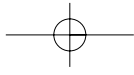
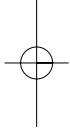

Kadın Yurttaşın El Kitabı

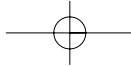
Heinrich Böll Vakfı ve Hollanda Konsolosluğu'nun katkılarıyla.

İletişim Yayınları 542 • Helsinki Yurttaşlar Derneği Dizisi 1
ISBN 975-470-640-9
© 1999 Helsinki Yurttaşlar Derneği
1. BASKI 1999, İstanbul (1000 adet)

KAPAK Fatoş Gencosman
KAPAK RESMİ ve DESENLER Nuray Çiftçi
OFSET HAZIRLIK İletişim Yayınları
BASKI VE CİLT Sena Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

Helsinki Yurttaşlar Derneği
İnönü Cad. Hacı Hanım Sk. 10/8, 80090 Gümüşsuyu - İstanbul
Tel: (212) 292 68 42 - 43 Faks: (212) 292 68 44
e-mail: hyd@prizma.net.tr

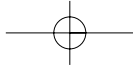
İletişim Yayınları
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel. (212) 516 22 60 - 64 • Faks: (212) 516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr
web: www.iletisim.com.tr

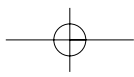
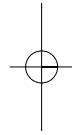
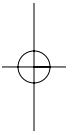
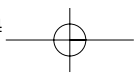

Kadın Yurttaşın El Kitabı

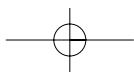
YAYINA HAZIRLAYANLAR
Esra Koç - Esra Güçlüer

İçindekiler

ÖNSÖZ	11
BÖLÜM 1) BEDENİMİZ BİZİMDİR	15
A- SAĞLIK	15
a) <i>HASTA OLARAK HAKLARIMIZ</i>	
b) <i>DOĞURMAMA HAKKI</i>	
c) <i>KÜRTAJ</i>	
B- BEDENE SAYGI	19
a) <i>SARKINTILIK</i>	
b) <i>TECAVÜZ</i>	
c) <i>ŞİDDET</i>	
d) <i>CİNSEL ŞİDDETİN DEĞİŞİK YÜZLERİ</i>	
e) <i>BEKARET KONTROLÜ</i>	
C- BAŞKA BİR KADINA YAPILMIŞ SALDIRI BİZE YAPILMIŞ GİBİDİR ...	23
a) <i>YAKINLARIMIZA, KOMŞULARIMIZA DESTEK OLMA GEREĞİ</i>	
b) <i>TANIMADIĞIMIZ KADINLAR SÖZ KONUSU OLDUĞUNDA DA TANIKLIK YURTTAŞLIK BORCUDUR</i>	
BÖLÜM 2) EKONOMİK HAKLARIMIZ : Emeğimiz Bizimdir	25
A- ÇALIŞMA HAKKI	26
a) <i>BİZE YASAK OLAN İŞ ALANLARI VAR MI ?</i>	
b) <i>İŞ İLANLARINDA AYIRIMCILIK YAPILIYOR MU?</i>	
c) <i>MESLEKİ İŞBÖLÜMÜNDE VE HİYERARŞİDE AYIRIMCILIK</i>	
d) <i>ÇALIŞAN OLMAK</i>	
1- <i>İşten Çıkarılma: "Son İşe Alınan, İlk İşten Çıkarılan"</i>	
2- <i>Gebelik İşten Çıkarılma Gerekçesi mi ?</i>	

3- Kadının Çalışması Kocanın İznine Bağlı mı?

4- İşyerinde Cinsel Taciz

e) **İŞVEREN OLMAK**

1-Teşviklerden Yararlanabilir miyiz ?

2-Vergi Mükellefi Olarak Kadın Olmak

B- ÜCRET: “EŞİT İŞE EŞİT ÜCRET” NE ANLAMA GELİR? 35

C- SOSYAL HAKLAR 36

a) **DOĞUM İZNI**

b) **KREŞ, YUVA AÇMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ**

c) **SOSYAL YARDIMLAR**

d) **EV EMEKÇİSİNİN SİGORTALANMASI**

e) **EV KADINININ SİGORTALANMASI**

f) **PARÇA BAŞI ÇALIŞAN KADININ HAKLARI**

g) **BOŞANMA DURUMUNDA KADININ SOSYAL GÜVENCESİ**

h) **YAŞLI, MALUL VE SAKATLARA BAKIM**

D- EMEKLİLİK 42

a) **EMEKLİ SANDIĞI**

1- Sağlık Yardımı

2- Sosyal Tesis Sağlama

3- Konut Kredisi Ve Konut Sağlama

4- Aile Yardımı

5- Ölüm Yardımı

6- Borç Verme

7- Toptan Ödeme

8- Keseneklerin Geri Verilmesi

9- Emekli Aylığı

10- Malüllük Aylığı

b) **SOSYAL SİGORTALAR KURUMU (SSK)**

1- İş Kazası Ve Meslek Hastalıkları

2- Hastalık Sigortası

3- Analık Sigortası

4- Malüllük Sigortası

5- Yaşlılık Sigortası

6- Ölüm Sigortası

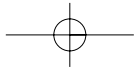
7- İsteğe Bağlı Sigortalılık

c) **BAĞ-KUR**

1- Malüllük Sigortası

2- Yaşlılık Sigortası

3- Ölüm Sigortası

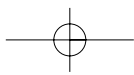
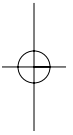
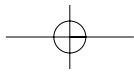

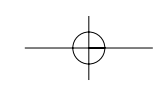
<i>d) KOCA VEYA BABADAN SAĞLANAN HAKLAR</i>	
1- <i>Emekli Sandığı</i>	
1.1- <i>Dul Ve Yetim Aylığı</i>	
1.2- <i>Sağlık Yardımı</i>	
1.3- <i>Ölüm Yardımı</i>	
1.4- <i>Evlenme İkramesi</i>	
2- <i>Sosyal Sigortalar Kurumu</i>	
3- <i>Bağ-Kur</i>	
BÖLÜM 3) MÜLKİYET HAKLARIMIZ	51
A- KIZ ÇOCUĞUN MİRAS HAKKI	51
B- EVLİLİKTE MAL REJİMLERİ	51
<i>a) MAL BİRLİĞİ REJİMİ</i>	
<i>b) MAL ORTAKLIĞI REJİMİ</i>	
<i>c) MAL AYRILIĞI REJİMİ</i>	
C- BOŞANMA DURUMUNDA HAKLARIMIZ	54
<i>a) TAŞINIRLAR</i>	
<i>b) TAŞINMAZLAR</i>	
BÖLÜM 4) AİLE HUKUKU VE KADIN	55
A- NİŞANLANMA	55
B- EVLENME	56
<i>a) DİNİ NİKAH</i>	
<i>b) BAŞLIK PARASI</i>	
C- BOŞANMA	58
D- AYRI YAŞAMA	62
BÖLÜM 5) KİMLİK HAKLARIMIZ	63
A- SOYADI	63
B- YABANCI İLE EVLENEN T.C. UYRUKLU KADINLAR	64
C- T.C. VATANDAŞI İLE EVLENEN YABANCI UYRUKLU KADINLAR	64

BÖLÜM 6) ÇOCUKLARIMIZLA İLGİLİ HAKLARIMIZ	66
A- VELAYET	66
B- NAFKA	67
C- GÖRÜŞME VEYA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAK VE YÜKÜMLÜLÜĞÜ	69
D- EVLAT EDİNME, EVLAT EDİNİLME, EVLATLIKTAN REDDETME, MİRAS HAKKINDAN YOKSUN BIRAKMA	69
E- EĞER ÇOCUK EVLİLİK DIŞI DOĞMUŞSA	70
<i>a) EVLİ VE GEBESİNİZ</i>	
<i>b) BEKAR VE GEBESİNİZ</i>	
BÖLÜM 7) SİYASAL HAKLARIMIZ	72
A- SEÇME VE SEÇİLME HAKKI	72
B- SÖZ VE HABERLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜ	73
C-TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ	74
D- ÖRGÜTLENME HAKKIMIZ	75
<i>a) DERNEK KURMA VE ÜYESİ OLMA</i>	
<i>b) SENDİKA KURMA VE ÜYESİ OLMA</i>	
<i>c) PARTİ KURMA VE ÜYESİ OLMA</i>	
BÖLÜM 8) MAHKEMELERDE HAK ARAYABİLİYOR MUYUZ?	77
A-ULUSAL MAHKEMELER	77
B- ULUSLARARASI MAHKEMELERDE HAK ARAMA:	
Biz Aynı Zamanda Dünya Yurttaşınız	78
BÖLÜM 9) EĞİTİM HAKLARIMIZ	79
BÖLÜM 10) YEREL YÖNETİMLER KARŞISINDA HAKLARIMIZ	81
BÖLÜM 11) SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜMÜZ	83
A- OTELDE KONAKLAMA	83
B- PASAPORT ALMA	84

BÖLÜM 12) TRAFİKTE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE YASAL BAŞVURU YOLLARI	85
A- ARAÇ SATIN ALIRKEN VEYA SATARKEN	85
B- TRAFİK KAZASI OLDUĞUNDA	85
C- MALİ SORUMLULUK SİGORTASI YAPTIRMA ZORUNLULUĞU	86
D- SİGORTALI ARACIN DEVREDİLMESİ	86
E- TEDAVİ GİDERLERİNİN ÖDENMESİ	86
F- GARANTİ FONU	86
G- TRAFİK KAZALARI İLE İLGİLİ YASAL HAKLARI KULLANMA SÜRELERİ	86
H- TRAFİK DAVALARINDA YETKİLİ MAHKEME	87
BÖLÜM 13) MEDYA KARŞISINDA KADINLIK DURUMU	88
BÖLÜM 14) TÜKETİCİ OLARAK HAKLARIMIZ	90
EK 1: Kadın Ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi	93
EK 2: Uluslararası Kadınlara Karşı Her Tür Ayırıcılığın Önlenmesi Sözleşmesi	96
EK 3: Yasalarımızdaki Kadın Erkek Eşitsizliğine Ait Bazı Örnekler	102

ÖNSÖZ

Kadınların eşit ve özgür bireyler olmaları, toplum yaşamına hak ve sorumluluklarının bilincinde yurttaşlar olarak katılmaları ile mümkündür.

Biz, Helsinki Yurttaşlar Derneği "Kadın ve Yurttaşlık Komisyonu" nu oluşturan bir grup kadın, kendimize;

"Günlük yaşamın sürdürülmesinde karşılaştığımız pek çok sorun karşısında, hak ve sorumlulukların bilincinde yurttaşlar olarak davranabiliyor muyuz? "diye sorduk.

"Haklarımızı kullanıyor muyuz? Yoksa, hak ve sorumluluklarımızı bilmediğimiz için, yapmamız gerekenleri yapamıyor, hakkımız olan saygıyı görmüyor, bunun gösterilmesini istemiyor, bir anlamda haklarımızı kendimiz mi çiğnetiyoruz?"

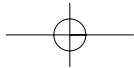
Kuşkusuz bu soruları kadın-erkek tüm yurttaşlar için sorabiliriz.

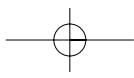
Ancak kadınlar; toplumsal alışkanlıklar nedeniyle, haklarına kendi sahip çıkan, etken kişiler olmak yerine babaları, kocaları, kardeşleri, oğulları gibi yakınlarındaki erkekler tarafından hakları korunması beklenen, edilgen kişiler olmaya daha yatkın görünüyorlar.

Bunun için " Yurttaşın El Kitabı"na kadınların daha çok ihtiyaçları olduğunu düşündük.

Öte yandan, bizimki gibi cinsiyetçi değer ve davranışların yeni yeni sorgulandığı bir toplumda kadınların, erkeklerin maruz kalmadıkları ek sorunlarla yüz yüze oldukları gerçeği var.

Örneğin, cinsel saldırganlığa hedef olma olasılığı, kadın ve kız çocuklar için, erkeklere oranla çok daha yüksek. Kadınlar el, söz veya başka yollardan yapılan saldırıların (cinsel taciz) doğrudan hedefi ama, saldırganın cezalandırılabilmesi için neler yapması gerektiği konusunda bilgisiz. Ona düşen, saldırıya uğradığı için utanıp gizlenmek. Bu nedenle de "Kadın Yurttaşın El Kitabı" bize, cinsiyeti belirsiz bir yurttaşın el kitabından daha acil göründü.

Şu varsayımdan yola çıktık: Kimi sınırlarına ve eksiklerine rağmen, kadın yurttaşlar hukuk sistemi içinde çaresiz değil. Tersine, günlük yaşamda karşılaştıkları bir çok sorunla başedebilmek için çeşitli olanaklara sahip.

Bir el kitabında, kadınların boğuşmak zorunda kaldığı çeşitli sorunların hepsini ele almak, kuşkusuz olanaksız. Ancak orta yaşlı, evli ya da boşanmış, çocukları olan, iki ayağı üzerinde durmak isteyen, çalışan, kendine saygı duyan ve herkesten (kocasından, eski kocasından, ailesinden, komşularından, iş arkadaşlarından, sokaktaki adamdan, yerel yönetimden ve devletten) hakettiği saygıyı görmek isteyen, onlara da aynı saygıyı gösteren bir kadın yurttaş tipi hayal etmekle, günlük hayatta karşılaşılan bir çok sorunu ele alabileceğimizi düşündük. Bu tipe uygun bir kadının somut durumlarda ne yapabileceğini, ne yapması gerektiğini araştırdık.

Kadın yurttaşlık haklarının, özde genel yurttaşlık haklarından ayrı olmadığını düşünmek gerek. Ayrılık; kadının, yurttaşlık haklarının çoğundan habersiz olan T.C. yurttaşı erkekten de bilinçsizliği noktasında. Bir başka deyişle kadınlar, var olan haklarından olduğu gibi, bunları kullanma hakkından da habersiz.

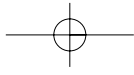
Bu olgunun altının çizilmesi gerekir. Dökümü yapılacak hakların büyük kısmı, her T.C. yurttaşının olağan hakları. Ancak kadınların bu hakların farkında olmaması, bunların kullanılabilmesi konusunda olumsuz ve yaygın bir kanı oluşturmaktadır.

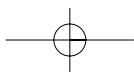
Kadının haklarını öğrenmesi; birey, evlat, eş, ana, öğrenci, ücretli, vergi yükümlüsü, hasta, ölü, vatandaş, politik aygıttan etkilenen ve bu aygıtı denetleme hakkını demokratik ilke ve yasalardan alan biri, medyanın muhatabı, seçmen, sürücü, yaşama hakkına sahip, kültürel ve biyolojik gereksinimleri olan, öğrenmek ve gelişmek isteyen, 'hayır' demeye hakkı olan vb. diye sıralayabileceğimiz, en temel insan haklarından nasıl, ne şekilde ve ne ölçüde yararlanabileceğini öğrenmesi demektir.

Aynı zamanda, bu hakların ne zaman, hangi koşullarda ve ne ölçüde kısıtlanabileceğini ve elbette ki bu kısıtlamaları ne şekilde, hangi yollardan aşabileceği konusunu da öğrenmesi demektir.

"Kadın Yurttaşın El Kitabı"nı bir kılavuz gibi planladık ve ele alınan her durumda, hakkın kaynağını, haksızlığı gidermek için izlenecek yöntemi, başvurulacak kurumu belirttik.

Çalışmamızın daha çok Helsinki Yurttaşlar Derneği Kadın Komisyonu'na katılan kadınlarla sınırlı kalacağını düşünmüştük. Ama hiç de öyle olmadı. Biraz da kitabın niteliği gereği özellikle avukat, pek çok kadın fikir verdi, yazıları ile destek oldu. Çizer Nuray Çiftçi, sevimli çizimleri ile kitabımızın güler yüzlü olmasını sağladı. DİSK Araştırma Dairesi, Gıda-İş Hukuk Dairesi kendi olanaklarını bize açtı. Heinrich Böll Vakfı ve Hollanda Konsolosluğu da projemize destek vererek bizi

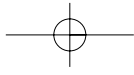
yüreklerdirip, kitabımızın gerçekleşmesini sağladılar.

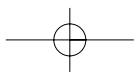
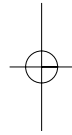
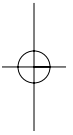
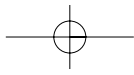
Helsinki Yurttaşlar Derneği Kadın Komisyonu'ndan Esra Koç, Av. Canan Arın, Av. Semray Doğan, Av. Mebuse Tekay, Yaprak Zihnioğlu, Yasemin Elmas ile Komisyon'a çalışmaları ile destek veren, Av. Birsen Atakan Berkitçi, Doç.Dr.Şirin Tekeli, Yard. Doç. Aynur İlyasoğlu, Doç, Fadime Gök, Dr. İştar Gözaydın, Av.Hülya Gülbahar, Av. Can Oğuzer, Av. Emel Ataktürk Karasu, Av. Yücel Sayman, Av. Reyhan Akiş'e kitabımıza yaptıkları katkılar nedeniyle çok teşekkür ederiz.

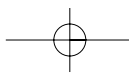
HELSİNKİ YURTTAŞLAR DERNEĞİ
KADIN KOMİSYONU

1995 yılında araştırılmaya ve yazılmaya başlanan kitabın çalışmaları uzun dönemler boyunca kesintiye uğramıştı. Basımın gecikmesinden ötürü meydana gelen değişiklikler yapıldıktan sonra kitap nihayet basıma hazır hale geldi. Gereklili olan son güncellemelerin yapılmasına emeği geçen Dr. Mustafa Sütlaş'a (Hasta Hakları Derneği), Kadının İnsan Hakları Projesi Ofis'ine ve Dr.Yeşim Atamer'e teşekkür ederiz.

HYD, İSTANBUL OFİSİ SEKRETERYASI

BÖLÜM 1

BEDENİMİZ BİZİMDİR

A-SAĞLIK

a) HASTA OLARAK HAKLARIMIZ

Hasta hakları, en genel tanımıyla, sağlık hizmetleri sunulurken, temel insan haklarının güvenceye alınması ve insan onurunun korunması anlamına gelir.

Hasta hakları ülkemizde de, yürürlükteki sistem ve Anayasa'da ifadesini bulan insan haklarının kapsamına girer. Konu ayrıca medeni hukuk, özel hukuk, ceza hukuku gibi alanlarla da ilintilidir. Anayasa'nın 56. maddesi, sağlık hizmetlerinde, devlete geniş ve etkin ödevler yüklemiştir. İşte devlet, yurttaşlarına karşı kendisine yükletilen bu ödev gereği; sağlık hizmetlerinin kuruluşundan, düzenlenmesinden ve işleyişinden ortaya çıkan bozukluktan, aksaklıktan ve boşluktan sorumludur.

Hizmetin hiç işlememesi, hizmetin geç ve kötü işlemesi halleri hizmet kusuru sayılmakta ve bu nedenlerle zarar gören yurttaşlara karşı, devletin tazmin borcu doğmaktadır.

Tıbbi müdahale sırasında hastanın, hasta yakınının, veli (ana-baba) ya da vasiinin izninin alınması yasa gereğidir.

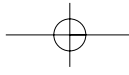
Hastalandığımızda;

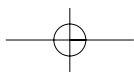
- Din, cins, ırk, etnik, kültürel ve benzeri hiç bir ayrıma uğramadan sağlık hizmetlerinden yararlanmak;
- Sağlık ve hastalıklarla ilgili süreçler hakkında bilgilendirilmek, aydınlatılmak ;
- Uygulanacak tüm tıbbi girişimler konusunda rızası alınmak;
- Gizlilik konusunda saygı görmek;
- Kişi bütünselliğine saygı gösterilmesini beklemek hakkımızdır.

Ayrıca;

- Hastalığın türüne ve şiddetine göre; fiziksel işlevlerimizden ve normal sosyal sorumluluklarımızdan affedilmek, durumumuzdan sorumlu tutulmamak, bakımımızın sağlanmasını talep etmek hakkımızdır.

Kendisine insanca davranılmayan hasta ne yapabilir?

Hekim ihmali sonucu beden bütünlüğüne bir zarar gelmişse:

- Adli Tıp'tan rapor olarak hekim aleyhine ceza davası,
- Hekim ve hastane aleyhine maddi ve manevi tazminat davaları açabilir.

Hastalar neler isterler?

- Hasta, saygı görmek ister. Bu saygıyı devletten, sistemden, doktordan ve sağlık personelinden görmek ister. Hasta olarak gittiğiniz bir poliklinikte derdini anlatmaya çalışırken, "fazla uzatma, ne söyleyeceksen söyle" diyen bir hekim ya da size hakaret eden, kaba davranan, sizi yanıtız bırakarak bir personelle karşı karşıya kalmak şikayetlerinizi birkaç kat artıracaktır.

- Hasta, özgürce hekimini seçmek ister. Hastasına iyi bakan, onu dinleyen, ve bilimsel gelişmeleri takip eden bir hekim ile hastasına bağırarak ya da ameliyat etmeden evvel mutlaka özel muayenehanesine de gitmesini isteyen bir hekim arasında seçim yapmak ister.

- Hasta, hastalığı ile ilgili yeterli ve doyurucu bilgi almak ister. Hekime hastalığı ile ilgili sorduğu soruların yanıtız kalması örneğın, geçireceği operasyon hakkında yeterli açıklamanın yapılmaması, tedavi seçenekleri konusunda bilgilendirilmemesi durumunda hasta, iyileşse bile hep daha ucuz, daha kolay daha acısız daha kısa sürede iyileşebileceğın, bu fırsatı kaçırdığı duygusuna kapılacaktır.

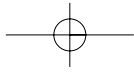
- Hasta, sağlık kurumlarında kendisine yeterli süre ayrılmasını ister. Günde 80-100 hastanın bakıldığı, devlet ve sosyal sigorta kurumlarına ait hastanelerdeki seri muayene, doğru teşhis konya bile -ki çoğu zaman yanlış ya da eksik teşhis konur- hastayı tatmin etmez. Psikolojik olarak tedaviyi uzatır, engeller.

- Hasta, kolay ulaşabileceği temiz ve çağdaş sağlık tesisleri ister. Saatlerce kuyrukta beklemek, aylarca hastaneye yatmak ya da ameliyat olmak için sıra beklemek istemez. Hasta, teknolojik yeniliklerden yararlanmak ister, hekimi ile arasına "para" konusunun girmesini istemez.

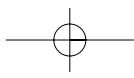
Devletin halkına karşı sorumluluğu olduğu gibi hekimlerin de verdikleri hizmet sırasındaki kusur ve eksikliklerinden dolayı sorumlulukları vardır. Hekimlerin hastalarına karşı sorumlulukları, Tıbbi Dentoloji Tüzüğü Türk Tabipler Birliği'nce gerekli yenilikler, güncellemeler ve değişiklikler yapıldıktan sonra 1999 Şubat ayında " Hekimlik Meslek Etiği Kuralları" adı altında yayınlanarak işler kılınmıştır. Ülkemizde tıp mesleğini yapan tüm hekimler için - askeri hekimler de dahil - bağlayıcı niteliktedir. Tüm hekimler mesleki açıdan bu kurallara uymak, uymadıklarında ise yaptırımlarına maruz kalmak durumundadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Dünya Hekimler Birliği (DHB), hasta ve hekimlerin sağlık sorunları ile ilgilenen iki ayrı uluslararası kurumdur. 1981 yılında tıp mesleğinin hastalarına sağlamaya çalıştığı kimi temel hakları dile getirmek amacıyla yayınlanan ve "Hasta Hakları Bildirgesi" diye de bilinen Lizbon Bildirgesi DHB tarafından kaleme alınmıştır.

Uygulamaya yönelik ahlaki ve yasal güçlüklerin varolabileceğini gözönüne almakla birlikte hekim, her zaman için kendi vicdanına göre, hem de hastaya en fazla yarar sağlayacak şekilde davranmalıdır. Yasal durum ya da hükümetin tutumu hastaların bu haklarını yadsıyorsa, hekimler bu hakların elde edilmesi ya da

onarılması için uygun yolları aramalıdır.

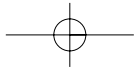
LİZBON BİLDİRGESİ (Hasta Hakları)

- Hastanın hekimini özgürce seçme hakkı vardır.
- Hastanın dışardan herhangi bir karışma olmaksızın klinik ve ahlaki yargılara özgürce varabilen bir hekim tarafından bakılmaya hakkı vardır..
- Hastanın, yeterli bilgi aldıktan sonra tedaviyi kabul etmeye ya da etmemeye hakkı vardır.
- Hastanın kendisiyle ilgili tıbbi ve kişisel bilgilerin gizliliğine gereken saygıyı göstermesini hekimden beklemeye hakkı vardır.
- Hastanın saygın bir şekilde ölmeye hakkı vardır.
- Hastanın, bir din adamının yardımı da içinde olmak üzere, ruhsal ve ahlaki teselliye istemeye ya da istememeye hakkı vardır.

“Lizbon Bildirisi” Dünya Tabipler Birliğinin Eylül 1995’de Endonezya Bali’de yaptığı toplantıda gözden geçirilerek genişletilmiş ve geliştirilmiştir. Mart 1994’de Amsterdam’da aynı konu ele alınarak geliştirilip ayrıntılandırılmış ve “Avrupa’da Hasta Haklarının Geliştirilmesi Bildirgesi” veya kısa adı ile “Amsterdam Bildirgesini” oluşturmuştur.

Kadınlar erkek hastalardan farklı olarak jinekolojik muayene ve doğum için doktora ihtiyaç duyarlar. Ne yazık ki bu konuda pek çok olumsuzluk yaşanır. Jinekolojik muayene ve tedavi yöntemlerinin rahatsız edici ve özensiz oluşu nedeniyle kadınlar doktora gitmekten kaçınır. Bu nedenle de erken teşhisle giderilebilecek pek çok hastalık dönüşü olmayan aşamalarda doktora intikal eder. Örneğin, tüm kadın hastaların rahatsız olduğu yatay jinekolojik muayene ve doğum yapma biçimi tıp dünyasında tartışılan bir konudur. Ancak tanı alamamak veya başka yöntemlerin kullanılmasından doğabilecek zararlar da gözardı edilmemelidir. Bir çok tıp uzmanı dikey durumda muayene ve doğum yapmanın kadınlar için daha kolay olduğunu savunmaktadırlar. Ama muayene için gittiğiniz bir jinekoloğa, dikey durumda muayene olmak istediğinizi belirttiğinizde, en hafifinden alayla karşılaşsınız. Halbuki muayene koşullarının iyileştirilmesini istemek en doğal hakkımızdır. Ayrıca, muayene ve doğum sırasında maruz kaldığımız hakaret ve azarlamalara karşı çıkmak da en doğal hakkımızdır. Ama bu hakkı kullanabilmek için öncelikle, kendimiz bedenimize saygı duyup ondan utanmamayı ve bedenimizle gurur duymayı öğrenmeliyiz. Aksi halde hep yaptığımız gibi tüm hakaretleri sessizce kabullenmeye devam ederiz.

Kadınların gündelik ve sosyal yaşamda karşı karşıya geldikleri bir başka tatsız durum da bekaret kontrolü ve diğer resmi jinekolojik muayenelerdir. Bir kadın herhangi bir nedenle karakola götürüldüğünde, özellikle bir erkekle beraberse ya da öğrenci yurdunda kalıyorsa polisin ilk yaptığı şey jinekolojik muayeneye göndermektir. Halbuki bekaret kontrolü ve diğer resmi jinekolojik muayenelerin yapılmasını yasallaştıran hiçbir hukuki gerekçe ve dayanak yoktur. Böyle durumlarda hem adli merciye hem de muayeneyi yapan doktora itiraz etme hakkımız vardır. (Bkz. Bekaret)

b) DOĞURMAMA HAKKI

Nüfus Planlaması Yasası ve ona bağlı tüzük ile düzenlenmiş olan bu hak, gebeliğin sonlandırılması ya da gebe kalmama şeklinde kullanılabilir. Çeşitli ilaç ya da araçlar ile gebe kalma yeteneği geçici olarak engellenebileceği gibi, gebeliğe sürekli olarak da engel olunabilir. İlaç ve araçların kullanımında uyulması gereken herhangi bir yasal düzenleme yoktur. Ancak kısırlaştırmanın hangi koşullarda yapılacağı yasa tarafından düzenlenmiştir.

Bir erkek veya kadının, cinsel gereksinimlerinin tatminine engel olmayacak şekilde, çocuk yapma yeteneklerinin yok edilmesine "kısırlaştırma" denir. Nüfus Planlaması Yasası Madde 4'de buna "sterilizasyon" adı verilmektedir.

Kısırlaştırma müdahalesi tıbbi sakınca olmadığı takdirde, reşit kişinin isteği üzerine her zaman yapılabilir.

Reşit olmayan kişinin kısırlaştırılması mümkün değildir. Yani velisi ya da vasisi onaylasa dahi reşit olmayan kişi kısırlaştırılmaz. Ancak, reşit olmasına rağmen temyiz kudreti yerinde olmayan (akıl hastası vb.) kişinin kısırlaştırılması, veli ya da vasisinin rızası ile mümkün olabilir.

Reşit bir kadın kendi rızasıyla kısırlaştırılabilir. Evli kadının bu işlemi yaptırabilmesi için kendi rızasının yanında kocasının da izni gerekir, aynı şekilde kocanın kısırlaştırılabilmesi karısının rızasına bağlıdır .

c) KÜRTAJ

Gebeliğin durdurulmasına "kürtaj" denir. Yakın zamana kadar yasak olan, kürtaja ilişkin yasaların değişmesi ile birçok kadın, hiç olmazsa sağlıklı koşullarda gebeliği sonlandırabilme olanağına kavuştu.

Kürtajın ne zaman ve nasıl yapılacağı Nüfus Planlaması Yasası'nda ve bu yasa-ya bağlı tüzükte düzenlenmiştir. Eskiden suç olan çocuk düşürme ve düşürtme, bu yasanın getirdiği değişiklikle belli koşulların varlığı halinde suç olmaktan çıktı.

Gebelik, kadın bedeninde gerçekleşen doğal bir olaydır. Bu nedenle gebeliği sürdürmeye de sonlandırmaya da kadınların karar vermesi gerekir.

Kürtaj için her durumda mutlaka kadının rızasının olması gerekir.

Kadın evli değilse gebeliğin on haftadan az olması kaydıyla kürtaj yaptırmaya her zaman hakkı vardır.

Kadın evli ise kürtaj için, kendi rızasının yanında kocasının da rızası olmalıdır. Kocanın izin vermemesi halinde kürtaj yapılmaz. Kadının rızası olmadıkça koca istese de kürtaj yapılmaz. Kadının isteği olmadan gebeliğe son verilmesi suçtur ve cezai yaptırımları vardır.

Kadın akıl hastası ise veya şuuru yerinde değilse kadının rızasına bakılmaz.

Kadın reşit değilse, kendi rızası ile birlikte velisinin de rızası olmalıdır. Ana ile baba bu konuda anlaşamazlarsa Medeni Kanun gereği babanın görüşüne üstünlük verilir. Ana ve baba ayrıysa, velayet hakkına sahip olanın rızası aranır.

Kadın vesayet altında ise, vasi ile birlikte sulh yargıcının da izin vermesi gereklidir.

Kürtaj, tıbbi zorunluluklar nedeniyle yapılabildiği gibi isteğe bağlı olarak da yapılabilir. İsteğe bağlı kürtaj için öncelikle gebeliğin 10 haftadan fazla olmaması

şartı aranır. Tıbbi bir zorunluluk olmadıkça, 10 haftayı aşkın gebelikte isteğe bağlı kürtaj mümkün değildir.

Gebelik bir tecavüz sonucu meydana gelmişse ve kadın evli değilse kürtaj için gene yalnız kendi rızası yeterlidir.

Eğer kadın evli ise ve tecavüz sonucu gebe kalmışsa (burada söz konusu olan 3. kişinin tecavüzü olup kocanın tecavüzü değildir), süreç gene aynı olmakla birlikte, bu durumda Yargıtay kocaya boşanma hakkı tanımaktadır.

B- BEDENE SAYGI

Bedenin metalaştırılması, aşağılanması, sömürülmesi, şiddete maruz kalması, muayenesi, tedavisi vb. kavramlar bedene saygı bağlamında değerlendirilmelidir. Bedene saygı hem maddi hem manevidir.

a) SARKINTILIK

Sarkıntılık, bir cinsel taciz biçimidir ancak, Türk Ceza Kanunu, kapsamlı bir cinsel taciz düzenlemesi yapmamıştır.

Sarkıntılık, söz atma ile birlikte aynı maddede düzenlenmiştir. Suçtur ve cezai yaptırımı vardır. Bir eylemin sarkıntılık olabilmesi için şehvet duygusu ile sınırlı ve aynı zamanda muhatab olan kişinin "edep ve iffetine" ilişkin eylemler gerekir.

Türk Ceza Yasası 421. maddesi, "Kadınlara ve genç erkeklere söz atanlar üç aydan bir seneye ve sarkıntılık edenler altı aydan iki seneye kadar hapsolünür" demektedir. Konuyla ilgili Yargıtay kararlarına göre, sadece "Hepsi senin mi anam..?" diyen erkek, üç ay hapis cezası; "Hepsi senin mi anam..?" derken aynı anda kalçanızı okşayan erkek, altı ay hapis cezası alacaktır.

Çoğu kadın sokakta sıkça karşılaştığı bu durumda, birçok haklı nedenle karakola gidip şikayetçi olmaz. Ama şikayet hakkı her zaman vardır. Unutmayın! Şikayetiniz üzerine 'Kamu Davası' açılmaz, sizin 'Şahsi Dava' açmanız ve davayı sürdürmeniz gereklidir.

Sarkıntılık eden kişi tanımadığınız biriye, şikayetinizden sonuç alabilmek için önce, onun kaçmasını engellemeli, daha sonra da sarkıntılığın olduğunu tanıklarla isbat etmelisiniz.

b) TECAVÜZ

Yasada, "Genel Ahlak ve Aile Düzeni Aleyhine Suçlar" başlığı altında düzenlenen tecavüz (ırza geçme) eylemi, kadın üzerinde egemen olmak veya egemenliğini sürdürmek için erkeğin kullandığı yöntemlerden biridir ve cinsel şiddetin en ağır biçimidir.

Tecavüz, bir erkeğin bir kadınla, erkekle ya da çocukla kısacası kendinden daha güçsüz bir insanla, onun isteği ve rızası dışında, cinsel beraberliğidir. Bu tanım esas alındığında evlilik içinde de tecavüzden söz etmek gerekir. Ancak Türk Ceza Kanunu tecavüzü çeşitli kategorilerde cezalandırmıştır. Cinsel şiddetin en uç uygulaması olan tecavüzün tanımı, Yargıtay kararlarında çok ayrıntılı biçimde yapılmıştır. Tecavüz suçunun cezası mağdurun yaşına, konumuna, kullanılan

yönteme göre farklılıklar gösterir:

- 15 yaşını bitirmeyen bir küçüğün ırzına geçen kimse, 5 yıldan aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Bunun için şiddet kullanırsa, tehdit ederse veya akıl ve beden zaafından yararlanırsa veya hileyle, küçüğün karşı koymasını engellerse ceza 10 yıldan aşağı olmaz.

- Mağdur, 15 yaşından büyük 18 yaşından küçükse, eylem kendi isteği ile gerçekleşmiş olsa bile suç oluşur ve ceza 6 aydan 3 yıla kadar hapistir. 15 yaşından büyüklere tecavüz suçundan bahsedebilmek için şiddet veya tehdit kullanarak ırzına geçmek ya da akıl ve beden sağlığı nedeniyle veya hileli vasitalardan dolayı karşı koyamayacak durumdaki kişinin ırzına geçmek, gerekir ve 7 yıldan aşağı olmamak üzere, ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

- Irza geçme suçu birden fazla kişi tarafından işlenirse veya usulden (üst soydan) biri, veli, vasi, bakım, terbiye, nezaret, muhafaza için bırakılan kişiler veya üzerinde hüküm veya nüfuzu olan kişiler tarafından işlenirse ceza yarı oranında artırılır.

- Irza geçme suçunda mağdur ölürse faile müebbet ağır hapis cezası verilir. Önemli bir sakatlığa sebep olursa ceza yarı oranında artırılır.

Tecavüze veya tecavüz amaçlı bir saldırıya uğradığının, mağdur (genellikle kadın) tarafından isbat edilmesi gerekir. Çoğunlukla tanıkların olmadığı bir ortamda gerçekleşen bu olayın isbatı, elbette ki çok güçtür. Hatta bazen mümkün değildir. Bu durumda mahkemeler karar vermek için delilleri değerlendirir. Bu nedenle tecavüze uğrayan kadın, eğer kendisine tecavüz eden kişinin cezalandırılmasını istiyorsa, delilleri korumak zorundadır.

Tecavüze uğrayan kadınların çoğu korku ve şaşkınlık dışında, aile-çevre ya da toplumsal değer yargılarının yarattığı baskıdan ötürü, tecavüze uğradığını ya hiç söylemez ya da aradan çok zaman geçtikten sonra açıklayıp, suç duyurusunda bulunurlar. Böyle durumlarda da, aradan geçen zaman delillerin yok olmasına sebep olduğundan, tecavüzcü çoğu zaman tesbit edilip cezalandırılmaz.

Tecavüzde en önemli delil doktor raporudur. Doktor raporu ile tecavüzün olup olmadığı, zor kullanılıp kullanılmadığı vb. anlaşılabilir. Tecavüze uğrayan kişi üzerinde, tecavüz edene ait sperm, kıl, saç, doku kalıntıları kalır. Bu kalıntılarla tecavüz eden kişi tesbit edilebilir. Bu nedenle tecavüze uğrayan kadın, kendisine tecavüz eden kişinin tesbit edilmesini ve cezalandırılmasını istiyorsa tecavüzden sonra yıkanmamalı, bedenini temizlememeli, hemen karakol ya da savcılığa başvurarak kendisinin Adli Tıbbı veya bir hastaneye sevkettirerek rapor almalıdır.

Bir erkek 15 yaşını doldurmuş bir kızı evlenme vaadiyle kandırıp kızlığını bozarsa 6 aydan 2 yıla kadar hapisle cezalandırılır. Ancak, taraflar evlendikleri takdirde, en az 5 yıl boşanmamak şartıyla erkeğin cezası ertelenir.

Çoğu kadın, çeşitli baskılar nedeniyle kendisine tecavüz eden erkekle evlenmeyi tercih eder. Bu yolla kendi onurunu kurtaracağını düşünen kadın, aslında tecavüzcüyü hapisten kurtarır. Bu davranışının ödülü de, evliliği süresince koca tecavüzüne uğramaktır.

Kocanın karısı ile zorla cinsel ilişkiye girmesi de tecavüzdür. Ancak yasa, bunu irza geçme suçu olarak kabul etmez ve bu duruma herhangi bir ceza yaptırımını uygulamaz. Ancak, evlilik içindeki cinsel birleşmede kadına fiziksel şiddet uygu-

lanmışsa ve bedende veya vajina etrafında oluşan morluklar hekim tarafından raporla tespit edilmişse suç duyurusunda bulunulabilir.

c) **ŞİDDET**

Şiddet bir insanın belirli bir biçimde davranmasını ya da davranmamasını sağlamak amacıyla uygulanan her türlü baskıdır. Şiddet, fiziksel, cinsel, sözel, duygusal, ekonomik veya kadın ticareti biçiminde olabilir.

Kadına yönelik aile içi şiddet; baba, ağabey, erkek kardeş, dayı, enişte vb. erkek akrabalar ile, evlilik içinde veya öncesinde ya da nikahsız beraberliklerde, kadına karşı, sevdiğini zannettiği ya da kendisini sevdiğine inandığı ve güvendiği erkek ve onun akrabaları tarafından yöneltilen şiddettir. Daha geniş bir tanımlamayla aile içi şiddet, aile bireylerinin yaralanmasına, sindirilmesine, öfkelenmesine veya duygusal baskı altına alınmasına yol açan herhangi bir davranıştır.

Tokat, yumruk, tekme ile dayak yiyor hatta bunlardan sadece birine maruz kalarak kötü muamele görüyor, size bir aletle saldırılıyor, yaralanıyor, sakat kalıyor işkence görüyorsanız fiziksel şiddet altındasınız. Sonunda ölebilirsiniz...

Cinsel şiddet kapsamına, tecavüz, zorla cinsel ilişki, kadının istemediği biçimlerde cinsel ilişki (yaygın adıyla ters ilişki) ve ensest (kan bağı olanlar arasındaki cinsel ilişki) girer.

Psikolojik şiddet, kadının aşağılanması, küçümsenmesi, hakarete maruz kalması, ad takılması, küfür, tehdit, çeşitli cezalar, yasaklar, çocuklardan uzaklaştırma, evden atma şeklinde olabilir.

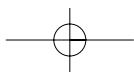
Ekonomik şiddet, erkeğin ekonomik gücünü sizin üzerinizde bir baskı ve denetim aracı olarak kullanması veya maddi olanaklar yeterli olduğu halde, az para ile idare etmeniz için sizi zorlamasıdır. Kadının elindeki para veya malı çeşitli biçimlerde onun elinden alması kadının ekonomik olarak güçlenmesini engelleyecek her türlü yöntemlerdir.

Aile büyüklerimizin ve bizim, çocuklara geleneksel olarak terbiye, eğitim vb. amaçıyla yönelttiğimiz çeşitli davranış biçimleri de şiddet içerir.

Böyle bir terbiye alarak yetiştiğimizden aile içi fiziksel şiddete uğradığımızda genellikle bu durumu kabullenir ve herhangi bir şikayette bulunmayız.

Halbuki yasalarda fiziksel şiddet uygulamak, suç olarak tanımlanmıştır.

Bazı hallerde, şiddetin aile içinde olması suçun cezasını artırır.

Öldürme dışındaki fiziksel şiddet biçimleri Türk Ceza Yasası'nda 'müessir fiil' olarak tanımlanır ve ceza, fiilin meydana getirdiği sonuca bağlı olarak değişir. Türk Ceza Yasası'nın 456. maddesi ve devam eden maddeler fiziksel şiddete ilişkin yaptırımları düzenler.

Gerek aile içinde gerekse dışında, fiziksel şiddete uğradığınızda karakola başvurup, şikayetçi olduğunuzu ve doktora gönderilmek istediğinizi bildirmeniz gerekir. Doktor raporuyla, uğradığınız şiddetin sonucunda bedeninizde meydana gelen hasar ile iş ve uğraşlarınızdan ne kadar süreyle geri kalacağınız belirlenir. Bu rapora göre ya savcılık tarafından 'Kamu Davası' açılır ya da sizin 'Şahsi Dava' açmanız gerekir. Saldırganın alacağı cezada, doktor raporunda belirtilen 'iş, güçten geri kalma' süresi çok önemlidir. Süre 10 günden azsa Şahsi Dava, 10 günden fazla ise Kamu Davası açılır. Tarafların ayrıca tazminat talep etme hakları saklıdır.

d) CİNSEL ŞİDDETİN DEĞİŞİK YÜZLERİ

"Erkek adamın erkek oğlu olur"!

Ne anlamsız bir cümle değil mi? Ama bu cümle yüzünden kimbilir kaç kadının hayatı karardı? Kaç kadın tarifsiz hayal kırıklıkları yaşadı? Erkeklerin gururla söyleyip geçiverdikleri bu cümle pek çok kadın için evliliğini tehdit eden bir kabus olabilir. Sanki kız ya da erkek çocuk doğurmak yalnızca kadınların becerisine kalmış gibi.

Hem düşünabiliyor musunuz, doğan bütün çocuklar erkek olsa insan nesli nasıl devam edebilirdi? Bu konuda söylenebilecek çok şey var elbette, ama biz daha çok hukuki sonuçları üzerinde duralım.

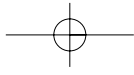
Gazete ve televizyonlarda bazen şöyle haberlere rastlarız "....oğlu olana kadar karısına çocuk doğurttu.....erkek çocuk doğurmadığı için karısını boşadı....erkek çocuk doğurmadığı gerekçesiyle üzerine kuma getiren kocasını öldürdü..."

Herşeyden önce bilmek gerekir ki, yaradılış gereği çocuğu doğuran kadın olsa da cinsiyeti belirleyemez. Cinsiyet tek başına bir cins tarafından belirlenemez. Her şey bir yana, doğanın kendisine özgü bir dengesi vardır.

Herkesin kendi beden sağlığını korumaya hakkı vardır. Her doğum kadın bedeninden ve sağlığından birşeyler alıp götürür. Bu yüzden hiç bir kadın kocası tarafından çok çocuk doğurmaya zorlanamaz. Üstelik erkek çocuk doğurmaya hiç zorlanamaz. Bu, hem hukuka hem doğaya aykırıdır.

Bir erkeğin oğlan doğurmadığı gerekçesi ile karısını boşaması mümkün değildir. Koca böyle bir dava açsa bile reddedilir. Daha ilerideki bölümlerde göreceğiniz gibi 'boşanma nedenleri' arasında erkek çocuk doğuramamak yoktur.

Sık rastlanan tehditlerden biri de 'kadınlık görevlerini yerine getirmede' gerekçesi ile boşama tehdididir. Koca her gece ya da daha sık olarak cinsel ilişki kurma talebinde bulunduğu anda, kadının bunu reddetmesi boşanma gerekçesi değildir. Ama bu durum kadın açısından boşanma gerekçesi olabilir. Yani, kadın istemediği halde her gece kocası tarafından cinsel ilişkiye zorlanıyorsa ve bu durum kadın için çekilmez bir hal yaratıyorsa boşanma davası açılabilir. Eşler arasında cinsel ilişkinin hiç olamaması ya da cinsel uyumsuzluğun birlikte yaşamayı çekilmez hale getirmesi, hem kadın hem erkek için boşanma gerekçesidir.

e) BEKARET KONTROLU

Aileden olmayan bir erkekle تنها bir yerde ya da özel arabanızda otururken, öğrenci yurdunda iseniz örneğin, yurda dönmediğinizde, mahallenizde bulunan ölü bebeğin annesini bulmak bahanesi ile soruşturmaya uğradığınızda, aranan bir erkeğin karısı iseniz kocanızın sizinle beraber bulunup bulunmadığını saptamak için veya kadın sanıkların polise yönelik "ırza geçme" iddialarını çürütmek amacıyla ya da politik nedenlerle jinekolojik muayeneye gönderilebilirsiniz.

Görevliler tarafından, kimlik tesbiti yapmak kadar olağan bir uygulamaymış gibi sunulan ve halk arasında genel olarak bekaret kontrolü diye adlandırılan bu muayene, yasal dayanağı olmadığı halde yaygın uygulanan bir soruşturma biçimidir.

Fuhuşu denetlemek, fuhuş nedeniyle bulaşan cinsel hastalıkların yayılmasına ve bu yüzden kamu düzeninin bozulmasına engel olmak üzere iki kuruluş oluşturulmuştur. 19/4/1961 tarih ve 10786 sayılı "Genel Kadınlar ve Genelevlerin Tabi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü" uyarınca oluşturulan bu kuruluşlardan bir tanesi, söz konusu Tüzük'ün 1. maddesi uyarınca "Zührevi Hastalıklar ve Fuhuşla Mücadele Komisyonu" diğeri ise "Zührevi Hastalıklar ve Fuhuşla Mücadele Komisyonları'na Yardım Kurulları"dır. Bu komisyon ve kurulların görevleri, sözkonusu "Tüzük"te ayrıntılı biçimde anlatılmıştır.

Sözkonusu "Tüzük"ün 3. kısmında "genel kadınların tesbit, tescil, muayene ve tedavileri" düzenlenmiştir. İşte bu bağlamda birden fazla ve birçok erkekle cinsel ilişkide bulunması dolayısıyla, bir kadının fuhuşu sanat edindiğinden şüphe edilir ve hakkında gizli ve etraflıca inceleme ile elde edilen kanıtlarla kendisinin -gene aynı "Tüzük"ün 15. maddesinde tanımı verilen- "genel kadın" olduğuna karar verilir ise maddede sayılan tedbirler etkisiz kaldığı takdirde, 23. madde uyarınca hakkında sağlık tedbirleri alınır.

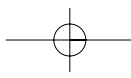
Bu tedbirler çerçevesinde 26. madde uyarınca "resmi muayeneyi kabul etmiş olan genel kadınlar, zührevi hastalıklar doktoru tarafından, bu gibi muayeneler için ayrılan yerde muayene edilir". Kendilerinde cinsel temasla bulaşan bir hastalık saptanırsa 32. ve devam eden maddeler uyarınca tedavi edilir veya çalışmaktan yasaklanırlar.

Yukarıda anlattığımız kurallar uyarınca, bir kadının jinekolojik muayenesi ancak, bu koşullar altında gerçekleştirilebilir. Bunun dışında kadın bedenine yönelik cinsel suçlarla (ırza geçme, ırza tasaddi vb.) gibi ilgili davalarda ve zina davalarında, iddianın doğruluğunu ve sanığın ceza derecesini belirlemek amacıyla kadınlar, jinekolojik muayeneden geçirilirler.

Türk Ceza Kanunu'nda "evlenme vaadi ile kızlık bozmak"(Madde 423) başlığı altında, ceza tabanı 6 aydan başlayan bir suç olarak düzenlenmiştir. O nedenle böyle durumlarda, iddia veya savunmanın kanıtı olarak da jinekolojik muayeneye başvurulabilir.

Ancak uygulamaya baktığımızda, polisin yetkilerini kötüye kullanması hallerinde, genç kız ve kadınların iradeleri dışında ve iradelerine rağmen, jinekolojik muayeneye gönderildikleri de bir gerçektir. Tamamiyle insan haklarına aykırı olan bu uygulama aynı zamanda da hukukun üstünlüğü kuralının ihlalidir.

Ancak, bu tür bir muayeneye zorlanan ve maruz kalanların, çok zor olmakla

birlikte, sonuna kadar kendilerini savunmaları, sürekli ceza ve tazminat davaları açmaları ve gerekirse konuyu uluslararası platformlara taşımalarını önermekten başka bir çözüm, şimdilik ne yazık ki mümkün görülmemektedir.

C- BAŞKA BİR KADINA YAPILAN SALDIRI BİZE YAPILMIŞ GİBİDİR

Kadınlar, ekonomik ve sosyal konuları dışında sadece cinsiyetleri nedeniyle de baskıya, sömürüye, aşağılanmaya, şiddete maruz kalırlar. Hangi sınıf, grup, ırktan olursa olsun kadınların hepsinin ortak bir özelliği, üzerlerindeki erkek egemenliğidir. Sırf kadın oldukları için dünyanın her yerindeki kadınlar benzer acılar çekerler. Üstelik kadınlar çoğunlukla yaşadıkları acının ve mutsuzluğun kaynağının kendileri olduğunu sanırlar. Herşey onların hataları nedeniyle olmuştur.

Şöyle ya da böyle davranmasalar, kocaları ya da çevrelerindeki erkekler onları aşağılamaz, dövmez zannederler.

Halbuki sorun ortaktır ve yeryüzünde binlerce kadın benzer nedenlerle dövülüyordur. Bu nedenle başka bir kadına yapılan saldırı bize yapılmış gibidir.

a) YAKINLARIMIZA, KOMŞULARIMIZA DESTEK OLMA GEREĞİ

Bazen baba, koca, erkek kardeş, bazen patron, iş ya da okul arkadaşı, bazen satıcı, kapıcı vb. tarafından çeşitli biçimlerde taciz ediliriz. Sırf kadın olduğumuz için zor durumda bırakılırız. Mağdur olduğumuz halde 'olaya' meydan vermiş olmakla suçlanırsınız. Bizi en çok da hemcinslerimiz suçlar. Her şey bir yana en fazla kadınların bu tutumundan etkileniriz. Kendimizi bu koca dünyada yapayalnız ve çaresiz hissedersiniz. Kimimiz 'kader' deyip böyle yaşamayı kabullenir kimimiz ise isyan eder.

Ne yapacağını bilemeyen, kendini çaresiz hisseden kadınlara destek olmalıyız. Onlar annemiz, kardeşimiz gibi en yakınımızdakiler olabildiği gibi komşumuz, iş arkadaşımız ya da yeni tanıştığımız bize uzak biri de olabilir.

Babamızın annemizi dövmesine karşı çıkmalıyız. Komşu evden yükselen çığlıklara kulağımızı tıkamamalı, kapıyı çalmalı gerekirse polis çağırmalıyız.

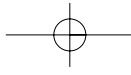
Sığınmak için kapımızı çalan komşumuzu dışarıda bırakmamalı, istiyorsa onunla birlikte karakola, hastaneye, avukata giderek çabasına destek vermeliyiz.

Ailesine sığınan kadınların bir kısmı, ailenin destek olmaması nedeniyle aynı şiddet ortamına geri dönmek zorunda kalıyor. Oysa ailenin vereceği destek saldırının devam etmesini engelleyebilir.

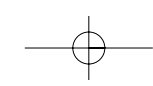
b) TANIMADIĞIMIZ KADINLAR SÖZKONUSU OLDUĞUNDA DA TANIKLIK YURTTAŞLIK BORCUDUR

Sokakta tanımadığı biri tarafından saldırıya uğrayan kadın için tek delil sokaktakilerin tanıklığıdır. Karakol ve mahkemelerdeki işlemlerin uzun sürmesi, buralarda karşılaştığı muamele bazen de vurdumduymazlık nedeniyle, çoğu kadın tanıklık yapmaktan kaçınır.

Halbuki, tanıdığı olmayan kadın saldırıya uğradığını, taciz edildiğini ispatlayamaz. Benzeri bir saldırı ile karşılaştığımızda bizim de tanığa ihtiyacımız olacaktır. Bu konuda da başka kadınlara yardım kendimize yardım demektir.

BÖLÜM 2

EKONOMİK HAKLARIMIZ: 'Emeğimiz Bizimdir'

Endüstrileşmeyle birlikte ekonominin artan işgücü ihtiyacı, kadını evin dışına çıkararak, kadının çalışma yaşamına katılması istemi veya zorunluluğu da giderek daha çok kadını çalışır konuma getirdi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda kabul edilen yasalarla, Türkiyeli kadının hakları Avrupalı hemcinslerine oranla daha fazla idi. Ne var ki bugün geldiğimiz noktada, Türkiyeli kadının çalışma hayatına katılımı ve ekonomik statüsü, İslam ülkelerinin tümünden iyi, ancak aynı gelişmişlik düzeyindeki batılı ülkelerden geridir.

Dünyadaki gelişmeye paralel olarak Türkiye'de de işgücü piyasasında kadın çalışanların sayısı artarken, toplumdaki cinsiyet ayırımına dayalı işbölümündeki eşitsizlik daha dikkat çekici hale geldi.

Çalışarak değil, ekonomik bağımsızlığımızı kazanarak 'özgür'leşebiliriz.

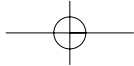
Evde, tarlada çalışmak, kadınlık ve annelik rolü için önemli bir sorun yaratmazken, ev dışında ücretli olarak çalışmak, toplumdaki geleneksel yerimizi zorlamaya başladı.

Kadının -uyku dışında- günün %80'ini çalışarak geçirmesi, olağan karşılanıyor. Gündelik yaşamın sürebilmesi için herkes, ev içi çalışmayı gönüllü olarak yapmamızı bekliyor.

Bizler de kocalarımız gibi dışarıda çalışacak ancak, yorucu iş gününün sonunda eve gelip; yemek, temizlik, ütü yapacak, bulaşık yıkayacak, çocuk ve yaşlılara bakacağız. Sonunda, ev içinde yaptıklarımız zaten hiç göze görülmezken, dışarıdaki çalışmamız da ev ekonomisine doğrudan değil dolaylı katkı sayılacaktır. Tarlada çalışan kadınlarda olduğu gibi, ev dışında çalışan bir çoğumuzun da emeğinin karşılığını babası, kocası alır ve harcama yetkisi onlara ait olur.

Emeğinin karşılığını kendisi almaya başlayanlarımız ise, aile ve koca baskısından kurtuluşa doğru ilk adımını atmış olur. Uzun ve yorucu bir sürecin başlangıcıdır bu ilk adım. Ama, kazandığımız parayı harcayabilme hakkı, kendi ayaklarımız üstünde durmamıza yardımcıdır.

İstatistiklere göre Türkiye'de 8.6 milyon dolayında çalışan kadın var. Bunların 4.4 milyonu yani %75'i ücretsiz aile işçisi olarak, 1.5 milyonu ücretli olarak çalış-

makta. Yalnızca 300.000 dolayında sendikalı ve sigortalı kadın işçinin bulunduğu ülkemizde, kadınların çoğu sosyal güvenlikten yoksun durumda.

A- ÇALIŞMA HAKKI

Anayasa ve çalışma yaşamını düzenleyen yasalarda genel olarak sosyal ve ekonomik haklar açısından kadın, erkek ayrımı gözetilmiyor.

Birçok işkolunda kadına getirilen çalışma yasağı ve kadın işçilerle ilgili özel düzenlemelerde gerekçe; kadının bedenen daha zayıf olması ve analık vasfı yönünden korunması gerekliliğidir. Ancak, kadını koruma amacıyla getirilen bu düzenlemeler (örneğin, yasaklanan iş alanları) bugün, kadının aleyhine işler durumda.

Genel olarak çalışma yaşamında kadın sorunu, yasal olmaktan çok uygulama sorunu şeklinde karşımıza çıkıyor. Çünkü; Anayasa'nın 10. maddesi herkesin cinsiyet farkı gözetilmeksizin yasalar önünde eşit olduğunu vurgularken, Anayasa'nın "Çalışma Hakkı" başlıklı 49. maddesi, "Çalışma herkesin hakkı ve görevidir", 50. maddesi ise "Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştıramaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar" diyerek haklarımızı güvence altına alıyor.

1475 sayılı İş Yasası'nda da işçinin tanımı, iş sözleşmesi ve genel olarak işçiler için öngörülen düzenlemelerde kadın erkek işçi ayrımı yok.

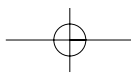
Hatta 26. maddede cinsiyete dayalı farklı ücret politikası güdülmesi yasaklanmış. Yine yasa hükmünde olan ve usulüne uygun olarak onaylanarak, yürürlüğe giren uluslararası sözleşmelerin bir kısmında da çalışma yaşamında ayrımcılık yasaklanıyor.

14.10.1985 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"nde, 'kadınlara karşı ayırım' deyimi; 'kadınların medeni durumuna bakılmaksızın ve kadın ile erkeğin eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınması, kullanılması ve bunlardan yararlanmasını engelleyen veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama' anlamına gelir. Sözleşme taraf devletlere, çalışma yaşamında kadın erkek eşikliğinin sağlanması için gerekli önlemleri alma zorunluluğu getirmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü de (ILO) birçok sözleşmesinde, isdihdamda ayrıcalığı yasaklayan (sözleşme 111), eşit ücreti zorunlu tutan (sözleşme 100), kadın işçilere eşit uygulama isteyen (1975 deklarasyonu), mesleki eğitimde kadınlara da eşit hak tanınmasını öngören (142 sayılı tavsiye kararı), cinsiyete göre ayrımcılık yapılamayacağına ilişkin (83, 101, 136 sayılı tavsiye kararları ile 110 ve 117 no'lu sözleşmeler) düzenlemeler getirir.

Çalışma yaşamınızda yasal haklarınızla ilgili bir sorunla karşılaştığınızda ne yapmalısınız?

Böyle bir durumda yapacağınız ilk iş sendikanızdan yardım istemektir. Sendikalı değilseniz ya da sendikanız ilgilenmiyorsa, şikayetinizi Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne yapmalısınız. Bölge Çalışma Müdürlükleri işyerlerinin denetlenmesi ile görevlidir.

Söz gelimi, haksız yere işten çıkarıldınız. Bölge Çalışma Müdürlüğü, şikayetinizi inceler ve haklı olduğunuzun anlaşılması halinde, olayı yargıya götürerek sizin adınıza dava açar. Ancak, açılan davayı sizin sürdürmeniz gereklidir. İş güvenliği, sağlık, gebelik, kreş vb. sorunlarınız için başvurmanız gereken yer de yine Bölge Çalışma Müdürlüğü'dür. Sigorta ile ilgili sorunlarınız için ise bağlı bulunduğunuz Sosyal Sigortalar Müdürlüğü'ne başvurarak şikayette bulunmanız yeterlidir. Ancak, bütün bunları tek başınıza değil de işyerinde örgütlenerek ya da varsa sendika aracılığı ile yapmak iş güvenceniz açısından önemlidir. Nereye başvuracağınızı bilemediğiniz konularda yine Bölge Çalışma Müdürlüklerine giderek iş müfettişlerinden bilgi alabilirsiniz.

Eğer, devlet memuru iseniz ne yapacaksınız?

Bu durumda, çalışma yaşamınızla ilgili sorunları önce iş yerinizde bağlı olduğunuz amirliğe iletmelisiniz. Netice alamazsanız, İdare Mahkemesi'ne başvurup yargı yolu ile hakkınızı aramanız gerekir. Sendika aracılığıyla hak aramanız henüz mümkün değil. Çünkü yasadaki boşluklar nedeniyle memurlar sendika kursalar bile toplu pazarlık ve grev haklarını kullanamıyorlar.

a) BiZE YASAK OLAN İŞ ALANLARI VAR MI ?

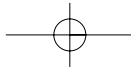
Yukarıda da belirttiğimiz gibi, T.C. Anayasa'sının 50. maddesi kimsenin, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağını hatta, küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunmalarını güvence altına alıyor. Ayrıca, İş Yasası'nın 78. maddesi de ağır ve tehlikeli işlerin hangilerinde kadınların çalıştırılabileceğinin tüzükle düzenlenmesini öngörüyor. Bu madde uyarınca çıkartılan "Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü", bazı işlerde genel olarak kadınların çalıştırılmasını yasaklamış ancak, ihtisas ve meslek öğrenimi veren okulları ya da ilgili bakanlıklarca yeterliliği kabul edilen kursları bitirip, o konudaki işi meslek edinmiş kadınların, bu mesleklerde de çalışabileceğini kabul etmiş.

Tüzük kapsamındaki işlerde çalışan kadınlar, ay hali günlerinde 5 gün, ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmazlar. Gün sayısı doktor raporuyla artırılabilir. İznin başlangıcı kadının ihbar tarihidir.

Konuya açıklık getiren yasa maddeleri, İş Yasası'nın 68 ve 78. maddeleri ile Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü'nün 2, 3 ve 4. maddeleridir.

125 kalem olarak sayılan ağır ve tehlikeli işlerin, yalnızca 46'sında, kadınlarla erkeklere eşit çalışma olanağı tanınmaktadır. Kadınlara yasaklanmış alanlar:

- Arama ve sondaj işleri,
- Metalürji sanayi ile ilgili işler,
- Taş ve toprak sanayi ile ilgili işler,
- Metal ve metalden mamül eşya sanayi ile ilgili işler,
- Ağaç ve tahta işleri ve bunlardan mamul eşya sanayi işleri,
- Yapı işleri,
- Kimya sanayi ile ilgili işler,
- Kağıt ve selüloz sanayi ile ilgili işler,
- Gıda ve içki sanayi ile ilgili işler,

-Balıkçılık, itfaiye, laçım, çöpçülük vb. çeşitli işler

Görülebileceği gibi, sanayiye ait hemen her iş kolunda, çeşitli işler kadınlara kapalıdır. 1973 yılında kabul edilen tüzük, analık durumunu da kapsayarak tehlikeli, sağlığa zararlı, güç gerektiren işlerde kadını korumaya yönelik iyi niyetli bir yaklaşımla hazırlanmış olsa da günümüzde, teknolojinin baş döndürücü gelişimi ile birlikte, kadın için tehlikeli görülen işlerin bir çoğu, son derece basit ve güvenli hale gelmiştir.

Denilebilir ki tüzük artık, kadının yararına değil zararına işlemeye başlamıştır.

Teknolojideki gelişmelere uygun yasal değişikliklerin yapılmamasındaki ısrarlı tavır, yüksek ücretli bu işlerin erkeklerin tekelinde kalmasının sağlayan ve kadınlara karşı olan bir tavidir.

Diğer yandan, daha tüzüğün kabulü tarihinde bile tehlikesi olmayan, ancak toplumda kadına uygun görülmeyen işler de vardır. Bunlar arasında çöpçülük, hayvansal gübre ve mezbahe işleri sayılabilir.

"Kadın İşçilerin Sanayiye Ait İşlerde Gece Postalarında Çalıştırılmaları Koşulları Hakkında Tüzük" uyarınca kadınların bu alandaki çalışmalarına da bazı kısıtlamalar getirilmiştir.

Tüzük, beceri, çabukluk, dikkat isteyen, sürekli olan ve fazla enerji ve kuvvet harcamayı gerektirmeyen işlerde, 18 yaşını doldurmuş kadınların çalıştırılabileceğini öngörür. Tüzüğün 2. maddesine göre, keramik işlerinde, insan ve yük taşıyan araçlarda, pilotluk, kaptanlık, şoförlük ve yardımcılık, makinistlik, makasçılık işlerinde kadınlar gece çalıştırılmazlar.

Kadın işçiler gece vardiyasında da çalışabilirler ancak, gece kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde, işverenin uyması gereken yükümlülükler vardır:

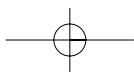
- İşveren, gece postasında kadın işçi çalıştırmak isteğini, bağlı olduğu Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne bildirerek izin almalıdır,
- Gece çalışan kadınlar için, şehrin belirli merkezlerine servis sağlamalıdır,

- Kadın işçiler için, gece çalışmasında sakınca olmadığına dair doktor raporu alınmalı ve bu rapor her altı ayda yenilenmelidir,

• Kadının kocası da vardiyalı çalışıyorsa, işverenden kadının gece postasının, kocasının çalıştığı gece postasına rastlamayacak şekilde düzenlenmesi istenebilir. Bu durumda kadının kocasının da aynı işyerinde çalışıyor olması koşulu aranmaz.

- Emzikli kadınlar, altı ay süreyle gece çalıştırılmazlar.

b) İŞ İLANLARINDA AYIRIMCILIK YAPILIYOR MU?

İş ilanlarında ayırimcilik elbette ki yapiliyor. Ama öyle, 'kadınlara mahsus' yada 'erkeklerle mahsus' diye belirtilmeden.

Özellikle vitrine yönelik işlerde yani görüntünün, ilk etkinin önemli olduğu işlerde, kadın elemana rağbet edildiğinden, bu tür işler 'prezantabl' tanımıyla ifade ediliyor. Erkek işleri ise 'askerliğini yapmış' tanımı ile vurgulanıyor.

Prezantabl: Gösterişli , iyi görünümlü anlamına gelen Fransızca bir sözcük. Bu tanımla verilen iş ilanlarından yararlanabilmek için, boylu poslu, güzel, iyi giyimli, bakımlı, ayrıca 30 yaşını aşmamış olmak gerekiyor. Bu özellikleri olanlar arasında, yabancı dil, bilgisayar ve değişik büro makinaları kullanmayı bilenler tercih ediliyor. Ama 'prezantabl' değilseniz, istediğiniz kadar akıllı, zeki, becerikli olun; hatta 5 yabancı dil bilen bir bilgisayar dahisi bile olsanız fayda yok. Bu özelliklerinizin işe yarayacağı işler 'prezantabl' ya da 'askerliğini yapmış' elemanlar tarafından paylaşıldığı için, boşuna başvurup moralinizi bozmayın.

c) MESLEKİ İŞ BÖLÜMÜ VE HİYERARŞİDE AYIRIMCILIK

İkibinli yıllara yaklaştığımız günlerde, toplumdaki işbölümü ve görev dağılımının da objektif ölçülere, örneğin başarıya, yeteneğe göre belirlenmesi beklenir. Oysa, çalışma yaşamında uğraşlar kadın işi, erkek işi diye ayrılarak 'cinsiyet ayrımcılığı' yapılıyor.

Kadınlar belli mesleklerde yoğunlaşıyorlar. Düşük beceri isteyen, erkekler tarafından tercih edilmeyen; tarım, hizmet sektörünün bazı alanları, tütün, dokuma-giyim, gıda, ambalaj sanayii kadınların yoğun olarak isdihdam edildiği işkolları.

İstatistikler, zaman içinde mesleki cinsiyet ayrımcılığının, azalmak yerine derinleştiğini gösteriyor. Kadının vasıflı hale gelmesinin önündeki engeller kadar geleneklerin kırılmayışı da bu sonucu etkiliyor.

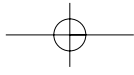
Kamu yönetiminde, kadınların çoğu öncelikle daktilo, sekreter, büro görevlisi, santral memuru ve hemşire olarak çalışıyorlar. Dikkat edileceği gibi bunlar, yaratıcı olmaktan çok yardımcı nitelik taşıyan ve yönetsel hiyerarşinin alt düzeyindeki işlerdir. Şoförlük, bekçilik, müfettişlik, kaymakamlık ise yalnızca erkeklerin isdihdam edildiği alanlardır. Yönetsel hiyerarşinin en alt ve en üst kademelerinin kadınlara kapalı olduğu söylenebilir.

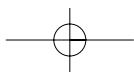
Sağlık alanında ise kadın hekimler, çocuk hastalıkları ve kadın doğum dalında uzmanlaşıyor. Kalp ve beyin cerrahisi erkeklerin tekelinde. Sanayide de durum pek farklı değil. Toplumun önemli saydığı gemi, otomobil, uçak sanayisinde değil de bisküvi, konserve, çorap üretimi gibi gıda ve tekstil dallarında yoğunlaşıyor kadınlar.

Türkiye'de 1991 yılında yapılan bir araştırmaya göre, bilimsel ve teknik elemanlar ile serbest meslek sahibi kadın çalışanların oranı %30.

Başkalarını yönetmenin söz konusu olduğu alanlarda bu oran daha da düşüyor. Yönetim kademelerinde yukarılara doğru çıkıldıkça, kadın sayısı azalıyor. Kurum için kritik ve yaşamsal önem taşıyan birimlerde, kadınlara yöneticilik verilmiyor.

İstatistiklere göre kendi işini kendisi yöneten kadın girişimcilerle birlikte üst düzey

yönetici kadın oranı %1. Tüm çalışanlar arasındaki kadın yönetici oranı ise %001.

1991 yılında kamu ve özel sektördeki üst kademe yöneticilerin yalnızca %5,3'ü kadın. Bu oran sanayi kesiminde %1.8'e düşüyor. %33'ü kadın olan üniversite öğretim üyeleri arasında kadın rektör sayısı 'yok' denecek kadar az.

İstihdam ve meslekteki ayrımcılık, genel olarak toplumda uygulanmakta olan ayrımcılıkla orantılı. Daha eğitim aşamasında başlayan ve kadının tüm yaşamına damgasını vuran ayrımcılık, kadınların belirli mesleklere yöneltilmesi ile sürüyor. Çalışan kadının terfi etmesi ya da normal hakkı olan yöneticilik kadrosuna gelmesi sırasında en geniş boyutuna ulaşıyor.

Ortaya çıkan; kadın işgücünün, zeka ve yeteneğinin savurganlığıdır.

Kamu yönetiminin kadına bakış açısını araştıran bir çalışmanın sonuçlarına göre; yöneticilerde -kadınlar da dahil- çalışan kadınla ilgili şu yargılar hakim:

- Kadınların çalışma yaşamı evlilik, gebelik, çocuk bakımı, hasta bakımı nedeniyle sık sık kesilir,

- Göreve bağlılıkları erkeklerden azdır,
- İşte erkekler kadar güvenilir değillerdir,
- Erkekler kadar çalışkan değillerdir,
- Yolculuk gerektiren işlere uygun değillerdir,

Bu ankette, kadınların erkeklere üstün gösterildiği tek husus uysallık ve itaatkarlık olmuştur.

Öte yandan :

- Başarılı erkeğin aile ve kişisel yaşamı sorgulanmazken, çalışan kadına ailesini, çocuklarını ihmal ediyor gözü ile bakılır, bu nedenle kadın hep suçluluk hisseder,

- Erkeğin yükselme hırısı desteklenir, kadınıninki engellenir,

- Erkeğin yorgunluğu anlaşılır, kadınıninki eleştirilir,

- Başarılı erkeğin karısı durumdan hoşnuttur, başarılı kadının kocası ise genellikle değildir,

- Bir erkek tüm enerjisini işine verebilir, kadın ise enerjisini iş, ev ve çocuklar arasında paylaşmak zorundadır,

- Erkeğe hiç bir şey fazla görülmez, kadın için ise ölçüler vardır. Çok hırslı, çok akıllı, çok işini bilir, vb tanımlamalar kadınlar için yergi yüklüdür,

- Astları kadın yönetici ile çalışmak istemez. Bu durumdaki erkekler, kendilerini aşağılanmış hissederken bir erkek tarafından yönetilmeye alışkın olan kadınlar, kadın yöneticiyi dirayetsiz bulur.

Bütün bu olumsuzlukların yanı sıra, evde çalışmaktan ertesi işgününe yeteri kadar hazırlanamayan kadının, çalışma hayatında başarılı olabilmesi 'mucize' değil mi?

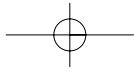
İşin hoş tarafı bu mucizeyi gerçekleştiren kadınların sayısı her geçen gün artıyor.

d) ÇALIŞAN OLMAK

1- İşten Çıkarılma: "Son İşe Alınan, İlk İşten Çıkarılan"

Kapasite daralması, vb. nedenlerle işçi çıkartılması gündeme geldiğinde, ilk tercih edilenler kadın işçilerdir. 'Ayrımcılık' burada da en yakıcı biçimiyle kendini gösterir.

İş Yasası'nın 13 ve 17. maddeleri işverene, tazminatını ödeme koşuluyla istedi-

ği zaman istediği kişiyi işten çıkarma hakkı verir. Kadın ve erkek ayrımı olmaksızın tüm işçilerin iş güvencelerini ortadan kaldıran 13. maddeye göre;

İş 6 aydan az sürmüş bir işçi için bildirimden başlayarak 2 hafta sonra,

İş 6 ay-1.5 yıl arası sürmüş işçi için bildirimden başlayarak 4 hafta sonra,

İş 1.5 yıl-3 yıl arası sürmüş işçi için bildirimden başlayarak 6 hafta sonra,

İş 3 yıldan fazla sürmüş işçi için bildirimden başlayarak 8 hafta sonra işi sona ermiş olur.

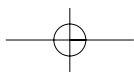
İşveren dilerse anılan ihbar sürelerinin ücretini peşin ödeyerek hizmet akdini feshedebilir.

17. maddeye göre de işçinin kendi kasdından veya derli toplu olmayan yaşayışından yahut içkiye düşkünlüğünden doğacak bir hastalığa veya sakatlığa uğraması halinde, bu sebeple doğacak devamsızlığın ardı ardına üç işgünü ya da bir ayda 5 işgününden fazla sürmesi, işçinin bulaşıcı veya işi ile bağdaşamayacak, tiksinti verici bir hastalığa tutulduğunun anlaşılması, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan bir davranışının olması, işyerinde işçiyi bir haftadan fazla süre ile çalışmaktan alıkoyan bir zorlayıcı sebebin ortaya çıkması halinde işveren ihbar ve kıdem tazminatı ödemeksizin iş akdini feshedebilir.

İşyerine sarhoş veya uyuşturucu madde almış olarak gelmek ve işyerinde alkollü içki veya uyuşturucu madde kullanmak İş Yasası'nın 77. maddesi ile engellenmiştir.

Öte yandan, yaptığı işin işçinin sağlığını bozması, çalıştığı işyerinde bir başka işçinin ya da işverenin bulaşıcı bir hastalığa tutulması ya da işverenin ahlak ve iyi niyet kurallarına uygun olmayan davranışlarda bulunması, ücreti geç ya da eksik ödemesi hallerinde, işçi de ihbar sürelerini beklemezsizin kıdem tazminatı talep ederek işten ayrılma hakkına sahiptir.

2- Gebelik İşten Çıkarma Gerekçesi Olabilir mi?

Gebelik, yasalarda işten çıkartılma nedenleri arasında sayılmamıştır. Ancak, bu gerekçe ile işten çıkarma yasaklanmamıştır da. İşverenler işten çıkarma haklarını gebe ya da emzikli kadınlar için daha sık kullanırlar. Gösterdikleri gerekçeler şunlardır:

- * Gebe kadının muayene, aşırma vb. nedenlerle istirahat alması;
- * Doğum ve emzirme izinleri nedeniyle sık sık çalışmaya ara vermesi ve işin akşamısına neden olması;
- * Emzikli kadının geceleri uykusuz kalması, bebeğini bırakmanın verdiği huzursuzlukla işine kendini verememesi ve bu nedenle verimin düşmesi;
- * Doğum parası, çocuk zammı vb. sosyal yardımların maliyeti arttırması...

Bu gerekçeler toplumda pek de sorgulanmaz ve onay görür. Gebelik ve emzirme, iş güvencesi olmayan kadın için, kabusu dönüşür. Kadın işçi, her gün işten çıkartılacağı kaygısını duyar. Oysa aynı işveren, aynı toplumsal soruna işveren açısından bakmadığında, analığın kutsallığı konusunda hemfikirdir.

Kısacası analık kutsaldır, ama kadın çalışıyorsa, işine son verilerek analığın cezalandırılmasını da hak etmiştir.

İşveren, gebelik ile ilgili işten çıkarmalarda İş Yasası'nın 17. maddesine dayanır. Doğum ve gebelik gibi hallerde işveren için hizmet aktini bildirimsiz fesih hakkı, işçinin iş yerindeki çalışma süresine göre, 13. maddedeki bildirim sürelerini 70. maddede belirtilen 6 haftalık süreyi aşmasından sonra doğar.

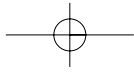
Kadın işçilerin, doğumdan önce 6 ve doğumdan sonra 6 hafta olmak üzere, 12 haftalık süre için çalıştırılmaları yasaktır. İş Yasası'nın 70. maddesinde düzenlenen bu süreler, doğumdan önce ve sonra, işçinin sağlık durumuna ve işin özelliğine göre doktor raporu ile artırılabilir. Yine aynı maddeye göre, isteği halinde kadın işçiye, doğumdan sonra 6 aya kadar ücretsiz izin verilir. Bu süre, ücretli izin hakkının hesabında dikkate alınmaz. 12 haftalık izin hakkını kullanmakta olan kadın işçi, işyerindeki çalışma süresine göre 13. maddedeki bildirim süresini aşip işe başlayamamışsa, işveren tarafından kıdem tazminatı ödenerek fakat, ihbar tazminatı ödenmeden işten atılabilir.

Kısacası, kadın işçiye doğumdan sonra tanınan 6 aylık ücretsiz izin hakkı, aynı zamanda işverene işçiye ihbarsız işten çıkartma hakkını da tanımaktadır. Doğaldır ki kadın işçiler, ihbar tazminatı koşulunun da ortadan kalkması nedeniyle, kolayca işten çıkartılabildikleri için, bu altı aylık ücretsiz izin haklarını genel olarak kullanmazlar.

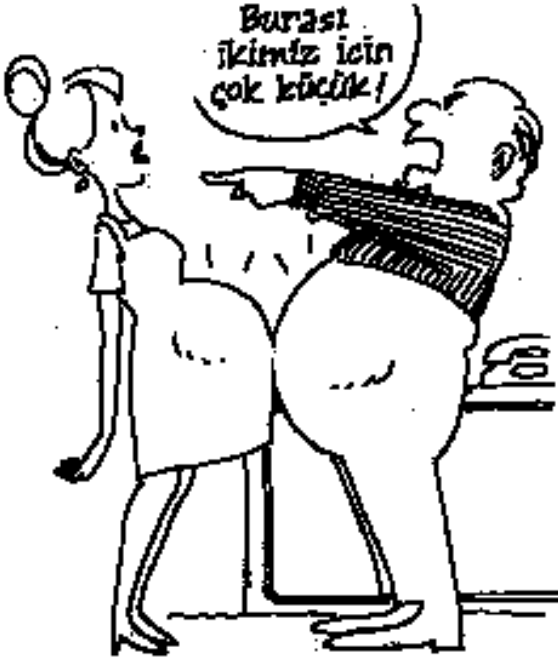
Gebe ve emzikli kadının hakları Sosyal Sigortalar Yasası'nın 43. ve devamı maddeleri ile düzenlenmiştir.

Buna göre; başvurması halinde kadın işçiler, gebeliğin ilk üç ayında işyeri hekimi, işçi sağlık dispanserleri, bunların bulunmadığı yerde en yakın SSK ya da devlet sağlık tesislerinde muayene ve tedavi edilirler. İlk 6 ay içinde muayeneye gidilmezse SSK, doğum nedeniyle ödeyeceği işgörmezlik ödeneğini yarıya indirebilir.

SSK, doğumda gerekli sağlık yardımını sağladığı gibi, emzirme yardım parası ile sigortalı kadının doğumdan önce ve sonra işinden kaldığı günler için de ödenek verir.

Sigortalı kadın, SSK tarafından gösterilen hekim ve ebelerden dilediğini seçerek, her zaman ona muayene olup, doğumda onun yardımını talep edebilir. Ancak, seçtikten sonra tekrar değiştirilmesini talep edemez.

657 sayılı Devlet Memurları Yasası ise "Kadın memura doğum yapmasından önce 3 hafta ve doğum yaptığı tarihten itibaren 6 hafta süreyle izin verilir. Bu süreden sonra da 6 ay boyunca, günde birbuçuk saat süt izni verilir, doğum yapan memura 6 aya kadar ücretsiz izin verilir" diyerek gebe ve emzikli kadın memurun, haklarını düzenlemiştir. Ayrıca bu yasaya göre, çocuğu dünyaya gelenlere doğum yardımı da yapılır.

3- Kadının Çalışması Kocanın İznine Bağlı mı?

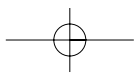
Kadın ve erkek yurttaşlar arasındaki eşitlik ilkesine aykırı olan ve kadının çalışma hayatını yakından ilgilendiren, Medeni Kanun'un 159. maddesi, 29.11.1990 tarihinde iptal edildi ve 2.7.1992 gün ve 21 272 sayılı resmi gazetede ilan edilerek yürürlükten kalktı.

İptal edilen bu maddeye göre, koca isterse karısının çalışmasına izin vermeyebiliyordu. Buna karşın, izin almadan çalışan kadını yargıç haklı bulmazsa, şiddetli geçimsizliğe neden olduğu gerekçesiyle, boşanma davasında kusurlu sayabiliyordu.

Medeni Kanun'un 159. maddesinin iptali ile evli kadının çalışma hayatını etkileyebilecek önemli bir hukuk engeli ortadan kalkmış oldu.

Anayasa Mahkemesi iptal gerekçesini, bu maddenin Anayasa'nın 10. maddesindeki "İki Cinsin Eşitliği" ve 43. maddedeki "Çalışma Hakkı" kurallarına aykırılığına dayandırdı.

Bu iptal kararıyla birlikte artık kadınların çalışması kocanın iznine bağlı olmaktan çıkmıştır. Doğaldır ki bu yasal engelin aşılmış olması, uygulamayı birden bire değiştiremez. Geleneksel aile alışkanlığı hâlâ varlığını sürdürmekte ve özellikle kırsal kesimde kadınlar, çalışabilmek için hâlâ kocalarının iznini beklemektedirler. Bu alışkanlık, yasadan kalkmış olsa da çalışma izninin, kocalar tarafından bir tehdit unsuru olarak kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

4- İşyerinde Cinsel Taciz:

Cinsel taciz, kadınlara yöneltilen şiddetin bir biçimidir. İş yerlerinde cinsel taciz, genellikle kadınların ezilen konumunda olduğu iktidar ilişkisinden kaynaklanır.

Çoğu zaman amir ya da patron konumundaki erkekler, kendisine bağlı olarak çalışan kadınları, cinsel olarak taciz ederler. Bir işe girmek için başvurduğumuz andan itibaren karşılaştığımız bu tacizler yeteneklerimizi, becerilerimizi rahatça ortaya koymamızı, doğal ve içimizden geldiği gibi davranmamızı engeller.

İş yerlerinde çalışmakta olduğumuz konu kadar tacize uğramamak veya tacizden kurtulmak için kafa patlatırız. Sürekli tetikte olmak ve uygun davranış biçimleri geliştirmek zorunda bırakılırız. Bir taciz söz konusu olduğunda ise sessiz kalıp karşı çıkmadıkça, işteki verimimizi düşürecek ölçüde etkileniriz. Öte yandan, karşı çıktığımızda da iş arkadaşlarımız ailemiz ve çevremiz tarafından, en hafifinden anlayışsızlıkla karşılanmak ve işimizi kaybetmek tehlikesi ile yüzyüze kalırız. Halbuki yasalarda sözlü ya da fiziki cinsel taciz, suç olarak tanımlanmıştır.

İş yerinde cinsel tacize uğrayan kadının her zaman şikayet etme hakkı vardır. Türk Ceza Yasası'nın 421. maddesi "Kadınlara ve genç erkeklere söz atanlar üç aydan bir seneye, sarkıntılık edenler, altı aydan iki seneye kadar hapsolünür" der. Eğer cinsel tacizde bulunan kişi kadının amiri konumundaysa, Türk Ceza Yasası'nın 251. maddesi uyarınca cezası, o suç için verilecek cezanın üçte birinden yarısına kadar atılır. Ancak, 251. maddenin uygulanabilmesi için tarafların devlet memuru olması gerekir. Bunun dışında cinsel taciz, T.C. yasalarında başlı başına bir suç olarak düzenlenmemiştir.

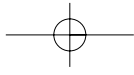
e- İŞVEREN OLMAK

1991-1992 yıllarında gerçekleştirilen bir anket çalışması, kadınların giderek girişimci yanlarını ortaya koyma eğiliminde olduklarını gösteriyor. Bu ankete göre, girişimci kadınların %42'si bağımsızlığı yeğlediklerini ifade etmişler. Girişimci kadınların bir ortak tesbiti de; geleneksel değerlerin kendileri ile birlikte değiştiği. Söz gelimi evkadınına karşı geleneksel bakışını değiştirmeyen kasaba erkeği, işyerinin yanında dükkan açan girişimci kadına saygı gösteriyor, destek oluyor.

1- Teşvik/Kredilerden Yararlanabiliyor muyuz?

Girişimci kadınların çoğunluğu, kredi alarak işe başladıklarını ifade ediyorlar. 31.3.1993 tarihinde, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın Resmi Gazete'de yayınladığı 93/4 sayılı karar, evde oturan ama iş yapmak isteyen kadına kredi olanağı sağlıyor. Kadın girişimciliğinin özendirilmesine yönelik, çok düşük faizli bu kredinin kullanım koşulları, Halk Bankası şubelerinden öğrenilebilir.

Evinde, kırsal alanda ekonomik gücü ve bağımsızlığı olmayan kadına nefes aldırılmayı, dış dünyaya bir pencere açmasını sağlamayı hedefleyen bu kredi ile yapılacak işin; triko, konfeksiyon, halı dokumacılığı ve makina ile üretilebilecek gıda maddeleri konularında olması gerekiyor. Üretimde kullanılacak makina ve teçhizatı evde kullanma zorunluluğu yok. Kredi ev kadınına yönelik ama bu makinelerle işyeri açmak da olanaklı.

Küçük ve Orta Ölçekli İşyerlerini Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)'in 31 ilde büroları var. İstanbul Ayazağa'daki İstanbul Teknik Üniversitesi Kampüsü'ndeki KOSGEB bürosundan da ayrıntılı bilgi almak mümkün.

2- Vergi Mükellefi Olabilir miyiz?

Yasalara göre ticari faaliyette bulunan, taşınır ya da taşınmaz sermaye geliri olan, herhangi bir işte ücretli olarak çalışan, arazi, emlak, taşıt vb. malları olan kişiler cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin vergi mükellefi sayılırlar.

Vergi mükellefi olarak kadınlara uygulanan herhangi bir ayrıcalık ya da ayırimcılık yok. Serbest meslek sahibi evli kadının, kocası da çalışıyorsa, Gelir Vergisi Kanunu'na göre bağımsız vergi mükellefi olabilmesi ise ancak Kanunda 22.07.1998 tarihinde yapılan değişiklikle mümkün olabildi. Bu tarihe kadar vergi dilimini yükseltmek amacıyla kadının geliri kocasınınkine eklenir ve onun üzerinden vergi tahakkuk ettirilirdi, dolayısıyla Gelir Vergisi Kanunu açısından da kadınlar aleyhine ayrımcılık söz konusu idi.

Evli olmayan vergi mükellefi olma koşullarına sahip kadınlar da erkekler gibi vergi ödemek zorundalar.

Evli kadın sermaye şirketi ortağı olacaksa kuruluş belgeleri arasında kocasının yazılı iznine ihtiyaç vardır.

B- ÜCRET: "EŞİT İŞE EŞİT ÜCRET" NE ANLAMA GELİR ?

Çoğu işyerinde kadınlar, aynı işi yapan erkekler kadar ücret almazlar. Kadın, kendi emeğine ve ücretine sahip çıkmadıkça da bu uygulamanın değişmesi olanaklı değil.

'Eşit işe eşit ücret' konusunda verilen uzun mücadele sonucunda, kadınların aynı işi yapan erkeğe göre, yarı ücret alması Anayasa'nın 55. maddesi ve İş Yasası'nın 26. maddesi ile yasal olarak önlendi.

Ancak devletin, çalışanların yaptıkları işe uygun, adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alması gerektiğini ve bir işyerinde, aynı nitelikte işlerde ve eşit verimle çalışan kadın ve erkek işçilere, sadece cinsiyet ayrılığı sebebiyle farklı ücret verilemeyeceğini, toplu iş sözleşmeleri ve hizmet akitlerinde, buna aykırı davranılamayacağını hükme bağlayan bu maddeler, ça-

İşma hayatının günlük uygulamalarında çok etkili olmuyor.

Bu uygulamanın hala sürmesinde, erkeklerin "bu işi kadın benim kadar iyi yapamaz" şeklindeki bakışlarının ve kadının da bunu kabullenişinin payı büyük gibi görünse de esas neden rekabet. Ücretin yapılacak işe ve verime göre belirlenmesi gerekirken, aileye bakma yükümlülüğünün erkeğe ait sayılması ve kadının aile bütçesine ek katkı yaptığı mantığının hakim olması, bu haksız uygulamanın sürmesinde bir başka önemli gerekçe.

Vasıfsız işlerde ve ilk işe girişte asgari ücret uygulaması, kadın ile erkek çalışanların ücretleri arasındaki farkı kısmen kaldırsa da, ilerleyen yıllarda ücretler arası iyice açılır. Erkek ücretleri ile kadın ücretleri arasındaki fark, özel sektörde iyice belirgindir. Kadınların rağbet ettiği iş yerlerinde, çalışanların çoğu sigortasız ve sendikasızdır. Aynı işe daha düşük ücret ödenmesi, yalnızca işverenin çıkarıdır.

Aynı işi yaptığı halde erkek işçiden düşük ücret alan kadın işçinin, bu nedenle dava açarak, kendi ücretinin yükseltilmesini isteme hakkı vardır. Uygulanmayan bu hakkı kadınlar dava açarak kazanmalıdır.

C- SOSYAL HAKLAR

a) DOĞUM İZNI

İş Yasası'nın 70. maddesi, analık durumunda olan kadın işçilerin doğumdan önce 6 ve doğumdan sonra 6 hafta olmak üzere 12 haftalık süre için çalıştırılmalarını yasaklıyor. Ancak bu süreler işçinin sağlık durumu ve işin özelliğine göre doğumdan önce ve sonra gerekirse hekim raporu ile arttırılabilir. Ayrıca isteği halinde kadın işçiye, doğumdan sonraki 6 haftadan sonra 6 aya kadar ücretsiz izin verilir. Ancak bu 6 aylık süre, yıllık ücretli izin hakkının hesabında, çalışılmış gibi sayılmaz. Yani hesaba katılmaz. Eğer bireysel ya da toplu iş sözleşmesinde bu konuda hüküm varsa, doğumdan önceki ve sonraki 6 haftalık izin sürelerinin ücretleri, işveren tarafından ödenir. Eğer işçi ile işveren arasında bir anlaşma yapılmaz

mamişsa, bu süreler için ücret SSK tarafından geçici iş görmezlik ödeneği olarak ödenir. Bu ödemenin yapılabilmesi için işçinin bir yıl içinde en az 120 gün analık sigortası primi ödemiş olması gereklidir. Kurumca ödenecek ücret, kadın işçinin prime esas kazancının 2/3 'si kadardır. Kimi bireysel ve toplu iş sözleşmeleri ile bu miktarın geri kalan bölümünün işveren tarafından ödenmesi öngörülebilir.

657 sayılı Yasa'ya tabi olarak çalışan devlet memurlarının, doğum izinleri bu yasanın 104. maddesinde düzenlenir. Buna göre memurların doğum izni, doğumdan önce 3 hafta, doğumdan sonra 6 haftadır. Erkek memura, karısının doğum yapması nedeniyle, isteği üzerine üç gün izin verilir.

b) KREŞ VE YUVA AÇMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

"Gebe ve Emzikli Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Tüzük"ün 7. maddesi, emzirme odası ve çocuk bakım yurdu (kreş) açma yükümlülüğünü işverenlere yükliyor.

Bu maddeye göre; yaşları ve medeni halleri ne olursa olsun, 100-150 kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde işveren tarafından, bir yaşından küçük çocukların bırakılacağı ve emzikli kadınların çocuklarını emzirebileceği bir emzirme odası kurulması zorunlu. Bu odanın da çalışma yerinden en çok 250 m uzakta olması gerekli.

150'den çok kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde ise yine işverenin, 0-6 yaşındaki çocukların bırakılabileceği ve emzikli kadınların çocuklarını emzirebileceği bir yurdun kurulması zorunlu. Bu yurdun da işyerinden en fazla 250 metre uzakta olması eğer, daha uzaksa işveren tarafından taşıt sağlanması gerekli.

İşverenler ortaklaşa oda ve yurt açma yükümlülüğünü, bu tüzükte öngörülen nitelikleri taşıyan yurtlarla yapacakları anlaşmalarla da yerine getirebilirler. Çalışan kadın işçi sayısının belirlenmesinde aynı işverene ait, aynı belediye sınırları içindeki tüm işyerleri dikkate alınıyor.

Oda ve yurtlardaki tüm araç, gereç, taşıt, beslenme, vb. masrafları işverene yükleyen tüzük, emzirme odaları ve çocuk bakım yurtlarından, kadın işçilerin çocukları ile erkek işçilerin annesi ölmüş ya da velayeti babaya verilmiş çocuklarının yararlanmasını öngörüyor.

Odalara 0-1, yurtlara 0-6 yaşlarındaki çocuklar alınırken buralarda, çocuklarla görevlilerden başkasının bulunması ve bu mekanların amaç dışında kullanılması engelleniyor..

0-2 ve 3-6 yaş çocukların birbirinden ayrı bulundurulduğu

yurtlara çocuklar, işbaşı yapılmadan önce bırakılıp işin bitiminde alınıyor. Anne ve babalar, odaların ve yurtların disiplin ve yönetimine dair kurallara uymak koşuluyla dinlenme aralarında çocuklarını görüp bakımlarıyla ilgilenebiliyorlar.

Getirilen sayısal sınırlama nedeniyle işverenler, çoğu kez işçi sayısını -oda açmak için- 99 ya da -yurt açmamak için- 149'da tutarlar. Kadın işçi sayısının yeterli olmasına rağmen oda ya da yurt açılmaması halinde durum Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne bildirilmelidir. Ancak, 'tüzüğe' uymamanın önemli bir yaptırımı olmadığından işverenler, bu pahalı yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınırlar. Gebe ve emzikli kadınlarla ilgili tüzüğe uymamanın cezası 1.500.000 TL'dir. (1988 rakamları)

Böyle bir anlaşmazlık durumunda işveren, çalışanları işçi kadın sayısını azaltmakla tehdit eder. Bu nedenle de işçiler ve sendikalar bu sorun üzerine kararlılıkla gidemez. Sendikalar sorunun çözümü için, tüzükte değişiklik yapılmasını ve kreşlerin işyerinde değil işçi mahallelerinde açılmasını, çalışan kadın sayısının değil çalışan işçi sayısının dikkate alınmasını önererek, işverenlerin ortak olarak, işçi mahallelerinde kuracakları kreşlerin daha gerçekçi olacağını, ayrıca çocukların günde iki kez uzun yolculuklar yapmak zorunda kalmayacaklarını savunuyorlar.

c) SOSYAL YARDIMLAR

Sosyal yardımlar; işçiyi, ekonomik, sosyal ve moral yönden güçlendirmek ve kimi gereksinimlerini karşılayabilmek amacıyla, bireysel ya da toplu iş sözleşmeleriyle düzenlenirler. Aynı (havlu, sabun, gıda maddesi vb.) ya da nakdi (çocuk zammı, konut yardımı vb.) olabilen ve çok çeşitli amaç ve biçimler alabilen sosyal yardımların, uygulamada karşılaşılan bazı çeşitleri şunlardır :

1) Devamlılık taşıyan sosyal yardımlar :

- Yemek yardımı (yemek, erzak ya da para olarak)
- Süt ve yoğurt yardımı (özellikle zehirli, gazlı ve ağır işlerde çalışan işçilere)
- Taşıt yardımı (servis aracı tahsis ederek, ulaşım araçları için kart vererek ya da yol parası ödenerek)
- Yakacak yardımı (yakacak dağıtarak ya da parası ödenerek)
- Aile yardımı (işçilerin eşi, çocukları ve bakmakla yükümlü oldukları anne ve babaları dikkate alınarak)
- Çocuk zammı (çocuk sayısı ve öğrenim durumları göz önünde bulundurularak)
- Eğitim-öğretim yardımı (çocuklar için, öğrenimleri dikkate alınarak)
- İzin harçlığı/ikramiyesi (yıllık izne çıkarken ücrete ek olarak ödenir)
- Giyim ve ayakkabı yardımı (koruyucu giysi ve malzemeler dışında yapılan giyecek yardımları)
- Havlu ve sabun yardımı (işçi sağlığı ve iş güvenliği tüzüğünün 39. ve 40. maddeleri uyarınca)
- Konut yardımı (lojman sağlanması ya da kirasının tamamı veya bir kısmının ödenmesi biçiminde)
- İşçinin ürettiği üründen yararlanma yardımı (bazı işverenler, işyerinde üretilen ürünlerden bedelsiz ya da düşük bedelle yararlandırır. İşverenle anlaşmalı mağaza ya da marketlerden indirimli alışveriş yapma olanağı da bu kapsamdadır)

2) Bir Olayın Gerçekleşmesine Bağlı Yardımlar:

- Evlenme yardımı (evlenme halinde genellikle ikramiye biçiminde ödenir)
- Doğum yardımı (doğum yapan kadın işçiye ya da eşi doğum yapan erkek işçiye)
  - Ölüm yardımı (ölen işçinin ailesine ya da yakınlarından birinin ölümü halinde işçiye)
  - Askerlik yardımı (askere giden işçiye)
  - İlaç ve sağlık yardımı (doktor ve tedavi ücretlerinin ödenmesi, gerekli ilaçların veya paralarının verilmesi biçiminde)
  - İş arama yardımı (işten ayrılan işçiye verilmesi gereken iş arama izni ve ücretine ek olarak)
  - SSK tarafından ödenmeyen günlere ilişkin ücret yardımı (değişmez ücretle çalışan işçilerin, hastalık vb. mazeretli olduğu günlere ilişkin ücretleri işveren tarafından ödenirken, diğer ücret biçimleri -götürü, yüzde, prim vb.- ile çalışanları SSK tarafından ödenir. SSK'na göre, hastalanan işçiye ilk iki gün iş görmezlik ödeneği verilmez, daha sonra ise ücretinin 2/3 'si ödenir. İşte bu durumdaki işçiler için ödenmeyen bu ilk iki günün ücreti ile eksik ödenen 1/3'lik ücret, işveren tarafından bir sosyal yardım olarak ödenebilir)

d) EV EMEKÇİSİNİN SİGORTALANMASI

Ev hizmetlerinde çalışanlar; hizmetçi, aşçı, şoför, bahçıvan gibi ev idaresinde faaliyet gösteren kişilerdir. Bu kişiler İş Yasası'na göre işçi sayılmaz ve bu yasadan yararlanamazlar.

SSK'ya göre ise bu kişiler sürekli çalışıyor ve aylık ücret alıyorlarsa sigortalı olabilir ve dolayısı ile işçi sayıldıkları için İş Yasası'ndan yararlanabilirler.

Yasadan yararlanmada, erkek ve kadın yurttaş açısından bir ayırım yoktur.

Ev hizmetlerinde gündelikçi olarak çalışan kadın emekçilerin sigortalanma hakkı ise yoktur

e) EV KADINININ SİGORTALANMASI

Bağ-Kur Yasası'nda 19.4.1979 tarihinde yapılan değişiklikle, ev kadınları, kuruma yazılı olarak başvurmak suretiyle "isteğe bağlı sigortalı" olabilirler.

Sigortalı olmak isteyen ev kadını, bulunduğu ildeki Bağ-Kur İl Müdürlüğü'ne yazılı olarak başvurduğu takdirde, kendisine Bağ-Kur numarasını içeren bir form verilir. Form doldurulduktan sonra, kendisine verilen banka hesap numarasına aylık primleri yatırmak ve Bağ-Kur'un emeklilik için aradığı koşulları yerine getirmek suretiyle, emekli olma hakkını kazanabilir.

f) PARÇA BAŞI ÇALIŞAN KADININ HAKLARI

Yapılan işin sonucuna, biten parça sayısına göre ücretin hesaplandığı hallerde, parça başı iş söz konusudur.

Bir presçinin bastığı kapak sayısına, bir işçinin ördüğü kazak sayısına ya da bir işçinin boyadığı bezin uzunluğuna göre ücretin hesaplanması halinde "akort ücret"ten söz edilir.

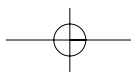
Gündelik yaşamda parça başı iş olarak tanımlanan bu sistemde ücret, parça sayısı, büyüklük, uzunluk, ağırlık gibi birimlere göre saptanır.

Parça başı ücret uygulamasında, işçi beceriklilik, alışkanlık ve hızlı çalışma ile daha çok kazanır. İşveren ise yapılan işin karşılığını ödemiş olur. Bunlar akort çalışmanın, taraflar için sayılabilecek yararlarıdır.

Ancak, işçiye yapabileceğinin altında iş verilmesi halinde, işçi zarar görür ve zamana göre hesaplanan ücrete oranla daha az kazanır. Ayrıca parça başı ücretin, işçiyi aşırı çalışmaya sevk edip yorduğu, yıpratıldığı da bir gerçektir. İşçiye yapabileceği sayıdan az iş verilmesi ve aradaki ücret farkının işveren tarafından karşılanmaması halinde, işçi, iş akdini haklı nedenlerle feshedip kıdem tazminatı alabilir.

Akort çalışma, esnek çalışma mekanı ve süresi tanıdığından yararlı görülebilir. Türkiye'de, parça başı çalışmanın en yaygın görüldüğü alanlardan biri de ev kadınlarının parça başı çalıştırılmasıdır. Bu sistemde kadın, işverene genellikle bir hizmet akdi ile bağlı sayılmaz. Kaçak çalıştırılır. Sigortası, vergisi ödenmez. Bu nedenle de evde parça başı çalışan kadın, hemen hiçbir sosyal güvenceden yararlanamaz. İş ilişkisi bittiğinde, hangi nedenle biterse bitsin kıdem tazminatı isteyemez.

g) BOŞANMA DURUMUNDA KADININ SOSYAL GÜVENCESİ

Kadın, kocasına bağlı olarak sahip olduğu haklarını, boşanma ile kaybeder.

Bunlardan en önemlisi, sosyal güvence hakkıdır. Çalışmayan kadın, sigortalı kocasının sağlık sigortasından yararlanabilir. Kocanın ölümü halinde emeklilik haklarından da yararlanabilir.

Sigortalı kocanın eşi ve bakmakla yükümlü olduğu çocukları hastalıkları halinde Sosyal Sigortalar Yasası'nda belirtilen sağlık yardımlarından ve kocanın ölümü halinde emeklilik haklarında yararlanabilir. Boşanma ile bu haklar çocuklar için devam ederken boşanan kadın için kesilir.

h) YAŞLI, MALUL VE SAKATLARA YARDIM

T.C Anayasası, 60. maddesinde herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu vurgulamıştır. 61. maddesinde ise "Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Yaşlılar devletçe korunur" belirlemesini yaparak bu vurguya açıklık kazandırmıştır. SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur'a bağlı olarak emeklilik hakkı kazanmış olanlar dışındaki kişiler "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yasa" gereği korunmak durumundadırlar.

Bu yardımın sağlanabilmesi için yaşlı, malul veya sakat olmak, muhtaç sayılmak, TC vatandaşı olmak ve başvuruda bulunmak gereklidir.

Yaşlı sayılabilmek için öngörülen yaş sınırı 65'dir. 65 yaşını doldurmamış ancak malul sayılan kişiler de yaşlılarla aynı haklara sahiptir. Bu gruba 'kalıcı iş görmezler' denir. Kalıcı iş görmezler için 'sakat' ve 'malul' ayrımı yapılmıştır. Buna göre, çalışma gücünü %40 ile %70 kaybedenlere 'sakat', %70'in üzerinde kaybedenlere 'malul' denilmektedir. Maluller başkasının yardımı olmaksızın yaşamlarını sürdüremeyecek kişiler olarak değerlendirilirken sakatların, çalışma potansiyeli olduğu kabul edilir. Bu nedenle sakat kişi durumuna uygun bir işe yerleştirilemiyorsa sosyal yardım talebine hak kazanır.

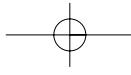
Mal varlığı bulunmayan veya temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde menkul-gayrimenkul veya bunun dışında bir geliri bulunmayan kişiler 'muhtaç' sayılır.

Adı geçen yasa gereği, sosyal yardım sağlanabilmesi için, bir dilekçe ile Emekli Sandığı'na başvurmak gerekir. Başvuruda dilekçeye; mal bildirim belgesi, muhtaçlık belgesi, ikametgah belgesi, nüfus sureti, sağlık raporu ve üç fotoğraf eklenmelidir.

Başvurusu kabul gören muhtaç kişiye aylık bağlanır ve devlet hastanelerinden ücretsiz yararlanma hakkı tanınır.

Yaşlı ve sakatların hayatlarını sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmelerini sağlamak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun görevidir. Kurum bu amaçla, korunmaya muhtaç sakatlar için, 'rehabilitasyon ve bakım merkezleri', yaşlıların korunması, bakılması, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması için de yatılı 'huzurevleri' kurar. Ayrıca Sosyal Sigortalar Kurumları, Belediyeler, İl Özel İdareleri, dernek ve vakıflar da bu tür hizmetlerde bulunabilirler.

Ancak, bugün yaşlı ve sakatların gerçek bir sosyal güvenlik şemsiyesi altında olduğundan söz edilemez. 1988 verilerine göre sayıları 90 bin civarında tahmin edilen korunmaya muhtaç yaşlıdan %7'sine hizmet ulaştırılabilmektedir.

D- EMEKLİLİK

Sosyal devlet anlayışı, yurttaşın toplumdaki ve devletten birşeyler beklemesini, istemesini içerir. İşte bu nedenle Anayasa'nın 60. maddesi, sosyal güvenlik hakkını düzenlemiş ve devlete bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alma ve örgütlenmeyi yapma görevini yüklemiştir.

Yurttaşın sosyal güvenliğini sağlamakla devlet görevlidir. Ancak, devlet bu görevi yerine getirirken; ekonomik istikrarı gözetecek, mali kaynakların yeterli olup olmadığını dikkate alacaktır.

Anayasa bir yandan devlete görev yüklerken bir yandan da bu göreve sınır koyarak, yurttaşın sosyal güvenliğini sağlamayı mutlak bir görev olmaktan çıkarır.

Emeklilik de bir sosyal güvenlik hakkıdır ve memur, işçi ya da serbest çalışan kişi oluşunuza göre çeşitli yasalarla, ekonomik istikrar ve mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde güvenlik altına alınmıştır.

a) EMEKLİ SANDIĞI

Kamu kesiminde daimi kadroda çalışanlar T.C. Emekli Sandığı'ndan yararlanırlar. Bunun için bazı koşullar aranır;

- Türk vatandaşı olmak,
  - 18 yaşını bitirmiş olmak,
  - Belli yerlerde çalışıyor olmak (Emekli Sandığı Yasası'nın, 12. maddesinde belirtilen kurumlar),
  - Belli işlerde çalışıyor olmak (Yasa, bunları da üç gruba ayırır)
    - Emekli Sandığı Yasası'nın 12/II.maddesinde açıklanan zorunlu iştirakçiler; göreve başladıkları andan itibaren Sandık'tan yararlanabilirler,
    - İsteğe bağlı iştirakçiler; Emekli Sandığı Yasası'nın 12/II. maddesi I,n,o bendlerinde belirtilmişlerdir,
    - Hak sahipleri; dul ve yetimlerle bunların karı, koca, çocuklar, ana ve babalarıdır
- Emekli Sandığı iştirakçilerine sağlanan yardımların bir kısmı devlet, diğer bir kısmı da Emekli Sandığı tarafından karşılanır.

1- Sağlık Yardımı

İştirakçilere devletçe sağlanan en önemli yardımdır. Sandık, iştirakçilere ve hak sahiplerine ancak aylık bağlandıktan sonra sağlık yardımı yapar.

Bu yardımın kapsamı içine; tedavi ve yol giderleri, içme ve kaplıca tedavisi, kan ve kan ürünleri bedelleri, dış hastalıkları tedavisi, doğum yardımı, göz tedavisi, işitme cihazı, çeşitli protezler, taş kırılma tedavileri, manyetik rezonansla tetkik, derin prostatik hipertermi tedavisi, diyaliz tedavileri ve organ nakilleri girer.

2- Sosyal Tesis Sağlama

657 sayılı Kanun, kapsadığı kişilere lüzum ve ihtiyaç gördüğü yerlerde çocuk bakımevi ve sosyal tesis kurulmasını öngörmüştür.

3- Konut Kredisi Ve Konut Sağlama

Hizmeti 10 yıldan fazla olanlara istekleri halinde konut kredisi verilebilir. Devlet memurlarının lüzum ve zaruret görülen yerlerde, kiralık konut ihtiyaçları karşılanır.

4- Aile Yardımı

Memurun çalışmayan eşi ve çocukları için aile yardımı ödeneği verilir. İki kiden fazla çocuk varsa sadece iki çocuk için verilir.

5- Ölüm Yardımı

Devlet memurlarının yakınlarının ölümü halinde kendilerine; kendilerinin ölümü halinde de yakınlarına ölüm yardımı ödeneği verilir.

6- Borç Verme

Sandık, iki iştirakçinin kefil olması halinde, hizmet süresi 5 yılı geçmiş olan iştirakçilerine faizle borç verir.

7- Toptan Ödeme

Bazı durumlarda, ilgililerin fiili ve itibari hizmet süreleri ile borçlandıkları hizmet süreleri için ödedikleri paralar karşılığı olan süreler toplamının her tam yıl için, görevlerinden ayrıldıkları tarihteki emekli keseneğine esas aylıklarının iki katı tutarındaki miktar, toptan ödeme olarak verilir.

8- Keseneklerin Geri Verilmesi

Belli bazı nedenlerle görevlerinden ayrılan ve başka sosyal güvenlik kuruluşlarına bağlı işe girmeyenlere, Sandık'ta birikmiş olan kesenekleri faizsiz olarak geri verilir.

9- Emekli Aylığı

Emekli Sandığı tarafından kapsamına girenlere sağlanan bu aylık, istek üzerine, resen emeklilik ve yaş haddinden emeklilik durumlarında verilir.

10- Malüllük Aylığı

Adi malüllük, vazife malüllüğü ya da harb malüllüğü tam teşekküllü hastanelerin sağlık kurulu raporları ile saptanmış kişilere çeşitli oranlarda aylık bağlanır.

b) SOSYAL SİGORTALAR KURUMU (SSK)

506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası'na (SSY) göre; iş kazaları ile meslek hastalıkları, hastalık, analık, malüllük, yaşlılık, ölüm, isteğe bağlı sigortalılık hallerinde sosyal yardımlar sağlanır.

Sosyal yardımlardan, kadın ve erkek yurttaşlar eşit haklarla yararlanmakla bir-

likte, bazı yasa maddeleri bizzat kadın yurttaşı ilgilendirmektedir.

Yasadaki sosyal yardımlardan "Bir hizmet akdine dayanarak işveren nezdinde çalışanlar ile bunların eş ve çocukları ve ölümleri halinde bu yasaya göre hak sahibi olanlar yararlanırlar."

Yurttaşlar, SSK'ndan ne gibi sosyal yardımlar alır?

1- İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortası

İş Kazası: Sigortalıyı hemen ya da sonradan bedence ve ruhça arızaya uğratan olaydır. Yasada hangi hal ve durumların iş kazası olduğu belirtilmiştir. Burada özel olarak kadın yurttaşı ilgilendiren hal, çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanda, iş kazasına uğraması halidir. Bu durumda erkek yurttaşlardan farklı olarak, sigorta yardımlarından yararlanır.

Meslek Hastalığı: Sigortalının çalıştığı işin niteliğine göre; tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, sakatlık veya ruhi arıza halidir. Bu durumlarda sağlanan sigorta yardımları;

- İşine gidemediği sürece sağlık yardımı verilmesi,
- Sürekli işine gidememe durumunda gelir verilmesi,
- Protez araç ve gereçlerinin sağlanması, takılması, onarılması ve yenilenmesi,
- Yurt içinde tedavisi olanaksız ise SSK'nun oluru koşulu ile yurt dışına gönderilmesi,

- Kendisinin ve refakatçısının masraflarının ödenmesi,
- Cenaze masraflarının ödenmesi,
- Sigortalının ölümünde hak sahiplerine gelir bağlanması şeklinde olur.

İş kazası ya da meslek hastalığı nedeni ile ölen sigortalının, yıllık kazancının %70'i şu hak sahiplerine bağlanır;

- Eş (Yıllık kazancın %50'si eğer, gelir alan çocuğu yoksa %75'i)
- Çocuklar (Evlatlığı, babalığa kabul ettiği çocukları, babalığına hüküm verilmiş çocukları, nesebi düzeltilmiş çocukları, ölümünden sonra doğmuş çocukları bu kapsama girer)
- Anne ve baba (Geçimlerinin ölen sigortalı tarafından sağlandığının belgelenmesi halinde)

Ölen sigortalının gelirinden yararlanabilmeleri için:

Erkek çocukların;

- 18 yaşını doldurmamış olması,
- 18 yaşını doldurmuş, 20 yaşını doldurmamış çocukların orta öğretim tahsili yapıyor olmaları,
- 20 yaşını doldurmuş, 25 yaşını doldurmamış çocukların yüksek öğretim tahsili yapıyor olmaları,
- Yaşları ne olursa olsun, çalışamayacak derecede malul olmaları gerekir. Ancak bütün bu hallerde bile sosyal sigorta ya da emekli sandıklarına tabi çalışmalarından gelir ya da aylık almamaları zorunludur.

Kız çocukların;

Yaşları ne olursa olsun; evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan

veya sonradan dul kalan ve SSK, Emekli Sandığı'na tabi bir işte çalışmayan, buralardan gelir sağlamayan kız çocuklarına gelir bağlanır. Dul kalan kız evlat evlenirse, geliri kesilir. Ancak bu evlilik sona ererse, gelir yeniden bağlanır. Sonraki evliliğinden de gelir almaya hak kazanan dul eşe, gelirlerden fazla olanı ödenir. Kız çocuklara bağlanan gelirler de evlenmeleri ya da SSK - Emekli Sandığı'na tabi bir işte çalışmaya başlamaları halinde kesilir. Bu koşullar ortadan kalktığında, yazılı başvuruda bulunulması halinde, tekrar bağlanır. Evlenme nedeniyle geliri kesilen kız çocuğuna bir defaya mahsus olmak koşuluyla, gelirin 2 yıllık tutarı oranında 'Evlenme Yardımı' yapılır.

2- Hastalık Sigortası

Erkek ve kadın yurttaş ayırımı yapılmaksızın sigortalıya iş kazalarıyla meslek hastalıkları kapsamı dışında kalan hastalıklarda da yardım sağlanır. Bu yardımların süresi 6 ayı geçmez. Ancak tedaviye devam edilirse, malüllük halinin önlenebileceği veya önemli ölçüde azaltılabileceği, kurumun sağlık kurulu raporu ile tesbit edilirse, bu süre uzatılabilir.

Çocuk düşürme, Sosyal Sigortalar Yasası uygulamasında hastalık hali sayılır.

3- Analık Sigortası

Anne olan sigortalı kadına ya da kendisi sigortalı olmayıp kocası sigortalı olan kadına, şu yardımlar yapılır;

- Gebelik muayenesinde ve doğumda gerekli sağlık yardımları,
  - Emzirme yardım parasının verilmesi,
  - Sigortalı kadının doğumdan önce ve sonra işinden kaldığı günler için ödenek verilmesi,
  - Analık hali sebebiyle gerekirse yurt içinde başka bir yere gönderilmesi.
- Geçici işgörmezlik ödeneğinin süresi doğumdan önce ve sonra 6 haftadır.

4- Malüllük Sigortası

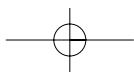
Bu sigortadan sağlanan yardım malüllük aylığıdır. Kadın ve erkek yurttaş ayırımı olmaksızın, çalışma gücünün en az 2/3'ünü yitiren, böyle olmamakla beraber yapılan tedavi sonucu, SSK tarafından çalışabilir durumda olmadığı tesbit edilen, iş kazası veya meslek hastalığı sonucu, meslekte kazanma gücünün en az %60'ını yitiren kişiye, malüllük aylığı bağlanır.

Ancak, sigortalının bu haktan yararlanabilmesi için, işe giriş tarihinden önce malül olmaması, toplam olarak 1800 gün veya en az 5 yıldan beri sigortalı olup sigortalılık süresinin her yıl için ortalama olarak 180 günlük malüllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primini ödemiş olması gerekir.

5- Yaşlılık Sigortası

Bu sigortadan sağlanan yardımlar şunlardır;

- Yaşlılık aylığı bağlanması
- Toptan ödeme yapılması

Kadın sigortalıya;

- 5000 işgünü prim ödemiş ve 50 yaşını doldurmuş ise,
- 15 yıl sigortalı olup bu süre içinde 3600 gün prim ödemiş ve 50 yaşını doldurmuş ise,
- 20 yıl sigortalılık süresi içinde 5000 gün prim ödemiş ancak 50 yaşını doldurmamış olması halinde, işinden ayrılıp SSK'na yazılı istekte bulunduğu takdirde 'Yaşlılık Aylığı' bağlanır.

Yaşlılık aylığı almakta iken, sigortalı bir işte çalışmaya başlanırsa, bu aylık kesilir. Ancak tekrar sigortalı işte çalışacağını SSK'na bildirirse 'Sosyal Güvenlik Destek Primi' kesilmesi koşuluyla yaşlılık aylığı almaya devam eder.

50 yaşını doldurmuş ve çalıştığı işten ayrılmış kadın, yaşlılık aylığı almaya hak kazanmamış ise ya da erken yaşlanmış olduğu tesbit edilmiş ise yazılı isteği üzerine; kendisinin ve işverenlerin ödemiş olduğu malüllük, yaşlılık ve ölüm sigorta primlerinin toplamı kendisine toptan ödenir.

6- Ölüm Sigortası

Bu sigortadan sağlanan yardımlar şunlardır;

- Ölen sigortalının eşine, çocuklarına, ana ve babasına aylık bağlanması,
- Bu hak sahiplerine toptan ödeme yapılması,
- Ölen sigortalı için cenaze masrafı verilmesi.

Ölüm sigortasından aylık bağlanabilmesi için; malüllük ya da yaşlılık aylığı alıyor olmak ya da hak kazanmış olmak, başka yerde sigortalı olarak çalışmaya başlamak nedeniyle yaşlılık aylığı kesilmiş olmak, toplam olarak 1800 gün veya en az 5 yıldan beri sigortalı bulunup, sigortalılık süresinin her yılı için ortalama olarak 180 gün malüllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olmak gereklidir.

7- İsteğe Bağlı Sigortalılık

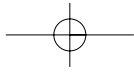
Bu sigorta türü ile, sigortalı işinden (analık ya da herhangi bir nedenle) ayrılmak zorunda kalan, özellikle kadın çalışanlar için, geleceğe yönelik hak kaybı önenebilir.

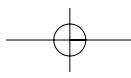
Daha önce sigortalı bir işte çalışmış olmak koşuluyla çalışan, SSK'na yazılı olarak başvurduğunda, herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı çalışmıyor ya da aylık almıyor ise, her yıl için 360 gün malüllük ve ölüm sigortaları primi ödeyerek sigortalı olabilir.

Bu hakları talep etmenin süreleri vardır. Bu süre de en fazla 5 yıldır.

Evlenme nedeniyle işten ayrılan kadın sigortalıya, isteği halinde, kendisinin ve işverenin ödediği malüllük, yaşlılık ve ölüm sigortası primlerinin yarısı verilir. Evlendikten itibaren 1 yıl içinde işten ayrılmış olmak ya da işten ayrıldıktan itibaren 1 yıl içinde evlenmiş olmak, kadın sigortalı için 'evlenme nedeniyle işten ayrılmak' sayılır.

506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası uyarınca, bağlanacak gelir veya aylıklar ve sağlanacak yardımlar, -nafaka borçları dışında- haciz edilemez, başkasına devir edilemez.

c) BAĞ-KUR

“Bağ-Kur”un açık ismi “Esnaf ve Sanaatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu”dur. 1.4.1972 tarihinden beri yürürlüktedir.

Bağ-Kur’dan ancak;

- Diğer sosyal güvenlik kurumları (SSK, Emekli Sandığı, vs.) kapsamı dışında kalanlar,

- Herhangi bir işverene hizmet akti ile bağlı olmaksızın, kendi adına çalışan esnaf ve sanatkarlar,

- Diğer bağımsız çalışanlar yararlanır.

Bu kişilere yaşlılık ve ölüm hallerinde sosyal sigorta yardımları sağlanır. Yalnız, bu kişilerin 18 yaşını doldurmuş olmaları ve tarım sektöründe faaliyet göstermiyor olmaları gerekir. Kadın ya da erkek yurttaşların Bağ-Kur’dan yararlanmaları konusunda bir ayırım yoktur.

Bağ-Kur’lu olan yurttaşlar ne gibi sosyal yardımlar alır?

1- Malüllük Sigortası

Yurttaş çalışma gücünün en az 2/3’ünü yitirirse malül sayılır. Ancak malüllüğün doktor raporu ile tesbit edilmesi, en az 5 tam yıl sigorta primini eksiksiz ödemiş olması ve malüllük aylığından yararlanmak için yazılı istekte bulunması gereklidir.

Malüllük aylığı, sigortalının son defa ödediği gelir basamağının %70’idir. Eğer başkasının sürekli bakımına muhtaç ise bu oran %80’dir. Aylığın başlanış tarihi, malüllüğün tesbit edildiği tarihi takip eden aybaşından itibaren başlar. Eğer malüllük doktor muayenesi sonucunda ortadan kalkarsa, malüllük aylığı kesilir.

2- Yaşlılık Sigortası

Bu sigortadan sağlanan yardımlar;

- “Yaşlılık Aylığı” bağlanması

Bu aylığın bağlanabilmesi için sigortalının;

- Kurumdan yazılı olarak istekte bulunması,

- İstekte bulunduğu tarihte, prim ve her türlü borçlarını ödemiş olması,

- 20 tam yıl sigorta primi ödemiş olması gereklidir

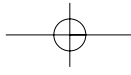
- Eğer 50 yaşını doldurmuş ve en az 15 tam yıl sigorta primi ödemiş ise “Kısmi Yaşlılık Aylığı” bağlanır.

- Bağlanacak yaşlılık aylığının miktarı, son yıl prim ödemiş olduğu gelir basamağının %70’dir.

- “Toptan Ödeme” yapılması;

50 yaşını doldurmuş bulunan sigortalı yaşlılık ya da malüllük aylığına hak kazanamamışsa ödemiş olduğu primleri yazılı isteği üzerine kendisine iade edilir.

Bu durumda olan sigortalı Bağ-kur’a bağlı olarak yeniden çalışmaya başlarsa, toptan ödeme tutarını, ödemenin yapıldığı tarihten itibaren yasal faizi ile birlikte, peşin olarak Kurum’a iade ederse, yasaya göre geçen sigortalılık süreleri geçerli sayılır.

3- Ölüm Sigortası

Bu aylıktan eş, çocuk, ana ve baba yararlanabilir.

d) KOCA VE BABADAN SAĞLANAN HAKLAR

Anayasa'nın 60. maddesi herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu ve devletin bu güvenliği sağlayacak tedbirler alacağını belirtir. Eş ve çocuklara gelir bağlanması, Emekli Sandığı Yasası'nın 67, 72, 74, 75. maddeleri ile SSYasa-sı'nın 23, 24, 35, 36. maddeleri ve Bağ-Kur Yasası'nın 45. maddesi ile düzenlenmiştir.

1- Emekli Sandığı

Emekli Sandığı'ndan dul ve yetim aylığı, sağlık yardımı, ölüm yardımı, evlenme ikramiyesi gibi yardımlar sağlanır.

1.1- Dul Ve Yetim Aylığı

Dul Eş: Ölen erkek ise karısı, kadın ise kocası dul eşi kabul edilir. Dul eşin Emekli Sandığı'na veya diğer sosyal güvenlik kuruluşlarına bağlı çalışması ya da buradan gelir veya aylık alması hak sahibi sayılmasını engellemez

Çocuklar: Medeni Kanun hükümleri uyarınca, nesebi düzgün, nesebi düzeltilmiş, evlat edinilmiş, anneden aylık bağlama halinde nesebi düzgün olmayan, tanınmış veya babası hükümle tebit edilmiş çocuklar hak sahibidirler. Ölüm tarihinde eş hamile ise, sonradan doğacak çocuk da doğumu izleyen aybaşından itibaren hak sahibi olarak aylıktan yararlanır. Ölümden sonra mahkeme kararıyla babaya bağlanan çocuklar hakkında da bu hüküm uygulanır.

Erkek çocuklara aylık bağlanabilmesi için, ölüm tarihinde 18 yaşını, orta öğrenimdeyse 20 yaşını, yüksek öğrenimdeyse 25 yaşını doldurmamış olması gerekir. Ölüm tarihinde öğrenimde olmamaları nedeniyle aylık bağlanamamış çocuklar sonradan öğrenime başladıkları takdirde izleyen aybaşından itibaren aylığa hak kazanırlar.

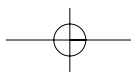
Orta öğrenimden sonra, yurt dışında yüksek öğrenime girebilmek için, yabancı dil öğrenimi amacıyla geçirilen sürenin en çok bir yılı için aylık ödenir. Master, doktora ve lisansüstü öğrenim yüksek öğrenimden sayılarak aylık ödenmesine devam edilir. İkinci kez master, doktora ve lisansüstü öğrenimi görenlere tekrar aylık ödenmez.

Tedavisi imkansız hastalık veya sakatlığı nedeniyle çalışamayan erkek çocuklara, yaşları ne olursa olsun aylık bağlanır.

Kız çocuklara aylık bağlanabilmesi için, iştirakçinin ölüm tarihinde evli olmamaları yeterlidir. Ayrıca yaş ve öğrenim durumu ile ilgili koşul aranmaz. Kız çocuk sonradan evlenirse aylığı kesilir. Yeniden boşanması ya da dul kalması halinde aylık tekrar bağlanır.

Anne ve Baba: Ölen iştirakçilerin Sandığa bağlı olmayan anneleri ile Sandığa bağlı olmayan ve ölüm tarihinde muhtaç ve 65 yaşını doldurmuş babalarına Sandığa başvuru tarihini izleyen ilk aybaşından itibaren aylık bağlanır. Muhtaç

babalardan çalışmayacak derecede malul olanlar hakkında, 65 yaş koşulu aranmaz. Aylık bağlanan babanın ölümü halinde bunun aylığı, muhtaç ise anneye bağlanır.

Ölüm tarihinde evli olduğu için aylık bağlanamamış anne, sonradan boşanır ya da dul kalırsa ve muhtaç durumdaysa, hak sahibi olarak kendisine aylık bağlanır.

1.2- Sağlık Yardımı

Emekli, adi malül ve vazife malülü aylığı bağlanmış olanlarla bunların bakmakla yükümlü buldukları eşleri, çocukları, ana ve babaları ile dul ve yetim aylığı bağlananlar genel sağlık sigortası ile sağlık yardımı bağlanana kadar, hastalanmaları halinde resmi sağlık kurumlarında muayene ve tedavi edilirler.

1.3- Ölüm Yardımı

Emekli, adi veya vazife malüllüğü aylığı alanların ölümü halinde, sağlığında beyanname ile gösterdiği kişiye, beyanname vermemiş ise ailesine, almakta olduğu emekli aylığının bir aylık tutarı tedavi emri beklenmeksizin, yardım olarak Emekli Sandığı tarafından ödenir.

1.4- Evlenme İkramesi

Sadece dul ve yetim aylığı almakta olan dul eş ile kız çocuklarına ve anaya tanınmış bir yardımdır. Dul erkek eş bu yardımdan yararlanabildiği halde erkek çocuklara bu hak tanınmamıştır. Evlenme ikramiyesi dul veya yetim aylığının iki yıllık tutarı kadardır.

Ayrıca emekli dul ve yetim aylıkları bağlanana kadar, Sandık'tan yazılı olarak istenirse, avans aylık ödenir. Bu aylığın miktarı, bağlanması gereken emekli, adi veya vazife malüllüğü aylığının yarısı kadardır.

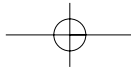
2- Sosyal Sigortalar Kurumu

- İş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölümlerde, ölen sigortalının dul eşine ve çocuklarına gelir bağlanır. Kız çocuklar yaşları ne olursa olsun evlenene dek aylık alırlar. Evlenmeyle bu aylık kesilir. Boşanırsa kendisine tekrar aylık bağlanır. Aylık, dul eşe, yeniden evlenene veya ölene dek ödenir. Dul eşe veya kız çocuklara verilen aylığın devam etmesi için, bunların çalışmaması ve düzenli bir gelirlerinin olmaması gerekir. Dul eş yeniden evlenir ve bu eş de ölürse, hangi eşin aylığı yüksekse kendisine geliri fazla olan ödenir.

- Sigortalının ölümü halinde, eş ve çocuklara bağlanan gelirler toplamı, yıllık kazancın yüzde 70'inden az ise, geçimi sigortalı tarafından sağlandığı belgelenen anaya (ve babaya) da gelir bağlanır.

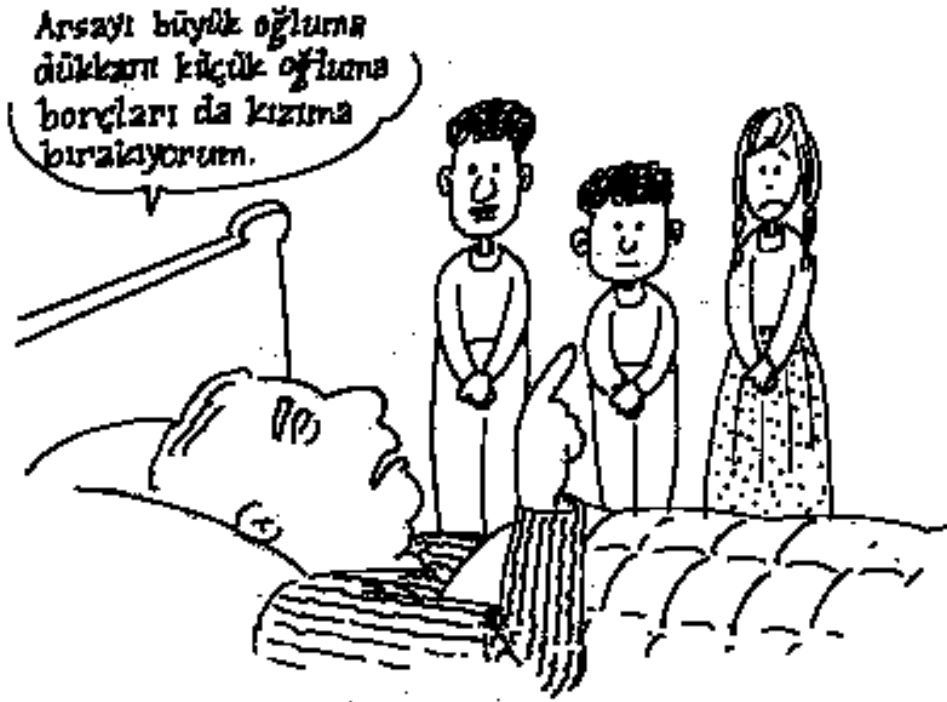
- Evlenme nedeniyle aylığı kesilen kız çocuğuna bir defaya mahsus olmak üzere 'Evlenme Yardımı' yapılır. Gelirinin 2 yıllık tutarı evlenme yardımı olarak ödenir.

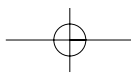
- 5 yıllık sigortalılık süresi bulunup, her yıl için ortalama 180 gün ihtiyarlık, maluliyet, ölüm sigortaları primi ödemiş olan sigortalı öldüğünde, hak sahiplerine 'Ölüm Aylığı' bağlanır. Ölüm aylığının hak edilmemesi halinde, hak sahiplerine ölüm sigortası yönünden toptan ödeme yapılır.

3- Bağ-Kur

- EŒe, çocuklara, ana ve babaya "aylık" bağlanması,
- EŒe, çocuklara, ana ve babaya "toptan" ödeme yapılması
- Ölen sigortalı için cenaze masrafı bedelinin, nakdi olarak verilmesi. Bağ-Kur Yasası 'nın 47. maddesine göre bu bedel 30.000.- TL.'dir.

BÖLÜM 3

MÜLKİYET HAKLARIMIZ

A- KIZ ÇOCUĞUN MİRAS HAKKI

Medeni Kanununun 439. maddesi çocukların eşit olarak mirasçı olduklarını belirtmektedir. Yani kız çocuğun miras hakkı ile erkek çocuğun miras hakkı arasında bir fark yoktur. Bir çok ailede, miras paylaşılırken kadınlara ya hiç pay verilmez ya da az bir pay verilir. Örneğin, tarlaların en verimlileri erkek evlatlar arasında paylaşılır. Kadınların çoğu eşit hakka sahip olduklarını dahi bilmediklerinden, bu duruma ses çıkarmazlar. Kadının hakkı olan miras payı, bazen zorla bazen de güveni kötüye kullanılarak elinden alınır.

Şöyle ki; çoğu zaman erkek kardeş tarafından, veraset işlemlerinin yürütülmesi bahanesiyle, bir vekaletname alınır. Bu vekaletnamede kadın, kendisine düşen miras payı üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi verirse erkek kardeş, kadına düşen payı, kendi adına tescil ettirebilir veya başkasına satabilir. Vekaletname yasal düzenlemeye uygun olarak ve noterde verilmişse, yitirilen payı geri almak, neredeyse olanaksızdır. Bazen de intikal işlemleri yapılmaksızın, kadının miras payı erkek kardeş tarafından fiilen kullanılır. Bu durumda kadının mahkemeye başvurarak kendine ait payı alması mümkündür. Yani, yasal olarak hakkı olan mal ya da mülke sahip çıkmak için çoğu başka konuda olduğu gibi, mücadele etmesi gerekir kadının.

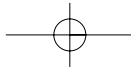
Sağ kalan eşe gelince; eğer sağ kalan eş ile ölen eşin ortak çocukları yoksa, sağ kalan eş ölenin anne ve babası veya kardeşleri ile birlikte mirasçı olmuşsa, mirasın yarısını alır. Ölenin çocukları ile birlikte mirasçı olmuşsa, mirasın 1/4'ünü, ölenin anası babası veya bunların çocukları ile birlikte mirasçı olmuşsa mirasın yarısını alır. büyük-babası ve büyük annesi ile mirasçı olmuşsa 3/4'ünü, bunlar yoksa tamamını alır.

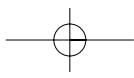
Boşanma ile taraflar birbirlerinin mirasçısı olamazlar.

Zorla veya hileyle miras payınıza el konulmuşsa, bunu delillerle isbat etmek koşuluyla, mahkemeye başvurabilir ve hakkınızı alabilirsiniz.

B- EVLİLİKTE MAL REJİMLERİ

Taraflar evlenirken ya da nikahtan sonra mallarının paylaşımı ile ilgili ayrıca bir anlaşma yapabilirler.

Türk Medeni Kanunu'na göre evlilikte temel olarak Mal Birliği, Mal Ortaklığı, Mal Ayrılığı gibi üç çeşit mal rejimi sözkonusudur.

Aralarında herhangi bir yazılı anlaşma yapmamışlarsa, Mal Ayrılığı Rejimi'ni seçmiş kabul edilirler.

Karı koca, aralarında hangi rejimi kabul etmiş olurlarsa olsunlar, boşanma halinde her iki taraf da kendi bireysel mallarını alır.

Eğer bir fazlalık doğmuşsa, kabul ettikleri mal rejimi hükümlerine göre aralarında bölüştürülür. Mal varlığında bir eksiklik meydana gelmişse, kadının kusuru yüzünden olduğu isbat edilmedikçe sorumluluk kocaya aittir.

a) MAL BİRLİĞİ REJİMİ

Evlilik sözleşmesinde, birliğe girmeyecekleri açıkça belirtilmiş mallar dışında kalan tüm mallar birliğe girer. Gerek evlenme sırasında tarafların ayrı ayrı sahip oldukları gerekse evlilik sırasında edinilen tüm mallar birliğe girer.

Medeni Kanun'un 191. maddesi ve devamındaki maddelerle düzenlenen bu rejimde, koca kendisinin ve karısının şahsi malları dışında kalan, birliğe giren diğer bütün malların malikidir.

Saklı tutulan mallar dışında kadının geliri, ödenmesi gerektiği tarihten başlayarak, kişisel mallarının ise doğal geliri toplandıkları zamandan itibaren kocasının mülkü olur.

Örneğin, kadın bir elma bahçesine sahipse, elmaların olgunlaşır toplanmasından itibaren getireceği gelir, kocanın malı olur.

Karı kocadan her biri, her zaman, şahsi mallarının listesinin noter aracılığı ile yapılmasını isteyebilirler. Kadın bir mirası ancak kocasının rızası ile reddedebilir. Koca razı olmazsa kadın mahkemeye başvurabilir. Kadın birliğe giren mallarda, birliği temsil yetkisi oranında tasarruf yetkisine sahiptir. Kadın kendi kişisel mallarının durumu hakkında her zaman kocasından bilgi isteyebilir. Koca bu açıklamayı yapmak zorundadır. Kadın, bu mallar hakkında kocasından her zaman teminat isteyebilir.

b) MAL ORTAKLIĞI REJİMİ

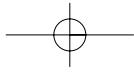
Medeni Kanun'un 211. ve devamı maddeleri ile düzenlenen bu rejimde, karı ve koca ortaklığa giren tüm mallara ortak olarak sahip olurlar. Hiç biri, kendi payında bağımsız olarak tasarruf yetkisine sahip değildir.

Bağışlayan kişinin, mal ortaklığı dışında kalması koşulu ile bağışladığı mallar ve yasaca "mahfuz hisse" olarak kabul edilen mallar, ortaklığa girmez.

Karı kocanın bütün mal ve gelirlerini kapsayan mal ortaklığına "genel mal ortaklığı" denir. Mal ortaklığına giren malların idaresi kocaya aittir ve kadın, evlilik birliğini temsil yetkisi oranında idare hakkına sahiptir.

Karı koca, mal ortaklığına giren mallar üzerinde ancak ortaklaşa veya birbirlerinin rızası ile tasarrufta bulunabilirler.

Her iki taraf da bir mirasın reddi için birbirlerinin rızasını almak zorundadır. Anlaşmazlık halinde taraflar mahkemeye başvurabilirler.

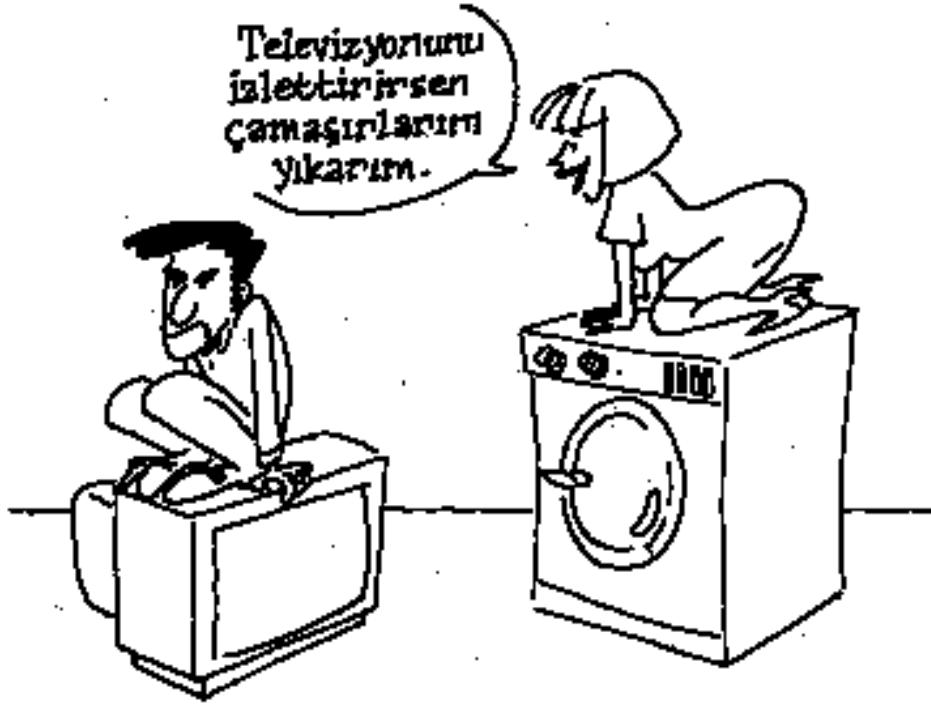
c) MAL AYRILIĞI REJİMİ

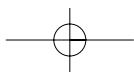
Medeni Kanun'un 186. ve devamı maddeleri ile düzenlenen bu rejim, hukuki deyim ile 'yasal rejim'dir. Taraflar evlenirken aralarında mal rejimi konusunda bir anlaşma yapmamışlarsa aralarındaki rejim mal ayrılığı olur. Bu rejimi seçtiklerini evlilik sözleşmesinde de belirtebilirler.

Bu rejimde her bir eş ayrı ayrı kendi mal ve gelirinin sahibidir. Her bir taraf kendi mallarının mülkiyet, idare ve intifa haklarını saklı tutar. Kadın, kendi mallarının yönetimini kocasına bırakabilir. O zaman, evlilik devam ettiği sürece hesap sormaktan vazgeçmiş sayılır. Tüm malların gelirini de ev giderlerine karşılık kocasına bırakmış sayılır.

Toplumumuzda çoğunlukla kadınlar çalışmaz; çalışsa da gelirini ya kocasına verir ya da ev için harcar. Kadınların çoğu gelirleriyle kendileri için birikim yapmaz. Kadın para katsa bile çoğunlukla, mallar koca üzerine kaydedilir. Mal ayrılığı rejiminde, boşanma halinde mallar kimin adına kayıtlı ise onda kaldığından, bu rejim ilk bakışta makul gibi görünse de, boşanma halinde kadını olumsuz olarak etkilemektedir.

Kadınlar, Medeni Kanun değişikliği ile evlilik birliğinin kurulmasından başlayarak elde edilen bütün malların ayrılma anında eşit olarak paylaşılmasını önermektedir.

C- BOŞANMA DURUMUNDA HAKLARIMIZ

Evlenme ile Mal Ortaklığı veya Mal Birliği Rejimi seçilmemişse, yasal olarak Mal Ayrılığı Rejimi geçerlidir. Yani, evlilik süresince kadının aldığı mallar, hediyeler ve miras boşanma halinde de kadında kalır.

a) TAŞINIRLAR

Ev, arsa, dükkan gibi malların dışındaki tüm mallar, taşınır mal olarak adlandırılır. Kadın eğer çalışmıyorsa, herhangi bir geliri yoksa, ailesinin ya da yakınlarının bir katkısı yoksa, evdeki eşyaları, eve bakmakla yükümlü olan kocanın aldığı ve ona ait olduğu kabul edilir.

Kadın çalışmasa da çeyiz olarak getirmiş olduğu eşyalar ve hediye olarak verilmiş olan takılar kadına aittir. Boşanma halinde koca çeyiz ve takıları alamaz.

Kadın çalışıyorsa ve evin eşyalarını kocası ile birlikte almışsa, boşanma halinde mahkeme dava konusu eşyanın bedelini kimin ödediğini inceler. Faturalar ve tanıklar bunun isbatında önemli delildir. Çeyiz ve hediyeler yine kadına aittir.

Örneğin, evin tüm eşyalarının, kadının ailesinin desteği ile alınmış olduğunu varsayalım. Kocanın evi terk etmesi ve beraberinde tüm eşyaları alması halinde, kadın boşanma davası ile birlikte eşyaların iade edilmesi, aynen iade edilmiyorsa bedelinin ödenmesi için de ayrı bir dava açabilir.

b) TAŞINMAZLAR

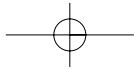
Ev, arsa, dükkan gibi mallar tapuda kaydı olan mallardır. Mal, tapuda kimin adına kayıtlıysa, boşandıktan sonra o kişide kalır.

Kadın çalıştığı ve kocasıyla birlikte bir ev aldığı takdirde, tapudaki işlemler sırasında çoğu zaman koca adına kayıt yapılır. Boşanma halinde kadın, tapu iptali ve tescili davası açarak evin bedelinin tamamını ya da yarısını, çalışarak ya da yakınlarının desteği ile kendisinin ödediğini ispat edebilir. Ancak bu kazanılması son derece zor ve uzun sürecek bir davadır. Bu durumda mahkemeler, kadına, ödediği paranın iade edilmesi yolunda karar verirler.

Aynı şekilde ev, koca adına değil de kocanın annesi adına kaydedilmiş olabilir. Bu durumda yine tapu iptali ve tescili davası açılması gerekir.

Bu davada tanıklar ve belgeler çok önemlidir. Çünkü, mahkeme kadının gelir durumunu araştırarak ve evin yarı ya da tüm bedelini ödeyebilecek durumda olup olmadığını inceleyecektir. Kadın, evin bedelini ödediğini tanıkla ya da belgeyle ispat edemezse, mahkeme davayı reddeder.

Motorlu araçlar da taşınmazlar gibi kayıtlıdır. Kadına ait olduğu halde, koca adına tescil edilmiş bir taşıt aracı için de dava açmak gerekir.

AİLE HUKUKU VE KADIN**A- NİŞANLANMA**

Medeni Kanun'un 82. maddesi ile düzenlenmiş olan 'nişanlanma' evlenme vadinin çevreye duyurulması anlamını taşır. Nişanlanabilmek, yani evlenmeye karar verebilmek için 'reşit olmak' gerekir. 18 yaşından küçükler yasal temsilcilerinin izni ile nişanlanabilir.

Küçüğün temsilcisi anne ve babasıdır. Anne ve baba yoksa, vasisinin o da yoksa, kayyumun izni gerekir. Bu kişilerin izni olmaksızın yapılan nişan geçersizdir.

Nişanlanma, evlenmeye zorlamak için dava hakkı vermez. Nişanın bozulması halinde taraflar tazminat ödeneceği yolunda bir anlaşma yapmışsa bu da geçersizdir.

Nişanlılardan biri, haklı bir nedeni olmadan nişanı bozarsa veya nişan taraflardan birinin kusuru ile bozulursa, kusuru olan taraf diğer tarafa, ana babasına veya nişan konusunda ana-baba gibi davranarak iyi niyetle, nikahın yapılacağını inanarak masraf yapan kimseye, o masrafa karşılık bir tazminat ödemekle yükümlüdür. Bu tazminat, nikahın yapılacağına inanarak dikilen nişan elbisesi, nikah davetiyelerinin basımı için ödenen para vb. yapılan masrafların karşılığıdır.

Tazminat, ilk olarak karşılıklı görüşmeyle istenir. Karşı taraf bu parayı iade etmezse, yasal yollara başvurulur. Dava açmadan önce, karşı tarafa noterden uğranılan zararın ödenmesi, aksi halde dava açılacağını bildiren bir ihtarname gönderilir. İstenilen süre içinde karşı taraf ödeme yapmazsa, talep edilen tazminatın miktarına göre,

Sulh veya Asliye Hukuk Mahkemesi'nde dava açılır. Davanın, karşı tarafın ikametgahının olduğu yerde açılması gerekir. Davada, karşı tarafın kusurlu olduğu ve yapılan masraflar isbat edilmelidir. Taraflardan biri nişanın bozulması nedeniyle şahsen ağır bir şekilde zarara uğramışsa ayrıca manevi tazminat da isteyebilir.

Nişanın bozulması halinde, karşılıklı olarak verilen hediyeler geri istenebilir. Eğer verilen hediye aynen iade edilemiyorsa o zaman para olarak karşılığı iade edilir. Ancak, taraflardan birinin ölmesi halinde verilen hediyeler geri istenemez.

Başlık parası verilmişse, nişanın bozulması durumunda çoğu zaman geri istenir. Ancak, başlık parasının yasal bir dayanağı yoktur. Yargıtay bir kararında başlık parasını "ahlaka ve adaba aykırı" bir ödeme olarak kabul etmiştir. Bu nedenle iade edilmemesi durumunda dava açılmaz.

Nişanın bozulmasından doğan davalar, nişanın bozulmasından başlayarak bir yıl içinde açılır.

B- EVLENME

Evlenme; birlikte yaşamak, hayatlarını birleştirmek isteyen ayrı cinsiyetten iki kişinin, bu talebinin resmen onaylanmasıdır.

Belediye Başkanı veya onun bu işle görevlendirdiği vekili olarak Nikah Memuru tarafından yerine getirilen bu işlem, iki kişi arasında yapılan resmi bir sözleşmedir. Köylerde muhtarlar tarafından nikah kıyılarak evlenme gerçekleştirilir.

Yabancı bir ülkede evlenecekler için -her ikisi de T.C. uyruklu ise- Konsolosluk yetkilidir. Taraflardan birinin yabancı uyruklu olması halinde, bulunulan ülkenin yasalarına uygun olarak resmi makamlar önünde yapılan evlenmeler, T.C. hukuk sistemine aykırı olmamak kaydı ile Türkiye'de de geçerlidir.

Türkiye'de bir Türk vatandaşı ile yabancı uyruklu bir kişinin evlenmesi veya aynı devlet vatandaşı olmayan iki kişinin evlenmesi, yetkili Nikah Memuru tarafından kıyılacak nikah ile mümkündür.

Türkiye'de evlenebilmek için önce iki ayrı cinsiyetten olmak gerekir. Oysa Danimarka, İngiltere ve İsveç gibi bazı ülkelerde, aynı cinsiyetten insanlara da evlenme hakkı tanınmıştır.

Evlenebilmek için erkeğin 17, kadının 15 yaşını doldurmuş olması gerekir. Ancak olağanüstü bir durum ve çok önemli nedenler varsa yargıç, 15 yaşını doldurmuş bir erkeğin ve 14 yaşını doldurmuş bir kadının evlenmesine izin verebilir. Örneğin; kadın 14, erkek de 15 yaşını doldurmuşsa ve kadın gebe ise evlenmek için yargıçtan izin almaları gerekir. Bu durumda yargıç, karar vermeden önce ana, baba veya onlar yoksa vasiyi de dinleyecektir.

Bir çok Avrupa ülkesinde kadın ve erkeğin evlenebilme yaşı aynıdır. Aksi, kadın-erkek eşitliğinin ihlali olarak yorumlanır.

Yalnızca temyiz kudretine sahip olanlar evlenebilir. Akıl hastalığı olanlar evlenemez.

Anne ile oğul, baba ile kızı, dayı, amca ile yeğen, teyze, hala ile yeğen, büyükanne, büyükbaba ile torunlar, üvey (anne aynı, baba ayrı veya baba aynı anne ayrı) kardeşler evlenemez. Ayrıca, evlilik sona ermiş olsa bile, kadın ile kocanın ana, baba ve çocukları, koca ile eski karısının ana, baba veya çocukları ve evlat-

lık ile evlat edinen ve bunların koca ve karısı birbiri ile evlenemez. Evlenmeleri halinde, bu evlilik geçersiz sayılır.

Kimse birden fazla kişiyle evlenemez. Yeniden evlenmek isteyenler, mevcut evliliklerinin sona erdiğini isbat etmek zorundadırlar.

Evliliğin geçerli olabilmesi için yasaların belirttiği şekilde yapılması gerekir.

Evlenmeye karar verildiğinde yapılacak işlemler şunlardır;

- Erkeğin yerleşim yerinin bağlı bulunduğu Evlendirme Dairesi'ne başvurularak gerekli form doldurulur.

- Her iki tarafın Nüfus Cüzdanı, muhtarlıktan alınmış İkametgah Belgesi, altışar fotoğrafla birlikte Evlendirme Dairesi'ne bırakılarak nikah için gün alınır.

- Bunun için taraflardan birinin başvurusu yeterlidir.

Bir kadın çeşitli maddi ya da manevi baskılarla evlendirilmiş ise:

- Evliliğin öngördüğü cinsel birleş-

meyi reddedebilir. Buna rağmen, bu birleşme zor kullanılarak sağlanırsa o zaman savcılığa başvurarak kendisine cebir ve şiddet uygulanarak cinsel ilişkiye zorlandığı konusunda şikayette bulunabilir.

- Zorla evlendirildiğinden bahisle, duruma göre Medeni Kanun'un 116, 117, 118. maddelerinden birine dayanarak, evliliğin feshi davası açabilir.

Görüldüğü gibi evlenme kadının temel bir hakkıdır ve evli kadının:

- Kocasının soyadını taşıma hakkı ve zorunluluğu vardır.

- Kocasından, birlikte oturacakları evi seçmesini istemek ve gidip o evde oturmak hakkı vardır.

- Kocasından, para kazanıp eve bakmasını istemek hakkı vardır.

- Yargıçtan, 'eve bakmayan kocasının ücretinin, işveren tarafından kendisine ödenmesine karar verilmesini' istemek hakkı vardır.

- Kocasının tek başına karar almaya yetkili olduğu konularda, kendisine danışmadan karar almamasını istemek hakkı vardır.

- Ev işlerini görürken kocasının karışmamasını istemek hakkı vardır.

- Kocasından cinsel yakınlık ve bu konuda ilk adımı atmasını beklemek ve istemek hakkı vardır.

- Ortak yaşantı nedeniyle ya da şöhretinin tehlikeye düşmesi halinde, yargıçtan ayrı bir mesken edinmesine karar verilmesini istemek hakkı vardır.

Sayıları arttırılabilecek bu "hak"lar, hukukumuzun kadına genel olarak biçtiği

toplumsal-cinsel kimlikten türeyen sonuçlardır. Bu kimlik aile temelinde belirlenmiştir. Hukukumuz açısından kadın, evlilik birliğinin yani "aile"nin bir unsurudur. Hukukun kadına evlilik birliği "aile" içinde biçtiği rol kadını ekonomik açıdan erkeğe bağımlı hale getirirken erkeğin egemenliğini de perçinler.

İşte yukarıda sayılan bu "hak"lar kadının kimliksizleştirilmesinin sonuçlarıdır.

a) DİNİ NİKAH

Dini nikahın yasalara göre geçerliliği yoktur. Dini nikah ancak resmi nikahın yapılmasından sonra kıyılır. Aksi, Türk Ceza Kanunu'na göre suçtur. Sadece dini inançlara gösterilen 'saygı' nedeniyle yapılabilir.

Dini nikah kadına herhangi bir metresten daha fazla hak sağlamaz. Kadın ayrıldığı takdirde nafaka isteyemez, erkeğin ölümü halinde onun mirascısı olamaz. Resmi nikah harici ilişkilerden doğan çocuklarla ilgili haklar için Çocuklarımızla İlgili Haklarımız (Bölüm 6.) Bölümüne bakınız.

b) BAŞLIK PARASI

Erkeğin, evleneceği kadının babasına ödediği paradır 'başlık parası'. Kadının o güne kadar büyütülüp beslenmesinin ve babanın, o günden sonra kızının hizmetinden yoksun kalmasının, bedeli olarak istenir. Gelenek ve göreneklerle yürür. Hiçbir hukuki geçerliliği ve yasalarda yeri yoktur.

Kadın, başlık parasına her zaman karşı çıkabilir. Başlık parası ödemeyen bir erkekle evlenebilir. Reşit ise, kendisine yüksek başlık parası ödediği için evlenmeye zorlandığı erkeği reddedebilir. Reşit değilse ve yalnızca başlık parası nedeniyle evlenmeye zorlanmışsa, Medeni Kanun'un 116, 117, 118. maddeleri gereği evliliğinin feshini isteyebilir.

C- BOŞANMA

Toplumumuzda aile, Anayasa ile güverce altına alınmıştır. Bu nedenle esas olan, ailenin korunmasıdır ve aile birliğinin bozulması belli kurallara bağlanmıştır.

Eğer evlilik bir seneden fazla sürmüşse, taraflar mahkemeye bizzat giderek boşanmak istediklerini bildirirlerse ve sahip oldukları malları, aralarında nasıl paylaşacakları konusunda, bir protokol yapmışlarsa, tek celsede boşanabilirler. Bu durum 'Anlaşmalı boşanma' diye adlandırılır.

Boşanma davası, kural olarak daha az kusuru olan eş tarafından daha çok kusuru olan taraf aleyhine açılır.

Medeni Kanun'a göre taraflardan birinin boşanmayı istememesi halinde, boşanabilmek için aşağıdaki koşullardan birinin var olması ve isbat edilmesi gerekir.

Zina: Taraflardan birinin zina yapması diğeri için boşanma nedenidir. Medeni Kanun'un 129. maddesi ile belirlenen bu durumda, kadınlara erkek arasında ayırım yapılmaz. Medeni Kanun'da erkeğin zinası kadınınkine eşittir ve sadece bir ilişki bile bu nedenle boşanma davası açmak için yeterlidir. Burada önemli olan taraflardan birinin sadakatsizliğinin isbat edilmesidir. Bu nedenle boşanma davası,

olayın öğrenilmesinden başlayarak 6 ay ve her halde 5 yıl içinde açılmalıdır. Yani, zina olayının üzerinden diyelim altı yıl geçtikten sonra, eş zinayı öğrenirse, bu nedene dayanarak açacağı boşanma davası dinlenmez.

Af ile dava düşer.

Zina uzun yıllar Türk Ceza Kanununda düzenlenmiş şikayete bağlı suçlardan biri olmuştur. Ancak Anayasa Mahkemesi aralık 1996'da yayınlanan ve bir yıl sonra yürürlüğe giren kararı ile erkek için zinayı düzenleyen madde 441'i, Mart 1996'da yayınlanan ve hemen yürürlüğe giren bir diğer kararı ile de kadının zinasını düzenleyen madde 440'ı iptal etmiştir. Yasa koyucu bu alanda yeni bir düzenleme gerçekleştirene kadar zina ceza hukuku açısından suç olmaktan çıkmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi'nin son kararı dolayısı ile artık erkek aleyhine zina nedeniyle ceza davası açılmayacaktır. Yalnız boşanma davası açılabilir.

İmam nikahı ve kuma uygulamasının hiç bir hukuki geçerliği yoktur. Zina nedeni ile boşanma isteği medeni nikahlı eşe maddi, manevi tazminat ve boşanma davaları açma hakkı verir.

Ayrılma durumunda, Medeni Kanun açısından, kuma ve imam nikahlı eşin ne nafaka ne de miras hakkı yoktur.

Cana kast ve pek fena muamele: Dövmek, öldürmeye teşebbüs, kötü davranış, intihara teşvik gibi davranışlar; cana kast ve pek fena muamele kapsamındadır. Ancak bu maddeye dayanılarak açılması gereken davaların çoğu, 'şiddetli geçimsizlik' gerekçesine dayanılarak açılır. Çünkü, cana kast ve pek fena muamele aynı zamanda şiddetli geçimsizlik nedenidir. Gene manevi tazminat hakkı doğurur.

Bu nedenle dava, olayın öğrenilmesinden itibaren 6 ay ve her halde olayın meydana gelmesinden itibaren 5 yıl içinde açılmalıdır. Aksi halde bu gerekçe ile açılan dava dinlenmez.

Cürüm ve haysiyetsizlik: Karı kocadan herbiri, küçük düşürücü bir cürüm işleyen veya kendisi ile yaşamayı çekilmez bir hale getirecek düzeyde haysiyetsiz bir hayat süren, diğeri aleyhine boşanma davası açabilir. Örneğin hırsızlıktan mahkum olmuş bir adamın karısı, kocası aleyhine boşanma davası açabilir.

Terk: Karı kocanın herbiri, evlenmenin kendisine yüklediği görevleri yerine getirmemek amacıyla, diğeri terk ederse veya haklı bir nedeni olmadan evine dönmezse ve bu ayrılık en az 3 ay sürmüş ve devam etmekte ise diğeri, 'terk' nedeniyle boşanma davası açabilir. Davanın açılabilmesi için bazı sürelerin geçmesi gerekir.

Kocasından terkedilmiş bir kadın için, önemli olan kocasından ayrılmayı isteyip istememesidir. Eğer boşanmayı istiyorsa Medeni Kanun'a göre 'terk' bir boşanma sebebidir.

Evi terk eden koca aleyhine nafaka davası açılabilir. Çünkü evin reisi 'koca'dır ve bu sıfatla ailesinin geçimini sağlamakla yükümlüdür.

Akıl hastalığı: Karı kocadan herbiri, üç yıldan beri süren bir akıl hastalığına yakalanmış ise, bu akıl hastalığı ortak yaşamın devamını karşı taraf için çekilmez hale getirmişse, uzmanlar tarafından da bu hastalığın iyileşmeyeceği onaylanmış ise, bu gerekçe ile boşanma davası açılabilir.

Evlilik birliğinin sarsılması veya müşterek hayatın yeniden kurulması: Medeni Kanun'a göre son boşanma nedeni budur. 1988 yılına dek bu madde 'şiddetli geçimsizlik' olarak bilinirdi. Bu maddeye dayanarak boşanma davası açabilmek için, çiftin ilişkisinin, ortak yaşamı sürdürmeleri kendilerinden beklenemeyecek ölçüde sarsılmış olması gerekir. Bu madde 1988 yılında değişmiştir.

Medeni Kanun'da, kadının boşandığı erkekle tekrar evlenmesi, evlenmeden birlikte oturması gibi konularda hiç bir kısıtlama getirilmemiştir.

Türkiye'de evlilik, tarafların cinsel taleplerinin de karşılandığı, cinselliğin gelecek, görenek ve yasalara uygun yaşandığı kabul edilen bir kurumdur. Bu nedenle, eğer taraflardan birisi, cinsel beraberliği sürekli olarak reddediyorsa örneğin, erkek karısını artık yalnızca kızkardeşi veya annesi gibi gördüğünü ifade ediyorsa, bu şiddetli geçimsizliğe yol açan bir boşanma nedeni olur.

Yukarıda anlatılan nedenlerden birine dayanarak açılan boşanma davası; boşanma davası reddedilir ve karar kesinleşirse, kesinleşme tarihinden itibaren Üç yıl için-

de taraflar karı-koca gibi yaşamak üzere biraraya gelmemişlerse bu sürenin sonunda taraflardan birinin mahkemeye başvurması ile boşanma kararı verilir.

Boşanma davası açmaya hakkı olan taraf, koşulları varsa, maddi tazminat boşanma davası ile birlikte talep edilir. Manevi tazminatı ya boşanma davası içinde veya boşanmanın kesinleşmesinden başlayarak bir yıl içinde isteyebilir. Nafaka ise çeşidine bağlı olarak (tedbir nafakası boşanma davası ile birlikte, çocuklar için iştirak nafakası boşanma davasından sonra, eş için yoksulluk nafakası da davadan sonrası için) istenir.

Dava açmak istiyorsanız, iddianızı isbat etmek zorundasınız. Bunun için de delillerinizi mahkemeye bildirmeli, gerektiğinde doktordan rapor almalı, tanık bulmalı ve mahkemede dinletmelisiniz.

Peki, boşanma davası nasıl açılır?

- Önce ilgili Asliye Hukuk Mahkemesi'ne hitaben bir dilekçe yazmak gerekir. Bu dilekçe üç nüsha olmalıdır.

- Yazdığınız dilekçenin iki nüshasını, davalının yerleşim yerinin bağlı olduğu Nöbetçi Asliye Hukuk Mahkemesi Yazışmaları Müdürlüğü'ne götürüp havale ettirmelisiniz. Bu, Nöbetçi Asliye Hukuk Yargıcı ya da Yazışmaları Müdürü'nün dilekçeniz üzerine o günün tarihini atıp imzalaması demektir.

- Yazışmaları Müdürü dilekçenizi harçlandırmalı, siz de o harç parasını götürüp vezneye yatırmalısınız.

- Ayrıca Yazışmaları Müdürü'ne; bir tane telli dosya, üç tane iadeli taahhütlü posta pulu, üç tane davetiye zarfı da vermelisiniz. Dilekçenin üçüncü nüshası -ne yazdığınızı bilmeniz açısından- sizde kalsa iyi olur.

Dava açmak için yapmanız gereken işlemler bu kadar.

Daha sonra nöbetçi mahkeme, dilekçenizi davanın görüleceği esas mahkemeye gönderir. Oradan size, duruşma gün ve saatini bildiren bir davetiye gelir. Bu davetiyede, davanın açıldığı yıl ve mahkemenin sizin davanıza verdiği numara da belirtilir.

Boşanma davası bittiğinde, boşanma kararının yazılması beklenir. Karar yazıldıktan sonra, eğer varsa ek harç ve posta ücreti ödenerek, boşanma kararı karşı tarafa gönderilir. Tarafların boşanma kararını almalarından başlayarak onbeş gün içinde 'temyiz etme' hakları vardır. Bu süre içinde temyiz etmezlerse, boşanma kararı kesinleşir.

Boşanma kararı verilmesine rağmen karar mahkemeden alınmaz veya taraflardan biri posta parasını ödeyerek kararın diğer tarafa posta aracılığı ile bildirilmesini sağlamazsa, taraflar boşanmamış sayılır.

Mahkeme yazışmaları, boşanma kararını ilgili Nüfus Müdürlüğü'ne gönderir, böylece çiftin bir arada olan nüfus kütükleri ayrılmış ve boşanma, nüfus kayıtlarına da işlenmiş olur. Boşanan kadının nüfus kayıtları, kocanın nüfus kayıtlarının olduğu yerden, babasının nüfus kaydının olduğu Nüfus Müdürlüğü'ne gönderilir. Böylece kadın, yeniden evlilik öncesi soyadını alır.

Kadın boşandıktan sonra da kocasının soyadını kullanmaya devam etmek istiyorsa, boşanma davası sırasında -hatta boşanma dilekçesinde- bunu belirtmeli ve yargıcın bu konuda, kendisi lehinde karar vermesini sağlamalıdır. Kadının, boşan-

diği eşinin soyadını kullanabilmesi, kocanın iznine bağlıdır. Buradan da anlayacağınız gibi, mahkeme kararı ile sadece eski kocanızın soyadını 'kullanma izni' almış oluyorsunuz. Kütüğünüz gene babanızın nüfus kütüğüne gönderiliyor. Baba kütüğünde, babanın soyadı kurşun kalemle çizilip kocanın soyadı yazılıyor ve bütün belgelerde kocanın soyadı kalıyor.

BOŞANMA HALİNDE KADININ HAKLARI

- Boőanıyorsanız mülkiyeti size ait olan bütün malları alabilirsiniz,
- Boşanma davası sırasında tedbir nafakası isteyebilirsiniz,
- Boşanmaya sizin kusurunuz nedeniyle karar alınmamışsa, boşanmadan sonra 'yoksulluk nafakası' isteyebilirsiniz.

D- AYRI YAŞAMA

Evli kadın eğer isterse başka ev tutarak orada yaşamayı seşebilir. Kimse onu evine dönmeye zorlayamaz. Ancak, koca kadının evine dönmesini istiyorsa, onu eve davet eden resmi bir yazı göndererek, aksi halde 'terk' gerekçesi ile boşanma davası aşebileceğini resmen bildirebilir.

Boşanmadan ayrı yaşama kararının mahkemeden alınması da mümkündür. Medeni Kanun'un 138. maddesi "Boşanma sebeblerinden biri sabit olunca hakim boşanma veya ayrılığa karar vermekle yükümlüdür" diyerek, bu durumu hükme bağlamıştır.

Eşlerden birinin, boşanma nedenlerinin birine dayanarak mahkemeye başvurması halinde, yargıç bir yıldan üç yıla kadar ayrılık kararı verebilir. Ayrı yaşama kararından sonra, hükmedilen süre içinde taraflar hala biraraya gelmemişse, bir tarafın isteği ile boşanmaya karar verilir. Boşanma talebi ile mahkemeye başvurulduğunda yargıç, tarafların barışabileceğini düşünüyorsa 'ayrılığa' karar verebilir, ama 'ayrılık' istemi ile mahkemeye başvurulmuşsa, boşanmaya karar verilemez.

Dikkat.....! Evli kadının ikametgahı kocasının ikametgahıdır. Yani, evli kadına yapılacak bütün resmi tebligat, kocasının ikamet adresine yapılmakla kadına yapılmış sayılır ve bütün hukuki süreler bu tarihten itibaren işlemeye başlar.

KİMLİK HAKLARIMIZ**A- SOYADI**

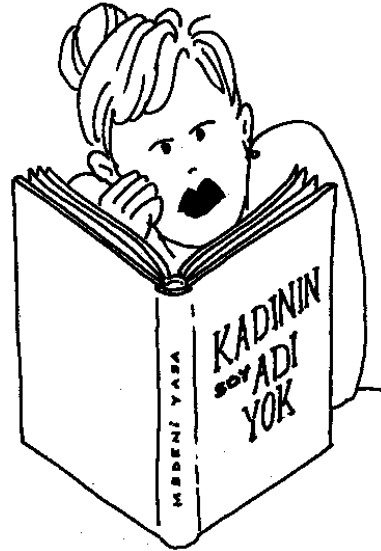
Kadın evlendiğinde soyadı değişir. Evlilik öncesinde babasının soyadını taşıyan kadın, evlendikten sonra Medeni Kanun'un 153. maddesine göre, kocasının soyadını alır. Ancak, 14 Mayıs 1997'de TBMM Genel Kurulu, Medeni Kanun'da değişiklik yaparak kadınlara bekarlık dahil bir önceki soyadlarını evliliklerinde kullanma hakkı getiren yasa tasarısını kabul etti. Yasa, kadının evlendiği kocasının soyadını almasını öngörmekle birlikte, kadının, evlendirme memuruna veya Nüfus Müdürlüğüne yapacağı başvuru ile kocasının soyadından önce, bekarlık soyadını kullanabilmesine olanak sağlıyor. Yani kadınlar evlendikleri zaman kocalarının soyadları ile birlikte bekarlık soyadlarını ya da eğer evlenip boşandıysa önceki soyadlarını kullanabiliyorlar. Yanlız, kadınlar bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabiliyor.

Evlendiğinde soyadı değişen kadının soyadı, boşandığında yine değişir.

Birkaç kez evlenip boşanan kadının işi hayli zor! Her seferinde nüfus kağıdı, pasaport, ehliyet vb. kimlikler yeniden değişecek; tapuda veya diğer resmi dairelerde işlem yapmak için, yanında, boşandığına dair mahkeme kararlarını taşımak ve kim olduğunu anlatmak için gereksiz bir sürü açıklama yapmak zorunda kalacaktır.

Son yıllarda yasada yapılan bir değişiklik ile Medeni Kanun'un 141. maddesi uyarınca, kadının boşandıktan sonra kocasının soyadını kullanmasına olanak tanınmıştır.

Boşanan kadın, evlenme ile kazandığı kişisel durumu korur, ancak; bekarlık soyadını yeniden alır. Şayet boşandığı kocasının soyadını kullanmakta menfaati bulunduğu ve bu-

nun kocaya zarar vermeyeceği sabit olursa, talebi ve kocanın izni halinde hakim, kocanın soyadını taşımasına izin verir. Kocanın soyadını kullanmaya izin verilmesi sonucunda nüfus kayıtları babanın kütüğüne gider. Baba kütüğünde, babanın soyadı kurşun kalemle çizilip kocanın yazılır ve bütün belgelerde kocanın soyadı kullanılır.

Koca, şartların değişmesi halinde bu iznin kaldırılmasını isteyebilir. Son söz yine kocanın. Yani koca, bir süre sonra eski karısının kendi soyadını kullanmasını istemezse bu iznin kaldırılmasını mahkemeden isteyebilir.

Kocanızın soyadını kullanmak istiyorsanız bunu boşanma davası sırasında isteyebileceğiniz gibi daha sonra dava açarak da isteyebilirsiniz. Bu dava, kocanın ölmesi halinde mirasçılara karşı da açılabilir.

Boşandığınız kocanızın soyadını kullanmak için 'soyadı tashihi' davası açma yoluna da gidebilirsiniz.

Sonuç olarak; ortaya çıkan karışıklıklardan yılmadan, işinizi sizin takip etmeniz gerekiyor.

B- YABANCI İLE EVLENEN T.C. UYRUKLU KADINLAR

Yabancı uyruklu bir erkekle evlenen kadın, T.C. vatandaşlığı hakkını kaybedebilir. Vatandaşlık Kanunu'nun 19 ve 42. maddelerinde belirtildiği gibi, kocanın ulusal kanunu, evlenme ile kocanın vatandaşlığını kadına veriyorsa ve kadın da kocasının vatandaşlığını seçtiğini yasadaki belirtilen koşullara uygun olarak açıklarsa, kocanın vatandaşlığına geçer.

Kadın, evlendirmeye yetkili T.C. makamları önünde evleniyorsa, kocasının vatandaşlığını seçtiğini evlenme sırasında, o makama bildirmelidir.

Kadın, evlendirmeye yetkili yabancı makamlar önünde evleniyorsa, evlenmeyi tescil etmeye görevli T.C. makamlarına, nikah kıyıldıktan itibaren bir ay içinde, yazılı olarak bildirmelidir.

Çocuklara gelince; Vatandaşlık Yasası'nın 1. maddesine göre, Türkiye içinde veya dışında, T.C. vatandaşı anadan doğan veya babadan olan çocuklar, doğumlarından başlayarak T.C. vatandaşdırlar.

C- T.C. VATANDAŞI İLE EVLENEN YABANCI UYRUKLU KADINLAR

Vatandaşlık Yasası'nın 42. maddesine göre, yabancı uyruklu kadın, evlendiği sırada kocasının vatandaşlığını seçtiğini bildirirse, T.C. vatandaşlığına hak kazanır.

Evlenen kadın vatansız ise veya T.C. vatandaşı erkekle evlenmekle kendi vatandaşlığını kaybedecekse, kendiliğinden T.C. vatandaşlığına hak kazanır.

T.C. vatandaşı erkekle evlenen yabancı kadınlar, evlenme sırasında vatandaşlığı seçmişlerse, T.C. vatandaşlarına tanınan tüm haklardan yararlanırlar. Seçmişlerse ve kendi vatandaşlıklarını korumuşlarsa Medeni Kanun hükümlerine göre kadının ikametgahı kocanın ikametgahı olduğundan, Türkiye'de oturabilir ve çalışabilirler.

Çocukların durumuna gelince; Vatandaşlık Yasası'nın 1. maddesine göre Türkiye içinde veya dışında, T.C. vatandaşı anadan doğan veya babadan olan çocuk-

lar, doğumlarından başlayarak T.C. vatandaşıdır.

Vatandaşlık Yasası'nın 2. maddesi uyarınca, yabancı anadan evlilik dışı doğan çocuklar; nesebin düzeltilmesi, babalığın mahkeme kararı ile tahakkuku veya tanıma yollarından biri ile, bir T.C. vatandaşına neseb bağı ile bağlanırsa, doğumundan başlayarak T.C. vatandaşı olarak kabul edilir.

ÇOCUKLARIMIZLA İLGİLİ HAKLARIMIZ**A- VELAYET**

Çocuk reşit olana dek onun şahsı ve malları üzerinde ana, babanın sahip olduğu hak ve yetkilerin tümüne velayet denir. Ana, baba çocuğu kendi istedikleri gibi terbiye etmek, dinsel eğitim vermek, ad koymak, yönlendirmek hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılması evliliğin sürmesi, boşanma, ölüm ve ana, babanın yasal kısıtlı sayılması gibi hallerde farklı özellikler gösterir.

Velayetle ilgili hükümler Medeni Kanun'un 262, 263, 264, 148 ve 149. maddeleri ile düzenlenmiştir.

Velayet hakkı, çocukları elden gelen en iyi biçimde yetiştirme, sağlıklarını koruma görevlerini de yükler.

Tarafların evliliklerinin devamı süresince bu hak, anne ve baba tarafından or-

taklaşa kullanılır, arada anlaşmazlık olursa babanın oyu ağır basar. Ancak, baba velayet hakkını kötüye kullanıyorsa annenin mahkemeye başvurarak velayetin babadan alınmasını istemeye hakkı vardır.

Boşanma veya ayrılık durumunda velayetin koşulları bakımından bir fark yoktur. Böyle durumlarda velayet, çocuğa kim en iyi bakıp gözetecekse ona verilir. Uygulamada velayet büyük çoğunlukla anneye verilir.

Kadınların, çocuğun velayetinin babaya verileceği, erkeklere bu konuda üstünlük tanındığı gibi genel bir endişesi ve temelsiz bir inançları vardır. Çocukların velayetinin, yaş ve cinsiyetine göre ana ya da babaya verildiğine ilişkin yanlış bir bilgi hakimdir. "Kız çocuk anaya, erkek çocuk babaya verilir" sanılır. Oysa yasada böyle bir belirleme yapılmamıştır. Medeni Kanun, çocuğun çıkarı için sosyal ve ekonomik açıdan hangi taraf daha uygunsa, velayetin o tarafa verilmesini öngörür. Çocuğun velayeti konusunda erkeğe üstünlük tanınmaz.

Çocuk kendisine verilmemiş taraf, mali gücüne göre çocuğun bakım ve beslenme giderlerine katılmak zorundadır. Ayrıca, çocuk ile bireysel ilişkinin nasıl olacağına da yargıç karar verir.

Evlilik devam ettiği sırada, anne veya babadan biri ölürse, velayet kendiliğinden sağ kalana geçer. Boşanmadan sonra velayeti üstlenen ebeveyn ölürse, velayet kendiliğinden öteki ebeveyne geçmez. Bu konuda karar almak gerekir. Örneğin, boşanmadan sonra velayet babaya verilmiş ve baba daha sonra ölmüşse, velayet hakkının size verildiğine ilişkin mahkeme kararı olmaksızın, çocuk adına yapmış olduğunuz işlemler geçersizdir.

Velayetin ana veya babaya verilmiş olması, değiştirilemez bir karar değildir. Koşulların değişmesi halinde, velayet hakkını kullanacak ebeveynin değiştirilmesi için mahkemeye başvurulabilir. Eğer, boşanma halinde çocuklar babaya verilmişse ve babanın koşullarında çocukların çıkarları açısından olumsuz gelişmeler olmuşsa, çocukların velayet hakkının size verilmesi için her zaman dava açabilirsiniz.

B- NAFKA

Boşanma yüzünden yoksulluğa düşebilecek olan eş, kusuru daha ağır olmamak şartı ile kendisi, diğer eşten, onun mali gücü oranında, süresiz olarak nafaka isteyebilir. Çocuklar için her zaman nafaka istenebilir.

Erkeğin kadından nafaka isteyebilmesi için, kadının refah içinde olması gerekir.

Kadın, boşanma davası açtığı andan itibaren, kendisi ve kendisiyle birlikte yaşayan çocukları için, 'tedbir nafakası' talep edebilir.

Anne çocuğun velayetini aldığı anda, onun geçimi için nafaka da isteyebilir. Çocuk için nafaka davası, çocuk henüz onsekiz yaşını doldurmadıysa, velayetin kendisine verildiği anne tarafından, onsekiz yaştan sonra ise bizzat çocuğun kendisi tarafından, baba aleyhine açılabilir.

Kesinleşen nafaka borcunu ödemeyen erkek için, İcra Tetkik Mercii'ne başvurularak, nafakanın ödenmesi sağlanır. Ödenmemesi halinde, borçlu hakkında hapis cezası bile verilebilir.

Nafaka, çocuk onsekiz yaşını bitinceye kadar ve hakim tayin edeceği zamanlarda peşin olarak verilir. Sosyal durumuna göre, kafi derecede şahsi geliri ol-

duğu gün, çocuğun nafakası kesilir. Anne çocukları için nafaka istemediğini beyan etse bile, çocuğun, babasından nafaka isteme hakkı kaybolmaz.

Baba aleyhindeki haklar, mirasçılara karşı da kullanılabilir. Bununla beraber mirasçılar, çocuğun tanınması halinde mirasçı sıfatıyla alabileceği miktardan fazla taleplerin karşılanmasından sorumlu tutulamazlar.

Boşanma davasını açmak ve hak talep edebilmek için, karşı taraftan daha az kusurlu olmak gerekir. Az kusurlu olan taraf, boşanma nedeniyle maddi tazminat da isteyebilir.

Boşanmaya sebep olan olaylar, az kusurlu tarafın şahsi menfaatlerini ağır bir şekilde ihlal etmişse, karşı taraftan manevi tazminat istenebilir. Manevi tazminat gelir biçiminde ödenemez.

Maddi tazminatın veya nafakanın nasıl ödeneceğine taraflar aralarında yaptıkları bir sözleşme ile karar verebilirler. Anlaşma olmazsa mahkeme karar verir. Ödeme, toptan olabileceği gibi, gelir biçiminde de olabilir. Aşağıdaki koşulların gerçekleşmesi halinde nafaka kesilir:

- Yoksulluğun ortadan kalkması,
- Haysiyetsiz yaşam sürme,
- Evlenme olmaksızın fiilen karı koca gibi yaşama, yeniden evlenme, eşlerden birinin ölmesi.

Ancak bunlara karşın, taraflar aralarında bu koşulların aksine sözleşme de yapabilirler.

Bunun dışında; maddi tazminatı ve nafakayı gerektiren koşullar ortadan kalkar veya azalır, borçlunun maddi gücü önemli ölçüde azalır, mahkemeye başvuru olarak gelirin indirilmesi, kaldırılması istenebilir. Tersi durumlarda yani borçlunun maddi durumunun önemli ölçüde iyileşmesi halinde, gelirin arttırılması da talep edilebilir.

Nafaka, sadece boşanma halinde sözkonusu değildir. Kardeşlerden, ana babadan veya çocuklardan da nafaka istenebilir.

Nafaka ile ilgili hükümler Medeni Kanun'un 137, 144,145, 306, 307, 308, 309, 315, 316. maddeleri ile düzenlenmiştir.

C- GÖRÜŞME VEYA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAK VE YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Boşanma davası sonucunda çocuğun velayeti kendisine verilmeyen eş, çocuk ile uygun bir şekilde kişisel ilişkide bulunma hakkına sahiptir. Bu hak sadece ana ya da babaya değil, büyükanne ve büyükbabaya da tanınmaktadır. Medeni Kanun'un 148. maddesi, boşanma kararında velayeti almayan tarafın, çocuk ile ne zaman ve nasıl görüşeceğini düzenler. Taraflar anlaşamazlarsa yargıç kararı kendiliğinden verir. Karar verilirken çocuğun gereksinimleri ve koşullar gözönünde tutulur. Koşulların değişmesi halinde, taraflar görüşme zamanının ve biçiminin değiştirilmesi için tekrar mahkemeye başvurabilirler.

Ana ya da babanın, çocuğu görmesine engel olunamaz. Örneğin; velayet babada kalmışsa, baba ananın çocuğu görmesini engelleyemez. Engellemesi halinde, ana elindeki mahkeme kararına dayanarak, çocuğunu icra yoluyla görebilir.

D- EVLAT EDİNME, EDİNİLME, EVLATLIKTAN REDDETME, MİRAS HAKKINDAN YOKSUN BIRAKMA

Evlad edinme, en az 35 yaşında olup da evlilik içinde doğmuş çocuğu olmayanlara tanınan bir haktır.

Medeni Kanun'un 253 ve devamı maddelerinde düzenlenen, evlat edinme hakkını kullanabilmek için, evlat edinen ile evlat edinilen arasında en az 18 yaş fark olması gerekir.

Evlad edinilecek kişi temyiz kudretine sahipse, rızası alınır. Kişi, kendi rızası olmaksızın evlat edinilemez. Temyiz kudretine sahip değilse ana, baba, vasi ya da yargıcın onayı gerekir.

Evlad edinme resmi bir işlemdir ve sulh yargıcının izni ile yapılarak tarafların nüfus kayıtlarına işlenir.

Evlatlık, evlat edinenin soyadını alır, onun mirasına hak kazanır. Ancak kendi ailesinden kalan miras hakkını kaybetmez. Karı koca, birlikte evlat edinebilecekleri gibi, sadece birinin evlatlık edinmesi de diğerinin muvafakatı ile mümkündür. Bir kişinin iki kişi tarafından evlatlığa alınması, ancak karı koca için geçerlidir.

Evlatlık ilişkisi, iki tarafın karşılıklı anlaşmasıyla, her zaman ortadan kaldırılabilir. Bazı hallerde, mahkemeye başvurarak da evlatlık ilişkisini bitirmek mümkündür. Ancak bunun için, ortada çok önemli sebeplerin ve uygun yasal koşulların olması gerekir.

Evlad edinme ile ilgili kayıtlar, mahkeme kararı olmadıkça veya evlatlık istemedikçe açıklanmaz.

Bir kişinin miras hakkından yoksun bırakılmasının çok önemli nedenleri olması gerekir.

Medeni Kanun'un 457. maddesi ile düzenlenen bu durumda, miras bırakana veya yakınlarına karşı ağır bir suç işlemesi ya da yasal açıdan yükümlü olduğu görevleri yerine getirmede büyük bir kusur işlemiş olması halinde, kişi mirastan yoksun bırakılabilir.

E- EĞER ÇOCUK EVLİLİK DIŞI DOĞMUŞSA

Şimdiye kadar evlilik içi doğan çocuklarla ilgili haklarımızdan söz ettik. Bundan farklı durumlara da karşılaşılabılıriz.

a) EVLİ VE GEBESİNİZ

Evlisiniz, gebesiniz ancak çocuğunuzun babası kocanız değil ve siz çocuğunuzun gerçek babasının soyadını almasını istiyorsunuz.

İşimiz zor!

Medeni Kanun'un 231. maddesine göre evlilik içinde doğan çocuğun babası kocadır. Evliliğin bitmesinden başlayarak 300 gün içinde doğan çocuğun da babası kocadır.

Çocuğun asıl babasının nüfusuna kaydedilebilmesi için, çocuğun doğumunun koca tarafından öğrenilmesinden başlayarak, bir ay içinde koca tarafından reddedilmesi gerekir. Yani koca, bu çocuğun kendi çocuğu olmadığını iddia ediyorsa, doğumu öğrenmesinden başlayarak bir ay içinde anne ve çocuk aleyhine 'red' davası açmalıdır. Aksi halde kendisi baba kabul edilir.

Çocuk, koca tarafından reddedilmedikçe bir başka erkeğin nüfusuna kabul edilemez.

Bu durum zaman zaman kadınların aleyhine sonuçlara neden olur. Çünkü koca, çocuğun kendisine ait olmadığını bildiği halde, intikam duygusu ile çocuğu reddetmiyerek asıl babanın nüfusuna geçmesini engeller.

b) BEKAR VE GEBESİNİZ

Bekar olduğunuz halde gebe kaldınız. Yani, çocuğunuz evlilik dışı doğacak ve siz bu çocuğun, babasının nüfusuna kaydedilmesini istiyorsunuz.

Medeni Kanun'un 247. maddesine göre evlilik dışı doğan çocuğun 'nesebi', ana, babanın evlenmesi ile kendiliğinden düzelir (sahih olur).

Ana, baba evlenmezse o zaman çocuğun, babasının nüfusuna kaydedilip onun soyadını alarak mirasından yararlanabilmesi için, baba tarafından tanınması gerekir.

Çocuk nasıl tanınır?

Çocuğun annesi onu doğuran kadındır. Peki, ya babası?

Medeni Kanun'a göre baba; 'Tanıma' veya 'Mahkeme Kararı' ile belirlenir.

- Tanıma

Ya noter tarafından düzenlenen bir Resmi Senetle veya ölüme bağlı tasarruf ile (vasiyetname veya miras mukavelesi) yapılır. Bunun için:

-Çocuk doğduğu sırada hem ananın hem de babanın, bekar olduğuna dair Nüfus Müdürlüğü'nden bir yazı, (Anne ya da baba, çocuk doğduğu sırada başkası ile evli iseler o çocuk tanınmaz. Ancak, zaman zaman bu konuda çıkarılan af yasaları ile düzenleme yapılabilmektedir.)

-Babanın nüfus kağıdı,

-Babanın beş adet fotoğrafı ile Noter'e başvurmak yeterlidir. Babanın başka bir kadını anne gibi gösterme ihtimaline karşı bazı Noterler, işlem sırasında annenin de bizzat bulunmasını talep edebilir.

- Babalık Davası

Evlilik dışında doğan çocuğun annesi, baba aleyhine veya babanın mirasçıları aleyhine 'Babalık Davası' açabilir.

Medeni Kanun'un 295. maddesine göre bu davayı bizzat çocuğun kendisi de açabilir. Ancak bu durumda, çocuğu anne temsil edemez. Onun için önce, mahkemenin çocuğun haklarını koruyacak bir 'kayyum' belirlemesi istenir. Çocuk adına davayı bu kayyum açar.

Dava, çocuk doğmadan önce veya doğduktan sonra en çok bir yıl içinde açılır. Çocuk tarafından açılacak davada, bir yılın başlagıcı, kayyumun atandığı tarihtir.

SIYASAL HAKLARIMIZ

Siyasal hak ne demektir ?

İnsanlar bir arada yaşamak ve birbirleriyle ilişki içinde olmak zorundadır. Bu ilişkileri kurarken de birbirlerinin haklarını tanımak, saygı göstermek, gözetmek durumundadır. Aksi halde sonsuz bir kargaşaya sürüklenmek kaçınılmaz olurdu.

Toplumsal olaylar, aynı zamanda bizim özel hayatımızı da etkiler. Hepimizin bir ailesi, sosyal bir çevresi var. Hergün çarşıya çıkıp alışveriş yapabilir, bir yerden bir yere seyahat edebilir, haberleşebilir, düşünce üretip bunları açıklayabiliriz.

Devlet toplumun organize olmuş, örgütlenmiş biçimidir. Toplumsal yaşam içinde, tek tek bireylerle organize olmuş bireylerin karşı karşıya geldiği durumlar ortaya çıkabilir. Böyle çatışmalar, devlet ile yurttaşın karşılıklı haklar ve ödevlerinin gözetilmesi ile çözümlenir.

Bütün bu ilişkiler bir düzenleme gerektirir. Bu düzenlemeler de yasalarla olur.

Yasalar, temel haklarımızı güvence altına alır, bizi yönetenlerin hukuka bağlı kalıp kalmadığını denetler. Yasaların üstünlüğünün tartışılmaz olduğu devlet, hukuk devletidir.

Devleti organize ederken bir takım kişilere 'yürütme' görevi verilir. Bu görevi yerine getirecek kişileri de halk seçer. Demokratik hukuk devletinde her yurttaş, yürütmeyi üstlenen kişiler üzerinde, kullandığı oy ile söz sahibidir.

A- SEÇME VE SEÇİLME HAKKI

Anayasa'nın 2. maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti, demokratik ve sosyal bir hukuk devletidir. Bu nedenle bizi yönetenleri 'seçme' hakkımız vardır. Aynı zamanda 'seçilme' ve 'siyasi faaliyette bulunma' hakkımız da vardır. Seçim hakkımızı kullanarak, yöneticilerin iyi yönetip yönetmediklerini denetleriz.

Seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkımızı kullanırken ise, toplumsal yaşama müdahale eder, ona düşüncelerimizle katkıda bulunuruz.

İşte yaptığımız tüm bu faaliyetler siyasidir. Bu faaliyete katılma hakkı da siyasi haktır.

1982 Anayasası'nın 67. maddesi seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma

haklarını düzenlemiştir. Buna göre; yurttaşlar kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız ya da bir siyasi parti içinde, siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir. Bunun için 18 yaşını doldurmuş olmak gerekir.

Anayasa'nın 68. maddesine göre her T.C. yurttaşı, siyasi parti kurma ve partilerden çıkma hakkına sahiptir. Bu hakkını da 21 yaşından itibaren kullanır.

Anayasanın 76. maddesi ise; "30 yaşını dolduran her T.C. vatandaşı milletvekili seçilebilir. Bunun için: en az ilkokul mezunu olmak; kısıtlı olmamak; askerlik yapmış olmak; kamu hizmetinden yasaklı olmamak; taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis cezasına hüküm giymemiş olmak; zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarını işlememiş olmak gereklidir" der.

Devlet sırlarını açığa vurmaktan hüküm giymiş olanlar ile terör eylemlerden hüküm giymiş olanlar affa uğrasalar bile milletvekili seçilemezler.

Kadın yurttaşlar açısından 'seçme ve seçilme hakkı', Avrupa ülkelerine göre oldukça erken tarihte yasalaşmıştır.

Kadınlara, 5 Aralık 1934'te milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

B- SÖZ VE HABERLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜ

1982 Anayasası'nın 'Kişinin Hakları ve Ödevleri' başlığı taşıyan ikinci bölümünde haberleşme özgürlüğü, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü düzenlenmiştir.

Haberleşme özgürlüğünü düzenleyen Anayasa'nın 22. maddesine göre "herkes haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır. Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça, haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanunda belirtilir".

Haberleşmenin gizliliği esas olmakla beraber, bazı durumlarda T.C. yurttaşları, bu özgürlüklerden ya hakim kararı ile ya da yetkili merciin kararı ile yoksun bırakılabilir.

Düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü ise Anayasa'nın 26. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, "Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla, tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir". Aynı madde bu özgürlüğün hangi hallerde ve nasıl sınırlanacağını da açıklamaktadır.

25. maddede ise "Herkes düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz" denmektedir. Bu önemli bir haktır. Bu hakkı korumak görevimizdir. Ancak düşündüklerimizi açıklamak için toplanmak, birbirimizi bilgilendirmek, bizi yönetenleri uyarmak, eleştirmek, bize verdikleri sözleri tutmaya çağırmak ya da bireylerin oluşturduğu topluluklara karşı haklarımızı korumak için örgütlenmeye ihtiyacımız vardır.

C- TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Anayasa'nın 34. maddesi bize, önceden izin almadan silahsız ve saldırısız toplanma ve gösteri yürüyüşü yapma hakkını veriyor.

Ancak bu hak da sınırsız değil. Toplantının yeri, güzergahı yetkili merci tarafından tesbit ediliyor. Yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşü, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak, milli güvenliğin gereklerini ihlal edecek veya cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacına yönelik ise yasaklanabiliyor veya iki ayı geçmemek üzere ertelenebiliyor.

Bir toplantı veya gösterinin yapılabilmesi için; medeni hakları kullanabilen, 21 yaşını doldurmuş kadın ve erkeklerden oluşmuş, 7 kişilik bir 'Düzenleme Kurulu' gerekir.

Düzenleme Kurulu başkan ve üyelerinin:

- Toplantının yapılacağı yerde sürekli ikametgahının bulunması ve bunun belgelendirilmesi,
- Haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılması izne bağlı kimselerden olmaması,
- Yasama ve diplomatik dokunulmazlıklarının bulunmaması gereklidir. Düzenleme Kurulu; toplantının amacı, yapılacağı yer, gün, başlayış ve bitiş saatlerinin belirtildiği 'bildirim'i, toplantının yapılmasından en az 72 saat önce, o yerin bağlı bulunduğu Valilik veya Kaymakamlığına verir. Başkan ve üyelerin tümü tarafından imzalanacak olan bu bildirimde, Düzenleme Kurulu başkan ve üyelerinin açık kimlikleri, meslekleri, ikametgah ve çalışma yerleri belirtilir. Eğer bu bildirim

Valilik veya Kaymakamlık tarafından kabul edilmez ya da karşılığında 'alındı belgesi' verilmez ise durum bir tutanak ile tesbit edilir ve Noter vasıtasıyla ihbar edilir. İhbar saati bildirimden verilme saati sayılır.

D- ÖRGÜTLENME HAKKIMIZ

Örgütlenme, bir araya gelerek tek başına yapamayacağımız işleri, gerçekleştirmek istenilen amaçları daha iyi yapmamızı sağlar. Bu nedenle çağdaş demokratik toplumlarda, bireyler biraraya gelerek saptadıkları amaçlar, menfaatlerini ilgilendiren konular ya da toplumun yönetiminde söz sahibi olmak için çalışma yapmak hak ve özgürlüğüne sahiptir.

Bu hakkın kullanımında yasalara göre kadın ve erkek yurttaş arasında bir ayrım yoktur.

a) DERNEK KURMA VE ÜYESİ OLMA

Dernek kurma hakkı; kazanç paylaşımı dışında, yasalarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir gayeyi gerçekleştirmek üzere bireylerin biraraya gelmesini açıklar.

18 yaşını bitirmişsek ve medeni hakları kullanma ehliyetine sahipsek önceden izin almaksızın dernek kurabiliriz.

Dernek kurma özgürlüğü, Anayasa'nın 33. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; "Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Dernek kurabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tesbiti halinde yetkili merci, derneğin faaliyetinin durdurulması veya kapatılması içi mahkemeye başvurur". Dernek kurmak için gerekli belgeleri bulduğunuz yerin dernekler masasından öğrenebilirsiniz.

b) SENDİKA KURMA VE ÜYESİ OLMA

Anayasa'nın 51. maddesinde düzenlenmiş olan bu hak, bireylerin çalışma hayatını çok yakından ilgilendirir.

Buna göre; "İşçiler ve işverenler çalışma hayatında, üyelerinin ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak, geliştirmek için, önceden izin almaksızın, sendika ve üst kuruluşlar kurma hakkına sahiptir. "

Bir sendikanın kurucusu olabilmek için;

- TC yurttaşı olmak,
- Medeni hakları kullanmaya ehil ve sendikanın kurulacağı işkolunda fiilen çalışır olmak,
- Kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak,
- Türkçe okur yazar olmak gibi koşulların bulunmasının yanında Türk Ceza Yasası'ndaki bazı suçlardan hüküm giymemiş olmak da gereklidir.

Sendika üyesi olabilmek için;

- 16 yaşını doldurmak,
- İşçi olmak,
- 16 yaşını doldurmamışlar için kanuni temsilcisinin iznini almak gereklidir.

Hiç kimse sendika kurmaya veya kurmamaya zorlanamaz.

Üye olmaya hak kazanabilmek için, imzalı ve noter tasdikli 5 adet üye kayıt fişinin sendikaya verilmesi ve tüzükteki yetkili organ tarafından üyelik kararının onaylanması gereklidir.

Üyelikten ayrılma işlemi de Noter kanalıyla gönderilecek 'çekilme bildirimi' ile yapılır.

Sendika üyesinin, sendikadan çıkarılması Genel Kurul kararına bağlıdır. Bu kararın haksız bulunması durumunda, kararın tebliğ edilmesinden itibaren 30 gün içinde mahalli İş Mahkemesi'ne başvurulmalıdır. Mahkeme, 2 ay içinde karar verir.

Sendikaların temel faaliyetleri, toplu iş sözleşmesi imzalamak, grev ve lokavta karar vermek ve idare etmektir.

c) PARTİ KURMA VE ÜYESİ OLMA

Yasal engeli bulunmayan ve 18 yaşını doldurmuş bulunan, kadın ya da erkek her T.C. yurttaşı, siyasi parti kurabilir ve bir siyasi partiye üye olabilir. Parti kurmak için önceden izin alınması gerekmez.

Siyasi partiler, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip en az 30 kişinin, parti bildirgesi ve ek belgeleri İçişleri Bakanlığı'na vermesi ile kurulur.

MAHKEMELERDE HAK ARAYABIYOR MUYUZ?

Hak arama özgürlüğünün güvence altına alınması, insanlığın önemli kazanımlarındandır. Aksi, her bireyin kendi hakkını bizzat alması demektir ki bu da güçlü olanın hep kazanması anlamına gelir. Haklarımız çiğnendiği zaman ulusal ve uluslararası mahkemelere başvurabiliriz.

A- ULUSAL MAHKEMELER

Bir kimse, haklarına tecavüz edildiği iddiasında ise, T.C. mahkemelerine başvurarak hakkının tanınması için hukuki korunma ister.

Bu talepte bulunan kişi 'davacı', şikayet ettiği kişi ya da kurum ise 'davalı' diye tanımlanır.

Dava açma hakkı, Anayasa'nın 36. maddesi ile güvence altına alınmıştır.

Buna göre; herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir. Hiç bir mahkeme görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

Kimler dava açma hakkına sahiptir ?

- Akli ve bilinci yerinde olan,
- 18 yaşını bitirmiş olan (yani yasalara göre reşit olan),
- Akıl hastalığı, akıl zayıflığı, israf, ayyaşlık, kötü hal ve idari nedenlerle hakları kısıtlanmamış olan her T.C. yurttaşı dava açma ve hakkını mahkemede arama hakkına sahiptir.

Kadın, yalnız başına dava ehliyetine sahiptir.

Karı koca arasındaki cebri icra yasağı yalnız icra ve iflas takipleri içindir. Bu nedenle karı ve koca evlilik süresince birbirlerine karşı dava açabilirler. Ancak, karı koca arasındaki davalar sonucunda alınan mahkeme kararı, evlilik devam ettiği müddetçe icra aracılığı ile yani devlet gücü ile uygulanmaz.

Türk hukukunda karı koca arasındaki yasal mal rejimi, 'mal ayrılığıdır'. Bu nedenle evli kadının dava ehliyeti mutlak. Yani evli kadın gerek üçüncü kişiler, gerekse kocası ile arasındaki davaları kendisi takip eder. Bu nedenle, kadının mal ve haklarına ilişkin davalarda kocanın karısını temsil yetkisi yoktur.

Ancak; karı ve koca 'mal birliği' veya 'mal ortaklığı' rejimini kabul etmişlerse, kadının şahsi mallarına ilişkin davalarda, üçüncü kişilere karşı koca, karısını temsil eder.

B- ULUSLARARASI MAHKEMELERDE HAK ARAMA

Türkiye Cumhuriyeti'nin, 19.03.1954 tarihinde onayladığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, aşağıdaki hak ve özgürlükleri kapsamaktadır:

- Yaşama hakkı,
- İşkenceye, insanlık dışı muameleye ya da cezaya maruz bırakılmama hakkı,
- Köleliğe ve zorla çalıştırılmaya ya da angaryaya maruz bırakılmama hakkı,
- Özgürlük ve kişi güvenliği hakkı,
- Makul bir süre içinde adil bir biçimde yargılanma hakkı,
- Ceza yasalarının geriye yürüme etkilerine maruz bırakılmama hakkı,
- Özel yaşama ve aile yaşamına, konut ve haberleşme özgürlüğüne saygı gösterilmesi hakkı,
- Düşünce, vicdan ve dinsel inanç özgürlüğü,
- Düşüncesini açıklama özgürlüğü,
- Toplanma ve dernek kurma özgürlüğü,
- Evlenme ve aile kurma hakkı.

Türkiye Cumhuriyeti, 28.01.1987 tarihinde ise 'Bireysel Başvuru Hakkı'nı kabul etmiştir. Bu anlaşma, sonradan kabul edilen protokoller ile kapsamı daha da genişletilmiş olan, İnsan Hakları Sözleşme'sinde yer alan hakların çiğnenmesi halinde, yurttaşların ulusal ve uluslararası mahkemelerde hak aramasına olanak sağlamıştır. İnsan Hakları Sözleşmesi'nde belirtilen hak ve özgürlüklerin T.C. tarafından ihlal edilmesi halinde her T.C. yurttaşının Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurmak ve İnsan Hakları Divanı'nda dava açmak hakkı vardır.

Bireysel başvuru hakkını kullanarak dava açabilmek için, her türlü ulusal yargı yolunun kapanmış olması gereklidir.

Gerek Avrupa İnsan Hakları Komisyon'u gerekse Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın verdiği kararlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin uymak zorunda olduğu bağlayıcı nitelikte kararlardır. Bugün başvuru organı olarak (1 Kasım 1998 tarihinden itibaren) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek 11 No'lu protokol gereğince Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yetkili kılınmıştır.

Bu konuda da ulusal veya uluslararası düzeyde, kadınlara yönelik herhangi bir kısıtlama söz konusu değildir.

EĞİTİM HAKLARIMIZ

Eğitim, kadın, erkek bütün vatandaşlar için sınıf, dil, etnik grup, ırk ve inanç ayırımı gözetmeden sağlanması gereken temel bir haktır.

Bütün çocuklar doğdukları zaman aynı derecede gelişmeye muhtaçtır. Ailenin olanakları ve duyarlılığı ile sınırlı olan ilk gelişme yıllarından sonra çocukların yetiştirilmesi ve gelişmesi eğitim sistemi yoluyla, 'okul' dediğimiz kurumlarca gerçekleştirilir.

Eğitim, kişiliğin gelişmesi ve özgürleşmesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için eğitimin, demokratik ve bilimsel ilkeler doğrultusunda düzenlenmesi gereklidir.

Eğitim hakkı, çok özel niteliği olan bir haktır. Kişiliği geliştirme ve özgürleşme potansiyeli kazandırdığı için eğitimin diğer hakların yerleşmesini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilecek, kolaylaştırabilecek bir özelliği vardır. İnsan haklarının yerleşmesinde önemli bir rol oynar. Çalışma hakkı, yaşam hakkı, ifade özgürlüğü v.b hak ve özgürlüklerin kazanılması ve kullanılmasında etkin olur.

Bütün toplumlarda, eğitim hakkının gerçekleştirilmesi, devlete yüklenen bir görev olarak anayasalarda açık açık belirtilir.

Bizde de bu görev, 1982 Anayasası'nın 42. maddesinde "Kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz" şeklinde ifade edilmiştir.

Ancak, temel hakların bile yasalarla ve formel düzlemde belirtilmesinin onların gerçekleştirilmesini sağlamaya yetmediği Türkiye'de, resmi istatistikler bile bu temel hakkın gerçekleştirilmesinde eşitsizliklerin, yetersizliklerin, ayrımcılıkların ve çarpıklıkların boyutunu göstermeye yeter.

Eğitim sisteminde kadınlar aleyhine ayrımcılık iki temel alanda kendini gösterir. Bunlardan birincisi, nicel alandır.

Kadınların eğitim sisteminin her kademesine katılımlarının erkeklere göre daha az oluşu, okullaşma oranlarında açıkça görülebilir. Kadın nüfusu daha çok olduğu halde, 5 yıllık zorunlu ilköğretime katılan erkek öğrenci sayısı daha çoktur.

İlköğretimi takip eden öğretim kademelerinde ilerledikçe, kızların eğitim kurumlarında yer alma oranları düşmektedir.

Örneğin, ilkokulu bitiren öğrencilerin %38'i ortaokula devam etmez veya ede-

mezler. Yani ortaokula devam eden öğrencilerin oranı %62.3'tür (1993). Kızlar için bu oran, kentlerde toplamın %38'i ve kırsal alanlarda ise ancak %28.4'ü kadardır.

Yükseköğretimde ise kız öğrenciler, toplam yükseköğretim görenlerin 1/3'ini oluştururlar.

Eğitim sisteminde kadınlar aleyhine cinsiyet kökenli ayrımcılığın öteki alanı ise eğitimin içeriği, bilgilerin aktarılış biçimi, öğretmen davranışları, okulda erkeklerle ve diğer kız öğrencilerle girdikleri ilişkilerde ortaya çıkar.

Toplumda kadınlar aleyhine varolan değerler ve kadını baskı altında tutan erkek egemen sistemin değerleri, kız öğrencilerin peşini eğitim sisteminde de bırakmaz. Üstelik bu yolla pekiştirilir de.

Halbuki eğitim süreci cinsiyetçi yapıyı değiştirici bir işlev görebilir ve bu yönde etkisi olabilir. Okullarda geleneksel rollerin değiştirilmesi için duyarlı ve bilinçli düzenlemeler yapılabilir, politikalar üretilebilir, uygulanabilir.

Bugünkü okullarda hakim olan anlayış ise tam tersi, yani aile içinde tanınmamış kadınlık konumunu sorgulamayan niteliktedir. Örneğin çoğunlukla erkek egemen toplum gözüyle yazılmış ders kitapları, cinsiyet kökenli ayrımcılığı körükler. Bu kitaplarda cinsiyet rolleri ile ilgili kalıplar ve yargılar temel alınarak annenin ve babanın, dolayısı ile kadının ve erkeğin toplumdaki yerleri tanımlanır ve buna uygun görevler pekiştirilir.

Bu ayrımcılık ilk, orta ve yükseköğretim kurumlarında değişik biçimler göstermekle birlikte, son tahlilde kadınlara ilişkin değerlerin yeniden üretimine hizmet eder.

Kız öğrencileri bekaret kontroluna gönderebilen, onları iffetli iffetsiz olarak ayırarak okuldan uzaklaştırabilen anlayış, hala Türk eğitim sisteminde geçerlidir. Ortaöğretim Disiplin Yönetmeliği, erkek egemen sistemin, eğitimin ne denli parçası olduğunun çok çarpıcı bir örneğidir.

YEREL YÖNETİMLERLE İLGİLİ HAKLARIMIZ

Belli bir yerde birlikte oturan insanların, ortak ve genel ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulmuş idari birimleri, 'yerel yönetim' diye tanımlıyoruz.

Bugün Türkiye'de yürürlükte olan Anayasa çerçevesinde varolan yerel yönetim birimleri; il özel idareleri, belediyeler ve köylendir. İl özel idareleri, hukuken mevcutsa da, gerek mali kaynaklarının yetersizliği gerek görevlerinin büyük çoğunluğunun sonradan merkezi idare tarafından üstlenilmesi nedenleriyle fiilen varlığını yitirmiştir. Köyler de çoğunlukla 2000 asgari nüfus barajını aşmış belediye olabilme çabasıdadır. Kısacası yerel yönetim denildiğinde, ilk aklımıza gelen belediyelerdir.

Peki, nedir belediyelerin görevi?

Belediyeler öncelikle, kamu hizmeti olarak nitelendirilen genel sağlığın, dirlik ve esenliğin sağlanması ile korunmasından sorumludur. Belde halkının beslendiği, içtiği, konakladığı mekanlardaki temizlik koşullarının sağlığa uygun olması; park, sokak gibi herkese açık mekanların temizliği; hayvan kesim yerlerindeki hijyenik şartların sağlanması; ölü gömmeyle ilgili hizmetler belediyeler tarafından yerine getirilmesi gereken görevler arasındadır. Yangınlara karşı önlem almak; yaşanabilir bir çevre sağlamak; su ve kanalizasyon hizmetlerini sunmak; belde içi ulaşımı düzenlemek de belediyelerden beklenen görevlerdir. Bunlarla ilgili sorunlarla karşılaşıldığında, ilk başvuracağımız yer ilgili belediyelerdir.

Sular akmadığında, çöpler toplanmadığında ortaya çıkan aksaklıklar tabii ki öncelikle kadınları etkiliyor. Bu nedenle aklımıza ilk gelen soruyu soralım.

Belediye üstüne düşen görevleri geç ya da kötü yerine getirdiğinde veya hiç getirmedeğinde ne yapabiliriz ?

Bu sorumsuzluğun siyasi yaptırımını belediyeyi elinde bulunduran siyasal partiye bir daha oy vermemek, diğer bir ifadeyle seçmemektir.

Hukuki yaptırımını ise yargı yoluna başvurmak olabilir.

Belediyelere karşı dava açmak istediğimizde başvurulacak yer, İdare Mahkemesi'dir.

Diyelim ki sokakta ihmal edilmiş, kapatılmamış bir çukura düştünüz ve ayağınız kırıldı. İlk yapacağınız iş bir dilekçeyle ilgili belediyeye başvurmak ve zararını-

zın giderilmesini talep etmektir.

Bunun için, olayın üzerinden bir yıl geçmemiş olmalıdır; aksi halde hakkınız düşer, hiçbir talepte bulunamazsınız. Dilekçenize cevap gelirse ve fakat bu cevap sizi tatmin etmezse, cevabın size ulaşmasını izleyen günden itibaren 60 gün içinde ilinizde ya da bağlı olduğunuz ilçedeki İdare Mahkemesi'ne başvurup, idare hukukundaki ismiyle bir 'tam yargı' yani 'tazminat davası' açabilirsiniz.

Hiçbir cevap gelmezse 60 gün bekleyin, bu sürenin tamamlanmasıyla belediye kapalı olarak talebinizi reddetmiş sayılır.

Bunu izleyen 60 gün içinde, yine aynı davayı açabilirsiniz. Buradaki talepleriniz maddi tazminat yani hastane, ilaç ve işten güçten kalarak uğranan maddi zararlar olabileceği gibi, çeşitli nedenlerle uğranılan manevi zararların karşılanmasına yönelik de olabilir.

Tabii, yerel yönetimler deyince en başta akla gelen unsurlardan biri de organlarının seçimle işbaşına gelmesidir. Belediye Başkanı, Belediye Meclis üyeleri seçimle işbaşına getirdiğimiz görevlilerdir.

Gerek seçimlere yönetime aday olarak katılmak, gerekse seçimlerde oy kullanmak, siyasal katılımı gerçekleştirmenin farklı boyutlarıdır. Bizi çok yakından ilgilendiren yerel yönetim sorunlarının çözülmesine bir katkı da, yönetimlerde yer alan kadınların sayısının artmasıdır. Bu şekilde gündelik hayatın kolaylaşmasına katkıda bulunurken siyasal hayata katılmanın adımlarını da atmış oluruz.

Birer hemşehri olarak bir kentte ya da beldede yaşamanın bizlere yüklediği sorumluluklar da vardır.

Belediyenin getirdiği kurallara titizlikle uymak; içinde yaşadığımız çevreye zarar vermek yerine, katkıda bulunmak; ayrıca hizmetleri gönül rahatlığıyla talep edebilmek için fatura ve vergilerimizi zamanında ödemek bize düşen sorumluluklardır.

SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜMÜZ

Kadın, erkek herkesin seyahat etme özgürlüğü T.C. Anayasası ile güvence altına alınmıştır. Ancak, bu hakkı kullanırken özellikle kadın yurttaşlar zaman zaman çeşitli zorluklarla karşılaşır.

Tek başınıza seyahat ediyorsanız, başınıza geleceklerin en hafifi üzerinizde yoğunlaşan erkek bakışlarıdır. Sürekli, yardımcı olma bahanesi ile yanınıza yaklaşanlar da işin cabası. Herhangi bir taciz sözkonusu olmasa bile, kalkıştığınız işi (yani şehirlerarası yolculuğa çıkma işini) yardımsız beceremeyeceğiniz duygusu uyardır, bu ısrarlı yardım önerileri insanda.

Hele, bir tatil yöresine seyahat ediyorsanız ya da tek başınıza şöyle biraz tatil yapıp, kafa dinlemek isterseniz işiniz daha da zor.

En başta, yalnız kalmak istediğinize kimseyi inandıramazsınız. Plajda, sokakta, kumsal yürüyüşünde, barda, kahvede, otelde sözlü ya da sözsüz ısrarlara muhatap olursunuz. Aslında herkes size yardımcı olmak istiyordur (bir yardımseverlik, bir yardımseverlik). Ama, diller bunu söylerken bakışlar başka şey söyler. Giderek kendinizi, mesleğini icra etmek üzere oraya gelmiş bir 'hayat kadını' gibi hissetmeye başlarsınız. Bu duyguya bir de kaptırdınız mı kendinizi, sokağa çıkamaz olursunuz. Artık tek çare, apartopar geri dönmektir.

A- OTELDE KONAKLAMA

Herkes dilediği otel, motel, pansiyon, kamp gibi konaklama tesislerinde kalma hakkına sahiptir. Kalmak istediğiniz tesisle aranızdaki ilişki, 23.3.1983 tarih ve 17 996 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan, 'Turizm İşletmelerinin Bakanlıkla, Birbirleriyle ve Müşterileriyle İlişkileri Hakkında Yönetmelik' esaslarına göre belirlenir.

Çok sık karşılaştığınız sorunlardan biri otelde, aynı odada kalmak isteyen, bir kadınla erkeğin durumudur. Birçok otelde, bu durumda evlilik cüzdanı sorulur. Eğer evli değilseniz ya da Evlilik Cüzdanı yanınızda değilse otele kabul etmezler. Oysa, bu durumun hiç bir yasal dayanağı yoktur. Söz konusu yönetmelikte, otel görevlilerinin kimliğinizi isteme hakları vardır ancak, evli olup olmadığınız konusunda bilgi edinme (soruşturma yapma) hakları yoktur.

Yukarıda sözü edilen yönetmelik, turistik tesislerle müşteri arasındaki düzenlemeyi sağlayan tek yasal dayanaktır. Ve bu yönetmelikte, evlilik cüzdanı gösterilmesinin zorunlu olduğu ya da evli olmayanların otele alınmayacağı, aynı odada kalamayacağı yönünde, herhangi bir belirleme yoktur. Evlilik cüzdanının istenmesi, olmaması halinde otele kabul yapılmaması, kişinin seyahat özgürlüğünü kısıtlayıcı bir tutumdur.

Bazı otellerde evlilik belgesinin aranması, bazılarında ise aranmaması, otelin bulunduğu bölge valiliğinden kaynaklanan bir uygulamadır. 'Fuhuşla Mücadele' veya 'Genel Güvenlik' gerekçesi ile, zaman zaman turistik işletmelere gönderilen genelgede, evlilik cüzdanı sorulması yönünde talimat bulunur. Oysa, bu talimatın yasal bir bağlayıcılığı yoktur. Tek bağlayıcı yasal düzenleme, yukarıda sözü edilen yönetmeliktir.

Böyle bir durumla karşılaştığımız zaman, tatsız bir konuşmayı göze alıp, otel görevlilerinin, seyahat özgürlüğünüzü engelleyen bu davranıştan kaçınmaları konusunda ısrar etmelisiniz. Eğer, önceden yer ayırtmış ve ödeme yapmışsanız, tazminat davası açma hakkınız da vardır.

B- PASAPORT ALMA

Seyahat özgürlüğü, yalnızca yurtiçi ile sınırlı değildir. Herkesin yurtdışına gitme ve bunun için de pasaport alma hakkı vardır. Evli bir kadının, pasaport alabilmek için koca iznine ihtiyacı yoktur. Kadının evli, boşanmış, dul olmasının pasaport konusunda hiç bir kısıtlayıcı etkisi yoktur. Pasaport almaya engel durumlar kadın ve erkek için aynıdır. Mahkeme kararı ile yurtdışına çıkışına tahdit komuş kişilerle, ağır hapis cezasına çarptırılmış kişiler dışında, her T.C. yurttaşı pasaport alabilir. Aksi bir uygulama ile karşılaşılması halinde, İdare Mahkemelerine başvurulmalıdır.

TRAFİKTE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE YASAL BAŞVURU YOLLARI

Yüzyılımızın teknoloji ve hız yüzyılı olduğu kesin ve bu yüzyılda herşey akıl almaz bir hızla yaşanmakta. Hepimiz sürekli hızla tükenen, akıp giden hayatı yakalamamızın ve kendimize biraz zaman ayırmanın peşindeyiz. Aynı zamanda iş kadını, ane, sevgili, eş olan kadınlar tüm bu nedenlerle her geçen gün daha çok sayıda araç sürücüsü olarak yollarda da var olmaya başladı.

Bu alanda kadınların ortaya çıkışıyla birlikte, onları kabul edemeyen, beceriksiz ve yetenezsiz sanan erkek sürücülerin sayısı giderek arttı. Sonuçta kadınlar, hayatın her alanında olduğu gibi araç sürücüsü olarak da, en temel haklarını bile savunmak zorunda bırakıldı.

Kadınlar araç sürücüsü olarak, var olan haklarına sahip çıkabilmek için öncelikle yürürlükte olan yasa hükümlerine ilişkin çok temel bilgilere sahip olmalıdır. Trafikle ilgili haklarımız 'Karayolları Trafik Kanunu' ile düzenlenir.

A- ARAÇ SATIN ALIRKEN VEYA SATARKEN

- Yeni bir araç satın alıyorsanız, satın alma veya gümrükten çekme tarihinden itibaren üç ay içinde aracınızın tescilini yaptırmanız gerekir.
  - Tescil edilmiş araçların her çeşit satış ve devirleri Noter kanalı ile yapılır. Noter kanalı ile yapılmayan satış ve devirler geçersizdir.
  - Tescil edilen araca 'Trafik Belgesi' ve 'Tescil Plakası' verilir. Bu belgeler olmaksızın karayollarına çıkan araçlar trafikten men edilir.

B- TRAFİK KAZASI OLDUĞUNDA

- Bir trafik kazasında can ve mal güvenliğini etkileyen bir durum yoksa, ilk yapılması gereken, sorumluluğun saptanması bakımından yararlı olacak kanıt ve izleri korumak, yani kaza yerindeki durumu değiştirmemektir.
  - Kazaya karışan kişilerin kimliğini, adresini, sürücü ve trafik belgelerini, sigorta poliçe isim ve numaralarını not etmek unutulmaması gereken bir noktadır.
  - Nihayet kazayı, yetkili ve görevli memurlara bildirmek ve kaza yerine gelme-

lerini beklemek gereklidir.

- Yalnız maddi hasar meydana gelen kazalarda, kazaya dahil olan kişilerin tümü, anlaşma sağlarsa bu durumu yazılı olarak saptayarak kaza yerinden ayrılabilirler.
- Anlaşma hali hariç olmak üzere maddi hasarlı, ölümlü veya yaralanmalı trafik kazalarında, görevli memurların izni alınmadan olay yerinden ayrılanlar para cezasına çarptırılırlar.

C- MALİ SORUMLULUK SİGORTASI YAPTIRMA ZORUNLUĞU

Araç sahiplerinin, trafik kazalarında karşı tarafa veya üçüncü kişilere verecekleri zararların tazmini için 'Mali Sorumluluk Sigortası' yaptırmaları zorunludur.

Mali Sorumluluk Sigortası bulunmayan araçlar trafikten men edilirler.

Zarar gören, zorunlu mali sorumluluk sigortasında öngörülen sınırlar içinde doğrudan doğruya sigorta şirketine başvurabilir veya zarar verene dava açabilir.

D- SİGORTALI ARACIN DEVREDİLMESİ DURUMU

Kasko sigortası yaptırdığınız aracınızı bir başkasına devredecekseniz, devir işlemlerinin yapılmasından itibaren 15 gün içinde, sigortacı kuruma bu durumu bildirirseniz, aracınızı devralan kişi sigortanızdan yararlanmaya devam edebilir.

Sigorta şirketi, durumun kendisine bildirildiği tarihten itibaren 15 gün içinde, sigorta sözleşmesini feshetme hakkına sahiptir.

E- TEDAVİ GİDERLERİNİN ÖDENMESİ

Trafik kazasında verdiğimiz veya bize verilen zararlar ilgili tedavi giderleri nasıl karşılanacak ?

Motorlu araçların sebep oldukları kazalarda yaralanan kişilerin ilk yardım, muayene ve kontrol veya yaralanmadan kaynaklanan hastahane vb. diğer tedavi giderleri, aracın zorunlu mali sigortasını yapan sigorta şirketi tarafından, başvuru tarihinden itibaren 8 işgünü içinde poliçelerdeki sınırlar dahilinde ödenir.

Kazaya sebep olan aracın bilinmemesi, geçerli zorunlu mali sorumluluk sigortasının bulunmaması, sigortacının iflası, çalınan aracın işletenin sorumlu olmadığı hallerde, tedavi giderleri 'Garanti Fonu' tarafından ödenir.

F- GARANTİ FONU

Garanti Fonu T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından oluşturulmuştur. Kazayı yapan aracın tesbit edilemediği, zorunlu mali sorumluluk sigortası olmayan bir aracın size zarar verdiği, sigorta şirketinin iflas ettiği hallerde, size verilen zararları zorunlu sigorta tazminatı sınırları içinde karşılamakla yükümlüdür.

G- TRAFİK KAZALARI İLE İLGİLİ YASAL HAKLARI KULLANMA SÜRELERİ

Motorlu araç kazalarından doğan maddi zararların tazmini ile ilgili davalar, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren iki yıl ve

her halde kaza tarihinden itibaren on yıl içinde açılabilir.

Dava cezayı gerektiren bir fiilden doğarsa ve Türk Ceza Kanunu bu fiil için daha uzun bir zamanaşımı süresi öngörürse, bu süre maddi tazminat talepleri için de geçerlidir.

H- TRAFİK DAVALARINDA YETKİLİ MAHKEME

Motorlu araç kazalarından doğan hukuki sorumluluğa ilişkin davalar, sigortacının merkez veya şubesinin bulunduğu yerde veya sigorta sözleşmesini yapan acen-tenin bulunduğu yerde ya da kazanın olduğu yerdeki mahkemede açılır.

MEDYA KARŞISINDA KADINLIK DURUMU

Yüksek tirajlı gazetelerde ya da bugünlerde hemen her özel TV kanalında yer alan 'Reality Show' larda, çoğu zaman kahramanı kadın olan, ilginç(!) haber ya da olaylara rastlanıyor. Genellikle tüylerimizi diken diken eden bir olay, renkli ve büyük fotoğrafla ya da kanlı görüntülerle adeta uykularımızı kaçırıyor.

Aşığıyla bir olup, kocasını öldüren kadın, kocası tarafından öldürülen, yaralanan bir başkası.

Trafik kazası haberlerinde bile, kazazede kadının fotoğraf ya da görüntülerine, trafik kazasına uğrayan araçtan ya da diğer kazazedelerden daha büyük yer verildiği dikkat çekiyor.

Kısacası, basın yayın organlarında, her vesile ile kadınların sömürüldüğünü, olayların kadının ve kadın cinselliğinin öne çıkartılarak yansıtıldığını görüyoruz.

Hatta zaman zaman, mahalle ya da iş yerinde gerçekleşmiş, ayrıntılarını gayet iyi bildiğimiz bir olayı, gazete ya da TV'lerde yer aldığı haliyle tanıyamaz, başka bir olay gibi okuyup, dinlediğimiz oluyor.

Komşu veya tanıdık birinin başından geçmiş bir olay, çarpıtılarak, sansasyonel bir şekilde kaleme alınıp, görüntülenebiliyor. Örneğin, 'şiddetli geçimsizlik' nedeniyle görülmekte olan bir boşanma davası; tümüyle gerçek dışı yorumlarla, ilgisinin 'kişilik hakları'nı ihlal edecek, onu kamuoyunda küçük düşürecek şekilde yayımlanabiliyor.

Bir kısım basın organlarının sorumsuzca yaptıkları bu tür yayınlara karşı, 'kişilik hakları' ihlal edilen, saldırıya uğrayan kişinin elbette bazı yasal hakları var. Çoğu kez sanıldığı aksine, basın özgürlüğü gazetelerin, televizyonların her türlü konuyu serbestçe yazabilmeleri, söyleyebilmeleri anlamına gelmiyor.

Gerçekten de Anayasa ile korunan basın özgürlüğünün amacı; doğru, gerçek haber dolaşımını sağlamak, halkın gerçekleri öğrenme, haber alma hakkını güvence altına almaktır. Öyle olunca da gerçek dışı, sansasyonel ve kişiyi küçük düşürecek nitelikteki haber/yazı ya da TV programının basın özgürlüğünün arkasına sığınarak savunulamayacağı açık. Bu tür haber-yazı yayınlayan yayın organları, yasalar önünde sorumludurlar.

Nasıl mı ?

Gerçek dışı, sansasyonel haber, yazı ya da programa konu olan, diğer bir deyişle kişilik hakları ihlal edilen kişi; Medeni Kanunu'nun 24, 24 a ve Borçlar Kanunu'nun 49. maddelerine göre, saldırının önlenmesini, haber, yazı ya da TV yayınının durdurulmasını, uğradığı zararın tazminini, bunlarla birlikte haber ya da yazının gerçek dışı olduğunun, yayın organlarında yayınlanması ya da ilan edilmesini isteyebilir.

Yayın organının saldırısı aynı zamanda suç teşkil ediyorsa, örneğin; haber-yazı ya da TV programında kişiye yönelik iftiralar yer almış ya da kişiyi toplumun hakaretine maruz bırakacak ağırlıkta iddialara yer verilmiş ise, tazminat davası ile birlikte saldırıya uğrayan kişi, Türk Ceza Kanunu'nun 480. ve 482. maddelerinin ihlal edildiği gerekçesiyle bulunduğu yerdeki Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulunabilir. Bu durumda da haberi yayınlayanlar, eylemlerinin haksız olduğu anlaşıldığı takdirde hapis ve para cezasına çarptırılır.

Tüm bunlarla birlikte, kişi yayından itibaren 2 ay içinde haber ya da yazı ile ilgili görüş ve düşüncelerini, yayından sorumlu yazı işleri müdürüne göndererek yayınlanmasını isteyebilir. Cevap yazısının yayınlanmaması halinde, mahkemeye başvurarak cevap ve düzeltme yazısının yayınlanmasına ilişkin karar verilmesini talep edebilir. Bu yayın TV aracılığıyla yapılmışsa, ilgilisi 10 gün içinde Ankara Sulh Ceza Mahkemesi'ne başvurarak saldırı teşkil eden gerçeğe aykırı yayının yapıldığı programda açıklamasının (cevabının) yayınlanmasını talep edebilir. Sorumlu yazı işleri müdürü ve ilgili TV kuruluşu mahkeme kararına rağmen cevap ve düzeltmeyi yayınlamazlarsa cezaya çarptırılırlar. Bu ceza TV kuruluşunun yayını durdurulması bile olabilir.

TÜKETİCİ OLARAK HAKLARIMIZ

Kadınların iş dünyası ya da çalışma hayatında farklı muameleye maruz kaldıkları bir türlü kabul edilmezken, tüketici olarak onlara ekonomide çok özel bir yer verilir.

Nüfusun yarısından fazlasını oluşturan kadınlar, toplumsal hayatın hiç bir alanında tüketici olarak gördükleri itibarı görmez. Tüketici dünyasının baş köşesine oturmuş olan kadınlar, haksızlıklar karşısında itirazlarını belirtmek istediklerinde de aynı itibarı görmezler. bu nedenle kadınlar çoğu kez mevut haksızlıklar karşısında itirazlarını açık biçimde seslendirmekten kaçınırlar.

Elindeki parayı ihtiyacı olan mal ve hizmetler arasında akıllıca dağıtmak isteyen tüketici, satın alma sırasında karşılaştığı çeşitli problemlerle yasalara dayanarak başedebilir. Ülkemizde çok yakın zamana kadar tüketiciyi koruyacak bir yasa yoktu. Uzun çabalar sonunda hazırlanan Tüketiciyi Koruma Yasası, 1995 yılında kabul edilerek yürürlüğe girdi.

Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun: Ekonominin gereklerine ve kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını korumak, onları aydınlatmak, eğitmek, zararlarını tazmin etmek, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı önlemler almak ve tüketicilerin kendilerini koruma girişimlerini özendirerek bu konuda politikalar oluşmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenlemektedir.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda öngörülen hükümler şöyle özetlenebilir;

- Tüketiciler tarafından satın alınan malların ambalajında, etiketinde, tanıtma ve kullanım kılavuzunda yer alan veya satıcının vadettiği nitelik veya niceliğe aykırı olması veya tüketicinin ondan beklediği faydaları ortadan kaldıran ayıplar taşınması halinde, tüketiciye, 15 gün içerisinde ayıplı malı satıcıya geri vermek, değiştirilmesini, bedelinin iadesini veya ücretsiz tamirini istemek konusunda tercih hakkı tanınmış olup, satıcı bu talebi yerine getirmekle yükümlü tutulmuştur.

- Kampanyalı ve kapıdan satışlar ile her türlü taksitli satışları disipline etmek amacıyla, tüketicilere satış ve ödeme koşullarına ilişkin bilgilerin yazılı olarak verilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Kampanyalı satışlarda, mal ve hizmetin zamanında ve anlaşmaya uygun teslim edilmemesi durumunda, satıcı, bayi, acenta,

temsilci, imalatçı-üretici ve ithalatçının tüketiciye karşı müştereken ve müteselsilen sorumluluğu hükme bağlanmıştır. Ayrıca, 1.000.000. TL'nin üzerindeki kapıdan satışlarda, tüketiciye bir hafta içinde vazgeçme hakkı tanınmıştır.

- Kullanımı giderek yaygınlaşan tüketici kredileri ile ilgili olarak, tüketicileri bilgilendirme ve aydınlatma, önceden yapılan ödemeler karşılığında faiz indirimi konularında düzenlemeler yapılmıştır.

- Sanayi mallarının garanti belgesi ile satılması zorunlu tutulmuş ve garanti süresi asgari bir yıl olarak düzenlenmiştir. Ancak satın alınan malın bir ay içerisinde imalat veya montaj hatasından dolayı arızalanması halinde, iadesi veya değiştirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca, ithal edilen sanayi mallarının bakım onarım ve kullanılmasına ilişkin, tanıtma ve kullanım kılavuzlarının, aslına uygun Türkçe tercüme ile birlikte satılması zorunlu tutulmuştur.

- Tüketicuyu aldatıcı, yanıltıcı veya onun tecrübe ve bilgi noksanlıklarını istismar edici ve tüketicinin can ve mal güvenliği ilkelerinin izlenmesi ve incelenmesine, aykırı davranışlarda bulunanlarla ilgili para cezalarının tesbit edilmesine, söz konusu reklam ve ilanların durdurulmasına ve aynı yöntemle düzeltilmesine karar vermekle görevli 'Reklam Kurulu' oluşturulmuştur.

- Tüketicilerin sorunları ve ihtiyaçlarını belirlemek ve çıkarlarının korunmasına ilişkin gerekli önlemleri araştırmak üzere, Ticaret Bakanlığı koordinatörlüğünde, resmi ve özel kuruluş temsilcilerinden oluşan 'Tüketici Konseyi' kurulmuştur.

- Tüketiciler ve satıcılar arasında çıkabilecek hukuki uyuşmazlıkların çözümü için, iki durum öngörülmüştür.

Tek hakimli ve Basit Mahkeme Usulu ile çalışacak olan Tüketici Mahkemelerinde açılacak davalar, her türlü resim ve harçtan muaf olacaktır.

Uyuşmazlıkların asıl çözüm yeri olarak Tüketici Mahkemeleri düşünülmüş olmakla beraber, hem bu mahkemelerin yükünü hafifletmek hem de taraflar açısından zaman kaybını önlemek amacıyla mahkeme öncesinde uzlaşma kurulu olarak 'Tüketici Sorunları Hakem Heyetleri' öngörülmüştür.

- Bu kanunun uygulanmasında çok önemli yeri olan yönetmeliklerin, bir yıl içerisinde çıkarılması ve bu düzenlemeler sırasında ilgili kurum ve kuruluşlar ile tüketici örgütlerinin görüşlerinin alınması, hükme bağlanmıştır.

- Kanunda öngörülen düzenlemelerin etkinliğinin ve işlerliğinin sağlanması amacıyla, gerekli parasal cezalar getirilmiştir.

1990 yılı Ocak ayında İstanbul'da 16 kurucu üyenin girişimiyle kurulan Tüketiciyi Koruma Derneği de burada sözü edilmesi gerekli bir sivil toplum örgütüdür. Bu örgüt, tüketici bilincinin oluşturularak yerleştirilmesini ve tüketici haklarının kullanılabilmesi ortamı hazırlamak amacı ile kurulmuştur. Bilinçli tüketici olmak demek; paranın dikkatli harcanması, fiyat araştırması ve karşılaştırması yapılmadan hiç bir şey satın alınmaması, ihtiyaç arzetmeyen bir eşyanın satın alınmaması, her ürünün üstünde etiket aranması, alışveriş sırasındaki aksaklıklar karşısında itiraz edilebilmesi, imzalanacak her türlü satış sözleşmesinin iyice okunması demektir.

EKLER

KADIN VE KADIN YURTTAŞ HAKLARI BİLDİRGESİ*

Fransız Devrimi'nin kadın öncülerinden OLYMPE DE GOUGES, Devrim sonrasında yayınlanan "İnsan Ve Yurttaş Hakları Bildirgesi"nin kadınları kapsamadığını görerek bir, "Kadın Ve Kadın Yurttaş Hakları Beyannamesi" kaleme aldı.

Kadınların giyotine gitme hakları olduğuna göre, kürsüye çıkıp politika yapma haklarının da olduğunu savunan Olympe de Gouges, bu görüşleri nedeniyle 1793 yılında giyotinle idam edildi.

Olympe de Gouges, kaleme aldığı bildirgeye ek olarak, evlilikte iki cinsin haklarının ve yükümlülüklerinin eşitliğini sağlayabilecek bir tür "Kadın ve Erkek Toplumsal Sözleşmesi" de öneriyordu. Bu sözleşmede; "...kadınların ruhunu yüceltmek için kesin sonuç verecek bir yol teklif ediyorum; bu onları erkeklerin yaptığı tüm işlere ortak etmektir. Eğer erkekler bunun hayata geçirilmesinin imkansız olduğunu düşünmekte ısrar ediyorsa, servetlerini kadınlarla paylaşsınlar o zaman. Ama kendi kaprislerine göre değil, yasanın çizdiği bilgece yola göre. Önyargılar ölür, ahlak düzelir ve doğa tüm haklarını yeniden elde eder böylece..." diyerek cinsler arası eşitsizliğin kaynağını kurutmayı öneriyordu.

19 Kasım 1793 tarihli Le Moniteur Universal gazetesi, onun ölümünü "Yakın zamanda ve kısa süre içinde devrimci mahkeme, kadınlara büyük bir ders verdi. Bu örnek şüphesiz hafızalarda yaşayacaktır... Olympe de Gouges devlet adamı olmak istedi ve yasa onu cinsine yakışan erdemleri unuttuğundan dolayı cezalandırdı" yorumu ile duyurdu.

Kadın Ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi (1791)

Başlangıç: Ulusu temsil eden anneler, kızlar ve kızkardeşler Ulusal Meclise katılmak istemektedirler. Halkın mutsuzluklarına ve hükümetlerin yozlaşmasına neden olarak, kadının haklarının unutulmasını ya da çiğnenmesini gördüklerinden, kadının

(*) Bu metin, Türkiye Devrimci Banka ve Sigorta İşçileri Sendikası (BANK-SEN) yayın organı Bank-Haber Dergisi'nin Mart 1995 sayısından derlenmiştir.

doğal, vazgeçilmez ve kutsal haklarını resmi bir bildirme ile açıklamaya karar verdiler; ta ki bu bildirme, bütün toplum üyelerinin zihninde yer ederek onlara her an görevlerini ve haklarını hatırlatsın; ta ki kadınların ve erkeklerin iktidar tasarruflarını her kurumun kendi amaçlarıyla kıyaslamaya her an olanak vererek bu amaçlara daha iyi uyulmasını sağlasın; ta ki bundan böyle yalın ve tartışılmaz ilkelere dayanacak olan kadın yurttaş şikayetlerine, her durumda anayasanın korunması ve herkesin mutluluğu doğrultusunda bir çözüm getirilmesine ışık tutsun.

Dolayısıyla, annelik meşakkatindeki cesaretinde olduğu kadar güzellikte de üstün olan cins, Yüce Varlığın huzurunda kadın ve kadın yurttaş haklarını şu şekilde saptar ve açıklar:

Madde 1 - Kadın özgür doğar, hukuksal olarak erkekle eşittir ve öyle kalır. Toplumsal farklılıklar ancak ortak yarara dayanabilir.

Madde 2 - Her siyasal topluluğun amacı kadının ve erkeğin doğall ve vazgeçilmez haklarının korunmasıdır. Bu haklar özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme hakkıdır.

Madde 3 - Her tür egemenlik ilkesi temel olarak kadınların ve erkeklerin birleşmesinden oluşan ulustan kaynaklanır; hiçbir organ, hiçbir birey açıkça ulustan kaynaklanmayan bir yetkiyi kullanamaz.

Madde 4 - Özgürlük ve adalet hak sahiplerine haklarının teslimi esasına dayanır. Kadının doğall haklarının kullanılması ancak erkeğin kadına karşı koyduğu ebedi zulümle sınırlanmıştır. Bu sınırlar doğanın ve aklın yasaları ile yeniden biçimlendirilmelidir.

Madde 5 - Yok

Madde 6 - Yasa genel iradenin ifadesi olmalıdır. Kadın ve erkek tüm yurttaşların doğrudan ya da temsilcileri aracılığı ile yasa yapmaya katılmaya hakları vardır. Yasa herkes için aynı olmalıdır. Yasa önünde eşit olduklarından, tüm kadın ve erkek yurttaşlar her tür yüksek görev, mevki ve kamu görevine eşit olarak, gayretlerine göre ve aralarında erdem ve yetenekleri dışında ayırım gözetilmeksizin alınmalıdır.

Madde 7 - Hiçbir kadın ayrıcalıklı değildir. Kadınlar yasada öngörülen durumlarda suçlanır, tutuklanır ve hapsedilir.

Madde 8 - Yasa ancak açık ve kesin olarak gerekli cezalar getirebilir ve hiç kimse işlenen suçtan önce çıkarılarak ilan edilen ve kadınlara usulüne göre uygulanan bir yasaya dayanmadan cezalandırılmaz.

Madde 9 - Suçlu görülen her kadına yasanın gereği uygulanır.

Madde10 - Hiç kimse en temel ihtiyaçlarından dolayı olsa bile rahatsız edilemez. Kadının tıpkı idam sehvasına çıkma hakkı olduğu gibi kürsüye çıkma hakkı da olmalıdır; elverir ki davranışları yasa tarafından sağlanan kamu düzenini bozmasın.

Madde 11 - Düşünce ve inançların başkalarına özgürce iletilmesi kadının en önemli haklarından biridir, çünkü bu özgürlük babanın çocuklara karşı olan yasal hakkını güvence altına alır. Dolayısıyla her kadın yurttaş, barbar bir önyargı onu gerçeği gizlemeye zorlamadan özgürce, bir erkeğe "size ait olan çocuğun annesiyim" diyebilir. Bu özgürlüğün kötüye kullanılmasından ancak yasaca belirlenen durumlarda sorumlu olur.

Madde 12 - Kadının ve kadın yurttaşların haklarının güvence altına alınması kamu yararının gereğidir. Bu güvence onu emaneten elinde tutanların kişisel yararı için değil, herkes için sağlanmalıdır.

Madde 13 - Kamu gücünün sürdürülmesi ve idarenin giderlerini karşılamak için kadının ve erkeğin ödeyeceği vergi eşittir. Kadın tüm angaryaları, tüm zahmetle işleri erkeklerle paylaşmaktadır; dolayısıyla tüm mevkilerde, yüksek görevlerde, memuriyetlerde, sanayi ve öteki iş yerlerinde eşit olarak yer almalıdır.

Madde 14 - Kadın ve erkek yurttaşlar kendileri ya da temsilcileri aracılığıyla vergilerin gerekliliğini onamak hakkına sahiptirler. Kadın yurttaşlar buna ancak erkek yurttaşlarla eşit olarak katılabilirler. Bu eşitlik sadece serveti değil, kamu yönetimini, matrahın saptanmasını, verginin toplanmasını da kapsar.

Madde 15 - Vergileri ödemekte erkeklerle işbirliği yapan kadınlar idare örgütünün her memurundan hesap sorma hakkına sahiptirler.

Madde 16 - Hakları güvence altına alınmamış, kuvvetler ayrılığı belirlenmemiş toplumların anayasaları yok demektir; kaleme alınmasında ulusu oluşturan bireylerin çoğunluğunun katkısı olmayan anayasanın hükmü yoktur.

Madde 17 - Mülk birlikte ya da ayrı olan cinse de aittir. Bu mülk hem kadın hem de erkek için kutsal ve dokunulmaz bir haktır. Yasaca belirlenen kamu hizmetleri için açıkça gerekli görülmedikçe, adil ve peşin bir tazminat ödenmedikçe, hiç kimse doğanın ona verdiği gerçek bir servet olan bu haktan yoksun bırakılamaz.

ULUSLARARASI KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ*

Uluslararası Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Sözleşme), Birleşmiş Milletler Yasası'na İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne, İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve bugüne kadarki tüm uluslararası sözleşme, karar ve beyanlara rağmen, kadınlara karşı ayrımcılığın halen devam etmekte olduğundan endişe duyularak düzenlenmiştir.

Sözleşme, kadınların eğitim, çalışma hayatı, uluslararası temsil, tabiyet, sağlık, sosyal yaşam şartlarına, kırsal kesim kadınları ve fahişelik sorunlarına karşı önlemler içermektedir.

Bu anlamda taraf devletlere, kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik bir politika izleme yükümlülüğü getirmektedir.

Sözleşme, Birleşmiş Milletler tarafından 1 Mart 1980 tarihinde imzaya açılmış ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ülkemizde ise 24 Temmuz 1985 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanan Sözleşme, 14 Ekim 1985 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak kesinlik kazanmıştır. Beş yıllık gecikme ile onaylanan Sözleşme'nin tüm hükümlerine ne kadar uyulabildiği tartışma konusudur.

Madde 1 - İşbu Sözleşme'ye göre, "kadınlara karşı ayırım" deyimi kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahkumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.

Madde 2 - Taraf devletler, kadınlara karşı her türlü ayırımı kınar, tüm uygun yollardan yararlanarak ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıracı bir politika izlemeyi kabul eder ve bu amaçla aşağıdaki hususları taahhüt eder:

a) Kadın ile erkek eşitliği ilkesini kendi ulusal anayasalarına ve diğer ilgili yasalara, henüz girmemişse dahil etmeyi ve yasalarla ve diğer uygun yollarla bu ilkenin uygulanmasını sağlamayı,

b) Kadınlara karşı her türlü ayırımı yasaklayan ve gerekli yerlerde yaptırım da içeren yasal ve diğer uygun önlemleri kabul etmeyi,

c) Kadın haklarının erkeklerle eşit olarak himayesini tesis etmeyi ve yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kamu kuruluşları aracılığıyla kadınların her türlü ayırımı karşı etkin himayesini sağlamayı,

(*) Uluslararası Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi- Kadın Kültürevi Yayınları, Mayıs 1989.

29 maddeden oluşan Sözleşme'nin kadınları doğrudan ilgilendiren 17 maddesini, kitabımıza alarak kadın haklarına ilişkin uluslararası standartlarla ilgili bir fikir vermek istedik. Kalan 12 madde, daha çok Sözleşme'nin uygulanış prosedürü ile ilgili olduğundan, kitabımızın konusunu aşar endişesi ile sayfalarımızda yer almadı.

d) Kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı hareket yapılmasından veya uygulanmasından kaçınmayı ve kamu yetkilileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uyumlu olarak hareket etmelerini sağlamayı,

e) Herhangi bir kişi kuruluş veya teşebbüsün kadınlara karşı ayırım yapmasını önlemek için bütün uygun önlemleri almayı,

f) Kadınlara karşı ayrımcılık teşkil eden mevcut yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları, tadil veya feshetmek için yasal düzenlemeler de dahil gerekli bütün uygun önlemleri almayı,

g) Kadınlara karşı ayrımcılık teşkil eden bütün ulusal ceza hükümlerini ortadan kaldırmayı.

Madde 3 - Taraf devletler, özellikle politika, sosyal, ekonomik ve kültürel sahalarda olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla, kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için yasal düzenleme dahil, bütün uygun önlemleri alacaklardır.

Madde 4 - 1. Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, işbu Sözleşme'de belirtilen cinsten bir ayırım olarak değerlendirilmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu tedbirlere son verilecektir.

2. Anneliğin himayesi maksadıyla işbu Sözleşme'de belirtilenler dahil, taraf devletlerce alınacak özel önlemler, ayrımcı olarak nitelendirilmeyecektir.

Madde 5 - Taraf devletler aşağıdaki bütün uygun önlemleri alacaklardır:

a) Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek,

b) Anneliğin sosyal bir görev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeklerin ortak sorumluluğunun tanınmasını öngören ve her koşulda çocukların menfaatlerini her şeyden önce gözeten anlayışa dayanan bir aile eğitimini sağlamak.

Madde 6 - Taraf devletler kadın ticareti ve istismarının her şekliyle önlenmesi için yasama dahil gerekli bütün önlemleri alacaklardır.

Madde 7 - Taraf devletler, ülkenin politika ve kamu hayatında kadınlara karşı ayırımı önlemek için tüm tedbirleri alacaklar ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarla aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

a) Bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanmak ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilmek,

b) Hükümet programının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılmak, kamu görevinde bulunabilmek ve hükümetin her kademesinde kamu görevleri ifa etmek,

c) Ülkenin kamu ve politik hayatıyla ilgili hükümet dışı kuruluşlara ve derneklere katılmak.

Madde 8 - Taraf devletler, kadınlara erkeklerle eşit şartlarda ve hiçbir ayırım gözetmeksizin, hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etmek ve uluslararası kuruluşların faaliyetlerine katılmak fırsatını sağlamak için gerekli bütün tedbirleri alacaklardır.

Madde 9 - 1. Taraf devletler, tabiiyetin kazanılmasında, değiştirilmesinde veya muhafazasında, kadınlara erkeklerle eşit haklar tanıyacaklar ve özellikle bir yabancıyla veya evlilik sırasında kocanın tabiiyetini değiştirmesinin, kadının da otomatik olarak tabiiyet değiştirmesine, tabiiyetsiz kalmasına veya kocasının tabiiyetini zorla almasına yol açmamasını temin edeceklerdir.

2. Taraf devletler çocukların tabiiyeti konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlayacaklardır.

Madde 10 - Taraf devletler, özellikle aşağıdaki konularda, kadın erkek eşitliği konusunda eğitimde erkeklerle eşit hakka sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayırımı önleyen bütün uygun tedbirleri alacaklardır:

a) Meslek ve sanat yönlendirilmesinde, kırsal ve kentsel alanlarda bütün dallardaki eğitim kurumlarına girişte ve diploma almada okul öncesi, genel, teknik ve yüksek teknik eğitimde ve her çeşit mesleki eğitimde eşit şartların sağlanması,

b) Kadınların erkeklerle aynı ders programlarından yararlanmaları, aynı sınavlara katılmaları, aynı seviyedeki niteliklere sahip eğitim görevlilerine, okul, bina ve malzemesine sahip olmaları,

c) Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için karışık eğitimin ve eğitimin diğer şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metodlarının bu amaca göre düzenlenmesi,

d) Burs ve diğer eğitim yardımlarından yararlanmaları için kadınlara erkeklerle eşit fırsat tanınması,

e) Özellikle kadın ve erkekler arasında mevcut eğitim açığını en kısa zamanda kapatmaya yönelik yetişkin ve görevsel okuma-yazma eğitim programları dahil, sürekli eğitim programlarına katılabilmeleri için erkeklerle eşit fırsatların verilmesi,

f) Kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kız ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmesi,

g) Spor ve beden eğitimi faaliyetlerine faal olarak katılmaları için erkeklerle eşit fırsatlar tanınması,

h) Kadınların ailelerinin sağlık ve refahını sağlamaya yardım edecek, aile planlaması bilgisi dahil özel eğitici bilgiyi temin etmeleri.

Madde 11 - 1. Taraf devletler, istihdam alanında kadınlara karşı ayırımı önlemek ve kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eşit haklar sağlamak için özellikle aşağıda belirtilen konularda bütün uygun önlemleri alacaklardır:

a) Bütün insanların vazgeçilmez hakkı olan çalışma hakkı,

b) İstihdam konusunda eşit seçim kriterleri uygulanması da dahil, erkeklerle eşit istihdam imkanlarına sahip olma hakkı,

c) Serbest olarak meslek ve iş seçme hakkı, terfi, iş güvenliği, hizmetin tüm

şartları ve avantajlarından faydalanma hakkı, çıraklık, ileri mesleki eğitim ve bilgi yenileme eğitimi dahil, mesleki eğitim ve mükerrer eğitim görme hakkı,

d) Sosyal yardımlar dahil eşit ücret hakkı, eşdeğerdeki işte eşit muamele ve işin cinsinin değerlendirilmesinde eşit muamele görme hakkı,

e) Ücretli izinle birlikte özellikle emeklilik, işsizlik, hastalık, sakatlık ve yaşlılık ve diğer çalışmama hallerinde sosyal güvenlik hakkı,

f) Emniyetli şartlar içinde çalışma hakkı ve sağlığın bu meyanda doğurganlığın korunması hakkı.

2. Evlilik ve analık sebebiyle kadınlara karşı olan ayırımı önlemek ve etkin çalışma hakkını sağlamak amacıyla taraf devletler uygun önlemleri alacaklardır:

a) Hamilelik ve analık izni sebebiyle veya evliliğe bağlı olarak işten çıkarma ayırımını yasaklamak, bu ayırımı yapanları cezalandırmak,

b) Önceki iş, kıdem ve sosyal haklar kaybedilmeksizin, ücretli analık izni veya benzeri sosyal içerikli tazminatlar vermek,

c) Özellikle çocuk bakımevleri ağının tesisi ve geliştirilmesi yoluyla anne ve babanın aile yükümlülüklerini, görev ve sorumlulukları ve kamu hayatına katılma ile birleştirmeyi mümkün kılan destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanmasını teşvik etmek,

d) Hamilelik süresince zararlı olduğu kanıtlanan işlerde kadınlara özel koruma sağlamak.

3. Bu maddede yer alan konulara ilişkin koruyucu yasalar bilimsel ve teknik bilgi ışığında devrevi olarak yeniden gözden geçirilecek ve gerekirse tadil, ilga ve temdid edilecektir.

Madde 12 - 1. Taraf devletler, aile planlaması dahil sağlık bakım hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması için sağlık bakımından kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıran bütün önlemleri alacaklardır,

2. Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla, taraf devletler, kadına hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlayacaklar, hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme ile birlikte gerektiğinde bedava hizmet vereceklerdir.

Madde 13 - Taraf devletler, kadınlara karşı ekonomik ve sosyal hayatın diğer dallarında, kadınların erkeklerle eşit olarak haklardan yararlanabilmelerini sağlayarak kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi için gerekli tedbirleri ve özellikle aşağıdaki tedbirleri alacaklardır:

a) Aile zammı hakkı,

b) Banka kredisi, ipotek ve diğer mali krediler elde etme hakları,

c) Eğlence, spor ve kültürel hayatın bütün vechesine katılma hakları.

Madde 14 - 1. Taraf devletler, kırsal kesim kadınlarının karşılaştıkları özel sorunları ve ekonominin parasal olmayan sektöründeki çalışmaları dahil, ailelerinin ekonomik bakımdan ayakta kalması için oynadıkları belirgin rolü gözönünde tutacak ve işbu Sözleşme hükümlerinin kırsal kesimdeki kadınlara uygulanmasını sağlamak için gerekli bütün tedbirleri alacaklardır,

2. Taraf devletler, kadın ve erkeklerin eşitliği prensibine dayanarak, kırsal kalkınmaya katılmalarını ve bundan yararlanmalarını sağlamak için kırsal kesimdeki kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıran tüm uygun tedbirleri alacaklar ve özellikle kırsal kesim kadınlarına aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

- a) Her seviyedeki kalkınma planının müzakere ve uygulanmasına katılmak,
- b) Aile planlaması konusunda bilgi, danışma ve hizmetler de dahil olmak üzere yeterli sağlık hizmetlerinden faydalanmak,
- c) Sosyal güvenlik programlarından doğrudan yararlanmak,
- d) Teknik kabiliyetlerini geliştirmek amacıyla tüm toplumsal ve yaygın hizmetlerle birlikte görevsel okur-yazarlık dahil, resmi ve gayri resmi eğitimin her türünden yararlanmak,
- e) Ekonomik fırsatlardan kendi işinde çalışma veya tam istihdam yoluyla eşit olarak yararlanmak amacıyla, kendi kendine yardım grupları ve kooperatifler oluşturmak,
- f) Bütün toplumsal faaliyetlere katılmak,
- g) Toprak ve tarım reformunda ve bunun yanısıra yeniden iskan projelerinde, eşit muamele ve tarımsal kredi ve borçlanma, pazarlama kolaylıkları ile uygun teknolojiden yararlanmak,
- h) Özellikle konut, sağlık, elektrik ve su temini, ulaştırma ve haberleşme konularında yeterli yaşam standartlarından yararlanma haklarını sağlamak.

Madde 15 - 1. Taraf devletler, kadınlara kanun önünde erkeklerle eşit haklar tanıyacaklardır,

2. Taraf devletler, medeni haklar bakımından kadınlara erkeklerinkine benzer hukuki ehliyet ve bu ehliyeti kullanmak için eşit fırsatlar tanıyacaklardır. Özellikle kadınlara, sözleşme yapmada ve mülk idaresinde eşit haklar verecekler ve mahkemelerde davaların her safhasında eşit muamele edeceklerdir,

3. Taraf devletler, kadınların hukuki ehliyetlerini kısıtlamaya yönelik hukuki sonuç doğuran her çeşit sözleşmenin ve sair özel muamelelerin tamamının geçersiz olduğunu kabul ederler,

4. Taraf devletler, kadın ve erkeğe hukuki olarak ikametgah seçme ve nakletmede eşit yasal hak tanıyacaklardır.

Madde 16 - 1. Taraf devletler, kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayırımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

- a) Evlenmede erkeklerle eşit hak,
- b) Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı,
- c) Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar,
- d) Medeni durumlara bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak ancak her hal ve şartta çocukların menfaatleri en ön planda gözetilecektir,
- e) Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi eğitim ve di-

ğer vasıtalardan yararlanmada eşit haklar,

f) Her hal ve şartta çocukların çıkarı en üst düzeyde tutularak ulusal yasalarda mevcut veli, vasi, kayyum olma ve evlat edinme veya benzeri müesseselerde eşit hak ve sorumluluklar,

g) Aile adı, meslek ve işçi seçimi dahil, karı ve koca için eşit kişisel haklar,

h) Ücret karşılığı olmaksızın veya bir bedel mukabilinde malın mülkiyeti, iktisabı, işletmesi, idaresi, yararlanılması ve elden çıkarılmasında eşlere eşit haklar.

2. Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir kanun etkisi olmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.

YASALARIMIZDAKİ KADIN ERKEK EŞİTSİZLİĞİNE AİT BAZI ÖRNEKLER*

Medeni Yasa:

- Kocanın ikametgahı karısının ikametgahı sayılır. (Md.21)
- Koca aile birliğinin reisidir. Evin seçimi, karı ve çocukların uygun biçimde gecindirlmesi kocaya aittir. (Md.152)
- Kadın kocasının soyadını taşır. Kadın yuvanın ortak mutluluğunu sağlamak için gücü yettiği kadar, kocasının yardımcısı ve danışmanıdır. Eve kadın bakar. (Md.153)
- Birliği koca temsil eder. (Md.154)
- Evin daimi ihtiyaçları için koca gibi karı da birliği temsil etme hakkına sahiptir. Karının üçüncü kişiler tarafından bilinecek şekilde yetkisini aşmayan tasarruflarından koca sorumludur. (Md.155)
- Karı, kanunen sahip olduğu temsil yetkisini kötüye kullanır veya yetkisini kullanmaktan aciz durumda bulunursa, koca bu yetkiyi tamamen ve kısmen kendisinden geri alabilir. (Md.156)
- Koca açıkça veya üstü kapalı olarak izin vermedikçe karı, kanunen sahip olduğu temsil yetkisini aşamaz. (Md.158)
- Kadın, kocasının açık veya üstü kapalı verdiği izin ile bir iş tutabilir veya sanatla uğraşabilir. Kocanın izin vermekten kaçınması halinde karı, kendisinin bir iş tutmasının veya sanatla uğraşmasının evlilik birliğinin ya da ailenin yararına olduğunu kanıtlarsa yargıç tarafından izin verilebilir. (Md.159)
- Kadının şahsi malları hakkında, üçüncü kişilerle anlaşmazlığa düştüğü takdirde açılacak davada, eşini kocası temsil eder. (M.160)
- Birliğe giren malları koca idare eder. Karı ancak evlilik birliğini temsil etmekteki yetkisi oranında yönetim hakkına sahiptir. (M.198)
- Koca karısının şahsi mallarından yararlanma hakkına sahiptir. Karının parası, senetleri kocasının mülkiyetine geçer. Koca bunların kıymetleri tutarında karısına karşı borçlu durumuna girer. (Md. 197)
- Karı, bir mirası ancak kocasının rızası ile reddedebilir. Koca razı olmadığı takdirde, karı sulh mahkemesine başvurabilir. (Md.200)
- Nesebi sahîh çocuk babasının adını taşır. Onun vatandaşlık haklarına sahip olur. (Md.259)
- Ana-baba çocuklarla ilgili velayeti birlikte kullanırlar. Anlaşamazlarsa babanın dediği olur. (Md.263)

(*) Özgürlük Ve Dayanışma Partisi Antalya İl Örgütü Bülteni, Mart 1997, Sayı: 6